

HET KOLLEGIAAL KAPITTEL

TE

HAALTERT

1046-1495

door

J. de Brouwer, pr.

HET KOLLEGIAAL KAPITTEL

TE

HAARLEM

1046-1492

door

J. de Brouwer, Dr.

Met kerkelijke toelating, 23 Sept. 1952.

INHOUDSTAFEL

I. <i>Parochiale en Kerkelijke Organisatie te Haaltert vóór 1046.</i>	
1. Stichting en ondergang van een klooster.	5
2. De parochiale kerk van Haaltert.	7
II. <i>Stichting van het Kollegiaal Kapittel te Haaltert in 1046.</i>	
1. De Stichtingsoorkonde.	9
2. Ontleding van de Stichtingsoorkonde :	11
a. De Stichter.	11
b. De Stichting.	12
c. Samenstelling. Latere bedieningen.	14
d. Doel en Verplichtingen.	17
e. Benoemingen.	19
f. Omvang van de Schenking.	21
g. Verplichtingen van het kapittel :	24
a) De zielelast.	
b) De visietatierechten en synodeplicht.	
c) De annaten.	
d) Het cathedraticum.	
III. <i>Groei en Bloei van het S. Gorikskapittel.</i>	
1. Vermeerdering der Inkomsten :	27
a. Schenking van Michiel van Boelare.	27
b. Gift van Ferrand, graaf van Vlaanderen.	29
c. Legaat van kanunnik Jacobus de Columbario.	29
d. Aankoop van goederen en renten.	30
e. Stichtingen van jaargetijden :	31
1) Jaargetijden gesticht vóór de 15 ^e eeuw.	
2) Jaargetijden gesticht van 1400 tot 1474.	
3) Jaargetijden gesticht na 1474.	
f. Stichting van het kapittelbrood.	34
2. De Inwendige Orde. De Statuten.	35
a. Het oudste statuut	37
b. Moeilijkheden bij de toepassing.	42
3. Moeilijkheden en allerlei Schikkingen :	43
a. Vermindering der inkomsten en vermeerdering der lasten.	43
b. Regeling bij het afsterven van een kanunnik.	45
c. Bepalingen nopens de verpachting der prebendegoederen.	45
d. Schikkingen omtrent de gebouwen, eigendom der kanun- niken.	46
e. Statuut nopens het « congrua pars » van de pastoor.	46
f. Vergroting en herstellingswerken aan de kerk.	47
g. Moeilijkheden bij een benoeming.	49
h. Bescherming verleend door de wereldlijke macht.	49

4. De nieuwe Statuten.	50
a. De Statuten van begin der 15 ^e eeuw.	50
b. De Statuten van 1476.	52
5. Het Verbond der Kapittels.	55
6. Ceremonie bij de aanstelling en financiële verplichtingen.	58
7. Zegel en kenteken van het kapittel.	60
Besluit.	61
IV. <i>Overbrenging van het S. Gorikskapittel naar Aalst, in 1494.</i>	
1. De Overbrenging van het kapittel.	62
2. Haaltert en de overbrenging.	64
3. Het wereldlijk gezag en de overbrenging.	66
4. Aalst en de overbrenging.	67
5. Laat berouw.	67
Slot.	68
<i>Aanhangsel.</i>	70
— Proosten en Dekens van het S. Gorikskapittel te Haaltert.	70
— Kanunniken van het S. Gorikskapittel.	72
— Kapelanen en « Vicarii » te Haaltert vóór 1495.	75

LIJST DER AFBEELDINGEN

1. Schets van Haaltert.	8
2. Schets van de ligging aangevende de oorspronkelijke dotatiegoederen van het kapittel.	23
3. Puin van de oude kapittelkerk.	48
4. Oudst gekend kapittelzegel.	60

HET KOLLEGIAAL KAPITTEL TE HAALTERT 1046-1495

Het vraagstuk van de oorsprong en de ontwikkeling der buitenparochies wordt door E.P. E. de Moreau (1) terecht een der moeilijkste van de kerkelijke geschiedenis genoemd, bij gebrek aan de nodige bronnen. Dezelfde moeilijkheden doen zich ook voor wat betreft het ontstaan en de groei der St.-Goriksparochie te Haaltert. De stichtingsoorkonde van het kollegiaal kapittel in de kerk van Haaltert, van 1046, is de oudste bron waarover wij beschikken voor de parochie, evenals voor het dorp. Deze oorkonde bevat een paar aanduidingen over de oudste geschiedenis der parochie, nl. dat er reeds vroeger een klooster had bestaan en dat er een parochiekerk was.

I. PAROCHIALE EN KERKELIJKE ORGANISATIE TE HAALTERT VOOR 1046.

1. Stichting en ondergang van een klooster.

Dit stichtingsdocument zegt ons hoegenaamd niet wanneer en door wie alhier een klooster werd gesticht; het wijdt slechts een enkele zin aan de ondergang van deze stichting.

Voornaamste geraadpleegde werken : E. DE MOREAU : *Histoire de l'Eglise en Belgique*, II, III, IV. Bruxelles (2e éd.), 1945-1949. W. NOLET en P.C. BOEREN : *Kerkelijke Instellingen in de Middeleeuwen*. Amsterdam, 1951. J. LAENEN : *Introduction à l'Histoire paroissiale du Diocèse de Malines*. Bruxelles, 1924. J. VERBESSELT : *Het Parochiewezen in Brabant tot het e. van de 13e eeuw*. Deel I. Zoutleeuw, 1951. R. NAZ : *Dictionnaire de Droit Canonique*, III, het artikel : Chanoines, door P. Torquebiau, col. 471-565. Paris, 1942. Mgr ANDRE : *Dictionnaire de Droit Canonique*, I. Paris, 1888. M. BUCHBERGER : *Lexikon für Theologie und Kirche*, II, III, V, VI, VIII. Freiburg (2e uitg.), 1930-36. Fl. PRIMIS : *Geschiedenis van Antwerpen*, II. De XIIIe Eeuw, 3e b. — De Geestelijke Orde; IV. Onder Hertog Jan den Derde, 2e b. — De Geestelijke Orde. Brussel-Antwerpen, 1929. 1933. De reeks « *Analecta Vaticano-Belgica* », onder de leiding van Dom Ursmer Berlière. U. BERLIÈRE : *Suppliques de Clement VI* (1342-1352). Textes et Analyses. Paris, 1906; id. : *Suppliques d'Innocent VI* (1352-1362). Paris, 1911; id. : *Les Collectories Pontificales*. Rome, 1929; id. : *Inventaire Analytique des Diversa Cameralie des Arch. Vat.* (1389-1500). Paris, 1906; id. : *Inventaire Analytique des Libri Obligationum et Solutionum des Archives Vat.* Paris, 1904. Ph. VAN ISACKER-BERLIÈRE : *Lettres de Clement VI*, I. (1342-46). Rome, 1924. Arnold FAYEN : *Lettres de Jean XXII* (1316-1334) I, II, 1, 2. Paris, 1908-12. A. FIERENS : *Suppliques d'Urbain V* (1362-1370). Rome, 1914. A. FIERENS-TEHON : *Lettres d'Urbain V*. I. Paris, 1928. E. REUSSENS : *Pouillé de l'ancien diocèse de Cambrai*, in A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, 1-351. DUBREUILLE : *Bénéfices des diocèses d'Arras, de Cambrai, ... pendant le Pontificat de Martin V*, in A.H.E.B., jg. XXXI-XXXIV, 1905-08. Robert ARNOLD : *Repertorium Germanicum. Regesten aus den päpstlichen Archiven, Pontificat Eugens IV*, I. Berlin, 1897.

(1) o.c., I 282.

De begiftiger van het nieuwe kapittel, heer Engelbert, schrijft de stichting van dit klooster toe aan zijn voorouders. De tekst bevat niet de kleinste aanwijzing omtrent de regel waaronder deze monniken leefden. Vermoedelijk waren het Benedictijnermonniken,... meegekomen of gestuurd door een H. Amandus of een H. Ursmarus? Volgens het Rentenboek van de St.-Baafsabdij (2), bezat deze stichting van Sint Amand cijnsgoederen te Haaltert, in 1295. Overblijfselen uit vroegere tijden? Of staan wij hier voor een stichting van de abdij van Lobbes (zelf gesticht door de H. Ursmarus)? De herinnering aan een paar stichtingen, door de Noormannen verwoest, waaronder een bij de muren der stad Aalst en een andere te Affligem, bleef bewaard (3).

Heeft deze stichting bijgedragen tot het ontstaan van de parochie? Kwam ze tot stand nadat de parochie reeds was opgericht? Slechts gissingen kunnen hieromtrent worden naar voor gebracht.

Deze stichting werd « verspreid ten gevolge van de plaatselijke nood, na een door de bozen veroorzaakte storm ».

De vraag is nu wie die « bozen », die de storm hebben ontketend, wel mogen zijn. Gaat het hier om een inval van de Noormannen, die vooral in 879/880 (4) Vlaanderen en Brabant hebben uitgeplunderd, te vuur en te zwaard verwoest en menige stichting ten gronde verield?

Zo werden de stichting van de St.-Bertijsabdij (Sint-Omaars) te Wormhout (einde 6^e eeuw) en haar afhankelijkheid te Eperleke weggevaagd en niet meer opgericht. De abdij van Samer (omstreeks 700) werd insgelijks verwoest en pas in 1082 door Ida, gravin van Bonen, hersteld. De Benedictinessenabdij te Moorsel (vóór 700) lag verwoest en zou pas in het begin der 12^e eeuw als een fundatie voor zes kanunniken herrijzen. De abdij te Ronse (begin 8^e eeuw) werd in 880 eveneens platgelegd en pas in het midden der 12^e eeuw door Arnulf hersteld, wyl het een kollege van wereldlijke kanunniken kreeg. St.-Elooisberg bij Atrecht (7^e eeuw) werd verwoest en kreeg in het jaar 950 seculiere kanunniken, evenals Hamay bij Marchiennes (omstreeks 644), dat een kollege van kanunniken kreeg in 1028 (5). En zo zou men kunnen voortgaan met een opsomming, die bewijst hoe de doortocht van de Noormannen met puin was bezaaid.

(2) Ra. Gent. Fonds S. Baafsabdij, nr 31.

(3) **Affligemensia**. Afl. 2, 1945, blz. 17-21: De Stichting van den H. Ursmarus te Affligem. — Is het toponiem **Hagelkruis** (thaghelcruise, Schp. 1448, 27 r.) een volksetymologische vervorming van « **AhacruX** » (Lobbes, 866/68) ?

(4) **Geschiedenis van Vlaanderen**, II. — « In 879 gaat de tocht over heel Vlaanderen en Brabant... Jarenlang werd de streek grondig uitgeplunderd... », L. VOET, in **Wetenschappelijke Tijdingen**, Febr. 1942, blz. 16.

(5) G. VAN DE WOUDE: **Vlaanderen's herkomst en groei**, blz. 19. — Prov. Kultuurdienst, West-Vlaanderen, z d. — « **Les Gesta abbreviata** Script., XV, 130, 131, attribuent aux évêques Francon, Etienne et Richer la fondation de treize chapitres remplaçant des abbayes dévastées par les Normands. Ce sont les chapitres de S. Lambert de Liège, de Maeseyck, d'Amay, de Huy, de Maffe, de Ciney, de Celles, de Dinant, de Namur, de Malonne, d'Aulne, de Thuin et de Malines », DE MOREAU, o.c., 116, n. 2.

Of gaat het, waar er sprake is van die « bozen », om voorzaten van Engelbert, die zich van de kloostergoederen hadden meester gemaakt — als een uitloper van de Karolingische secularisatie —, zodat er geen bestaansmogelijkheden meer waren voor de monniken? « Propter loci penuriam, bij gebrek aan plaats » (of levensruimte), schijnt wel enigszins in die richting te wijzen. Ook de volgende zin, waarbij hij de nieuwe stichting bedenkt « met de goederen zijner voorouders », waaraan hij nog een gedeelte van zijn eigen bezittingen toevoegt, sterkt dit vermoeden. Dit was trouwens de gewone manier om ontvreemde kerkelijke goederen terug te schenken.

De meest waarschijnlijke verklaring dient wellicht te worden gezocht in de samenvoeging van beide elementen. De monniken waren gevluht « uit vrees voor de bozen » of de Noormannen. Het klooster werd vernield. De heer eigende zich de kloostergoederen — volledig of ten dele — toe, evenals de kerk, zodat wat overbleef onvoldoende was om in het levensonderhoud van de (teruggekeerde) monniken te voorzien. Er bleef deze dan niets anders over dan zich terug te trekken en deze plaats te verlaten.

Op dezelfde manier handelde, volgens de « Vita Gudulae », « Wenemaar, heer van Moorsel. Deze had zich te Moorsel weten te verschansen. In zijn hoedanigheid van beschermer en verdediger van land en kerk palmde hij zonder schroom de kloostergoederen van Moorsel in en, hierdoor verplicht de kloosterzusters te onderhouden, vond hij er niets beters op dan hun aantal te verminderen en de overblijvende zodanig te rantsoeneren dat zij, door de nood gedwongen, ten slotte verkozen naar andere oorden te verhuizen. Zo werd Wenemaar heer en meester over hun goederen ». (6)

Zou, uit het weinige dat de stichtingsoorkonde van het kolleciaal kapittel te Haaltert ons overlevert, niet terecht mogen worden besloten tot een soortgelijk verloop van de zaken alhier, zoals die zich hebben afgespeeld te Moorsel, zodat de stichting van Engelbert slechts een herstel was van het onrecht door zijn voorgangers gepleegd? De heer schonk, naast de ontvreemde goederen, aan de bisschop van Kamerijk ook de kerk van Haaltert terug.

2. De parochiale kerk van Haaltert.

De kerk — ten gevolge van de secularisatie in lekenhanden terecht gekomen? — werd aan de bisschop van Kamerijk overgemaakt. In verband hiermee dienen een paar vragen gesteld. Is de kerk, waarvan sprake in de oorkonde van 1046, de oudste als stichting? Was deze kerk verbonden aan het verdwenen klooster? Zijn beide te zoeken op dezelfde plaats of in de omgeving van de huidige parochiale kerk? Wij willen trachten voor deze problemen een verklaring te vinden.

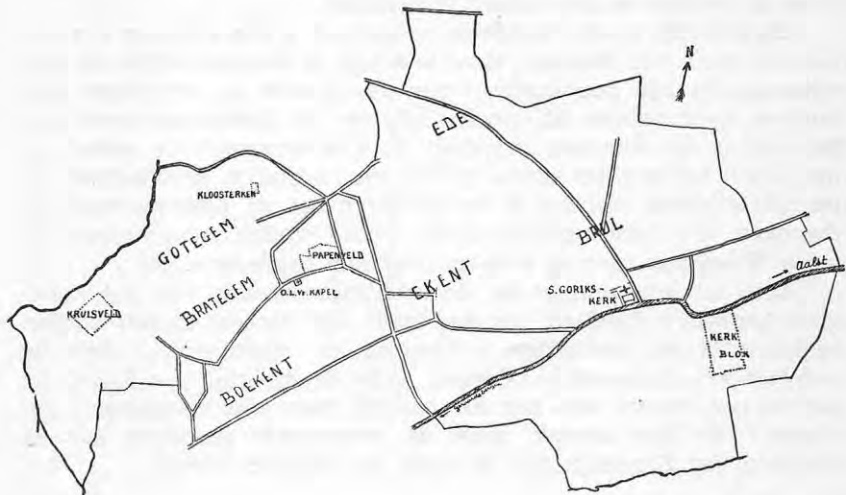
Engelbert schonk de kerk met al de goederen terug aan bisschop Gerardus, op voorwaarde er een kapittel op te richten. De kerk waarover het hier gaat is zeker de parochiekerk. De patroonheilige

(6) J. VERBESSELT, o.c., I, blz. 202.

wordt niet aangeduid. Wij leren de titelheilige, St. Gorik, eerst kennen uit een oorkonde van 1226 (7). Welnu, St. Gorik, bisschop van Kamerijk (onder wiens rechtsgebied de parochie ressorteerde), van 585/590 tot omstreeks 625, «geroemd als de apostel van Brabant, daar hij te Brussel en omgeving zou gepredikt hebben» (8), behoort tot de reeks der geloofspredikers. De kerken aan deze apostelen toegewijd zijn over het algemeen jonger dan de parochiekerken met als titelheilige de H. Drievuldigheid, St. Salvator, O.L. Vrouw en de apostelen.

Was het oorspronkelijk een eigen ofwel een vrije kerk? Werd zij van vrije kerk of onafhankelijk van de heer, door deze ingepalmd? Zodat hij er naar beliefte kon over beschikken, ze verkopen, verhuren, de bedienaar benoemen enz.

Op het ogenblik dat de kerk aan de bisschop werd geschonken, was de heer in bezit er van. Moeten wij veronderstellen dat zijn voorgangers zich de kerk hadden toegeëigend, nadat deze voorheen was verbonden geweest en had toebehoord aan het klooster? Zeker

is het niet onmogelijk, wat ten andere meermalen voorkomt, dat deze kerk door de plaatselijke heer werd opgericht, «naast een intercommunale weg, waarmee zij door de Kerkstraat is verbonden» en in de nabijheid van de burcht. Want een eigen kerk dankt op de eerste plaats haar ontstaan aan de noodwendigheden van de heer, die verlangt gemakkelijk aan zijn godsdienstige plichten te voldoen.

Is deze kerk, toegewijd aan Sint Gorik, wel het oudste bedehuis te Haaltert? Of moeten wij dit, evenals het klooster, elders gaan zoeken?

(7) Arch. Dekenij Aalst, oork. nr 2.

(8) J. VERBESSELT, o.c., I, blz. 53.

Op de wijk Brantegem bestond tot vóór 1700 een betrekkelijk grote kapel, waar elke Zaterdag de H. Mis werd opgedragen. Deze kapel was toegewijd aan O.L. Vrouw (9). Zeker een oudere titel dan St. Gorik. In de onmiddellijke omgeving bevindt zich het Papenveld (10) en enkele honderden meter daar vandaan het Kruisveld (11). In de buurt er van bleef een voor ons hoogst belangrijke plaatsnaam bewaard, nl. het Kloosterken (12). Al klimmen onze bronnen niet hoger op dan tot de 15^e eeuw, zij wijzen toch op het bestaan van een vroegere rechtstoestand.

Heeft de veronderstelling — steunend op schaarse toponymische gegevens — dat de oudste kerk van Haaltert zich bevond op drie kwartier afstand van het huidige parochiecentrum, geen aanvaardbare grond? Te Brantegem-Gotegem zou een bidplaats, toegewijd aan O.L. Vrouw, ouder dan deze toegewijd aan Sint Gorik, hebben bestaan. Een vrije én een eigen kerk? Want het is niet uitgesloten dat beide bedehuizen terzelfdertijd hebben bestaan en teruggaan tot de Karolingische periode.

II. STICHTING VAN HET KOLLEGIAAL KAPITTEL TE HAALTERT IN 1046.

1. De Stichtingsoorkonde.

Het origineel, op perkament (34 cm h. & 44 cm b.), berust te Gent in het bisschoppelijk archief, bundel Haaltert. Het stuk is licht beschadigd. Naar het oordeel van Dr M. Gysseling werd het geschreven te Kamerijk (13).

Hier laten wij een vertaling volgen, naar de kritische tekstuitgave van Dr Gysseling (14).

- (9) « **De cappelle te Branteghem** », Rentenboek van de H. Geest te Aalst, 1446, 1477, 1469; enz. « intra limites hujus pagi est capella D.V. Mariae Sacra, vulgo **de capelle te Landegem**, in qua diebus Sabatinis divina celebrantur », VAN GESTEL, 1725. Het gaat hier om een en dezelfde kapel, eigendom van de kerk. Deze kapel besloeg, samen met de omgang, 7 roeden.
- (10) « **...zuyt spapenvelt** », Schp. 1556; « **pa(e)pe(n)velt** », Schp. 1621, 1637.
- (11) « **int cruysvelt** », Schp. 1451, 14 r., Rentenboek van de H. Geest van Haaltert, 1503, 30 v., enz.
- (12) « **int cloosterken neven Dermgaerdenvelt** », Wezenboek van Haaltert, 1493, 91 r., v.; « **opt cloosterken**, oost het Geuteghem velt », Schp. 1621, 1634, Lopper 1732.
- (13) De oudste uitgave is deze van graphiarus M. DE RUDDERE te Aalst, op 18 Okt. 1698; verder door Aub. MIRAEUS en J.B. FOPPENS, in **Opera Diplomatica et historica**, II, blz. 811, door VAN GESTEL, **Historia archiep. Mechlin.**, II, blz. 140, 141 (1725), door F. DE POTTER en J. BROECKAERT, **Geschiedenis der stad Aalst**, III, blz. 248, 249 (1875). — Een afschrift van deze oorkonde komt voor in een tekst van abt Willem van Affligem, waarin hij de echtheid van de stichtingsoorkonde bevestigt (1513; archief van het aartsb. Mechelen); in de dekenij van Aalst bewaart men een afschrift van de hand van Van den Regere.
- (14) Hier volgt de tekst, zoals hij werd uitgegeven door Dr M. GYSSELING: **Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta**, blz. 264, 265.
Quicumque res suas in locis Deo dicatis conferunt ad usus Deo famulantium. ad capescendam supernae hereditatis possessionem hoc hoc sibi non

« Al degenen die hun goederen schenken in plaatsen aan God toegewijd, ten gebruike van hen die God dienen, moeten er geenszins aan twifelen dat het zal bijdragen tot het verwerven van de eeuwige erfenis. Daarom weze bekend gemaakt aan alle mensen, zo toekomstige als tegenwoordige, dat ik, Ingelbert, vrije en geboren van vrije ouders, bekommerd om de zaligheid mijner ziel, de kerk van Haaltert (genoemd), waarin een orde van monniken door mijn voorouders werd opgericht, maar werd verspreid bij gebrek aan plaats, veroorzaakt door de verwoesting door de kwaden, dezelfde kerk (zeg ik) met de goederen door mijn voorouders en door mij aldaar geschonken, voor de zaligheid mijner ziel en voor de zielen van mijn vader, moeder en echtgenote, alsmede voor de zielen van mijn voorouders en voor alle kristelijke gelovigen, zo levende als overledene, heb geschonken aan de Kamerijkse kerk, toegewijd aan de heilige Moeder Gods Maria. Tussen mij en de heer Gerardus, bisschop, werd evenwel overeengekomen dat hij met de voornoemde goederen alhier zou stichten (prebenden voor) 12 kanunniken, onder wie hij een zou aanstellen als proost; de heer bisschop zal evenwel, wat de schenking der prebenden betreft, steeds over de toekenning van de derde beschikken, wijl hij de twee overige zal laten geven door de kanunniken. Dezelfde heer bisschop zal eveneens het altaar van deze plaats, welke tot zijn rechtsgebied behoort, schenken vrij van alle schuld, onder bedreiging van banvloek, tenzij hem uit eer-

dubitent profuturum. Quapropter notum sit omnibus hominibus tam futuris quam presentibus, quod ego INGELBERTUS ingenuus et ex ingenuis ortus progenitoribus, cogitans de salute anime meae, aecclesiam Haletrut nuncupatam, in qua quidem monachorum ordo ab antecessoribus meis fuerat constitutus, sed subripiente malorum infestatione propter loci penuriam est dispersus, ipsam inquam ecclesiam cum terris ab antecessoribus meis et a me inibi collatis, pro salute animae meae et pro animabus patris et matris atque uxoris meae, necnon pro animabus antecessorum meorum et pro omnibus fidelibus xristianis tam vivis quam defunctis, tradidi ad ecclesiam Cameracensem sancte Dei genitricis Mariae, hoc videlicet pacto inter me et domnum Gerardum, episcopum constituto, ut ipse de predictis rebus XIIcim canonicis ibi stabiliat, e quibus unum constituat prepositum; domnus vero episcopus de dono prebendarum quando contigerit tertiam semper habeat, reliquas vero duas canonicis dare permittat. Ipse quoque domnus episcopus altare ipsius loci quod sui juris est ibi contulit ab omni debito faciens illud immune sub interdicto anathematis, nisi quod duodecim denarios solvet pro respectu singulis annis. Ego etiam Ingelbertus advocationem ipsius loci in vita mea michi retinui, ceterum nulli subessorum meorum eam habendam reliqui. Ut autem hoc mee parvitatis donum firmum parmaneat et inconvulsum, a domno Gerardo episcopo et a cuncta synodo quam Cameraci congregaverat, sub interdicto anathematis et abbatibus multisque ingenuis hominibus, quorum nomina subtersignata notavimus. S(ignum) domni Gerardi episcopi. \$ mei ipsius Ingelberti qui hoc scriptum fieri jussi. \$ Johannis abbatis Atrebatensis. \$ Hugonis Laubiensis. \$ Evrelli. Altimontis. \$ Heribrandi de cella sancti Gislens. \$ Lietberti archidiaconi. \$ Adelelmi archidiaconi. \$ Gerardi archidiaconi. \$ Guonis archidiaconi. \$ Ingelberti archidiaconi. \$ Fobaldi archidiaconi. \$ Aldonis laici. \$ Walberti. \$ Johannis. \$ Oilbaldi. \$ Eilberti. \$ Leiuulfi. \$ Hostonis. \$ Ingelramni. \$ Stephani. \$ Onulfi. ACTUM Cameraci anno dominice incarnationis Imo XLmo VI to, indictioni XIIIIma regni Heinrici regis anno VIIIIno, episcopatus domni GERARDI XXXmo VIto ».

bied jaarlijks 12 penningen worden betaald. Ik, Ingelbertus, heb mij gedurende mijn leven de toewijzing van deze plaats voorbehouden, verder heb ik aan niemand van mijn nakomelingen dit recht overgelaten. Opdat deze gift van mijne nietigheid vast en onverbreekbaar zou blijven, werd onder bedreiging met de banvloek, deze door de heer bisschop Gerardus en gans de synode, welke hij te Kamerijk had vergaderd, bevestigd, wijl op deze synode aanwezig waren aartsdiakens en abten en vele vrije mannen, van wie wij de namen der ondertekenaars hebben aangetekend. Handtekening van de heer bisschop Gerardus. Handtekening van mijzelf Ingelbertus, die dit schrijven heb doen opmaken. Handtekening van Joannes, abt van Atrecht. Handtekening van Hugo van Lobbes. Handtekening van Evrellus van Hautmont. Handtekening van Heribrand van Celles de St. Ghislain. Handtekening van aartsdiaken Lietbertus. Handtekening van aartsdiaken Adelelmus. Handtekening van aartsdiaken Gerardus. Handtekening van aartsdiaken Guo. Handtekening van aartsdiaken Ingelbertus. Handtekening van aartsdiaken Folbaldus. Handtekening van Aldo, leek. Handtekening van Walbertus. Handtekening van Joannes. Handtekening van Oilbaldus. Handtekening van Eilbertus. Handtekening van Leiuulfus. Handtekening van Hosto. Handtekening van Ingelram. Handtekening van Stephanus. Handtekening van Onulfus.

Opgemaakt te Kamerijk, in het jaar van de Menswording des Heren 1046, 14e Januari, in het 9e jaar van de regering van koning Henricus, in het 36e jaar van het episcopaat van heer Gerardus ».

2. Ontleding van de Stichtingsoorkonde.

a. *De Stichter.*

Slechts zeer weinig is ons bekend omtrent de persoon van de schenker der prebenden te Haaltert. In de oorkonde wordt hij Ingelbertus of Engelbert genoemd. Hij wordt er ons in voorgesteld — evenals zijn voorouders — als een vrij man. Vermoedelijk was hij de plaatselijke heer. Sommige toponiemen, evenals de overlevering, wijzen niet alleen op bezittingen, maar ook op verblijf te Haaltert. Wijzen de Engelbertsberg en de Engelbertspuit (17^e e.) op de motte en de wallen van het kasteel van heer Engelbert? De volks-overlevering wil dat de burcht van deze heer zou gestaan hebben in het Herrenthout (15). Wat er in deze overlevering ook waar weze, een oude plaatsnaam bevestigt het bestaan van een burcht aldaar (16), terwijl men er in 1650/70 nog de wal kende (17).

(15) DE POTTER en BROECKAERT schrijven in *de Geschiedenis van Haaltert*, dat er aldaar in 1839 nog grondvesten van deze burcht werden ontdekt.

(16) Ra. Brussel: Rekenkamer, nr 7478, A^o 1390, 12 r.: « up den bruelcoutere ande bouch ». De « bourchmeersch » (11 v.) lag er naast.

(17) Dek. Arch. Aalst: « Extract vuyt den grooten metingsboeck van Haaltert ».

Uit een stuk van 1464 (18), evenals uit een oorkonde van 1513 (19), waarin het afschrift van een brief van 1495 voorkomt, blijkt dat Engelbert in de kerk van Haaltert, waarin hij een praalgraf had (20), begraven werd. Dit laatste mag evenwel niet als een bewijs gelden voor een verblijf alhier, want het kwam meer voor dat de stichter van een klooster of een kapittel zich liet begraven op de plaats der stichting.

Latere schrijvers — de oudere bronnen noemen hem slechts «heer» Engelbert of Ingelbrecht — willen dat de stichter van het Haalterts kapittel tot de adelstand zou hebben behoord. Zijn naam wordt in verwantschap gebracht met het geslacht van Oisy, ja zelfs met de graven van Vlaanderen (21). De hertogen van Boergondië, als afstammelingen van de graven van Vlaanderen, zullen zich op de verwantschap van de stichter met de graven van Vlaanderen beroepen, om zich te pas en te onpas met het kapittel te bemoeien.

De meeste schrijvers houden aan een familieband met de Oisy's en noemen de schenker «Engelbertus van Oisy». Zo C. van Gestel (22), P. Goetschalckx (23) en Fr. de Potter en J. Broeckart (24). Deze laatsten noemen Engelbert eveneens een «bloedverwant van de H. Wivina († 1170), stichteres van het Benedictinessenklooster te Groot-Bijgaarden», die zou behoord hebben tot de edele familie van Oisy-Inchy (25).

Het geslacht van Oisy, en nl. Hugo van Oisy, verkreeg in 1041 de kastelnij van Kamerijk, maar kwam in konflikt met bisschop Lietbert, die hij liet gevangen nemen en opsluiten in het kasteel van Oisy (dép. du Nord, arrond. Valencijs) (26). Het zou onverklaarbaar zijn, waarom de naam van deze kastelein niet zou voorkomen bij de ondertekenaars van de stichtingsoorkonde, indien hij tot de verwanten van de stichter behoorde.

b. De Stichting.

Engelbert schonk aan de kathedrale kerk van het bisdom Kamerijk de kerk van Haaltert, evenals de goederen welke haar voorheen

(18) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29bis.

(19) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 55.

(20) «sculptura sarchophagi ipsius fundatoris» (Oork. nr 29bis), «aniversarium pro ipso fundatore dicti capituli in ipsa ecclesia Haltrensi sepulto» (Oork. nr 55).

(21) A. SANDERUS: **Verheerlijkt Vlaanderen**, 1735, II, blz. 65/66: «gesticht ...door de heer Engelbert, afkomstig uit het geslacht der graven van Vlaanderen». — Aartshertog Filip van Oostenrijk, graaf van Vlaanderen, aanziet zich als «fondateur dudit chapitre, à cause de nos predecesseurs» (1498) en Maximiliaan van Oostenrijk schrijft, in 1509: «ledict corps, chanoines et chapitre, estoient et sont de la foundation... de nos predecesseurs, comtes de Flandres et d'Alost» (Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 47).

(22) **Historia sacra et profana archiepiscopatis Mechliniensis**. 's-Gravenhage, 1725, II, blz. 161: «fundatum ...collegium canonicorum... ab Ingelberto d'Oisy».

(23) **Bijdragen tot de Geschiedenis**, II, blz. 193: «capitulum... ab Engelbertus d'Oisy conditum».

(24) **De Geschiedenis van de stad Aalst**, III, blz. 248.

(25) DE MOREAU, o.c., III, 564.

(26) id., II, blz. 21.

en ook aan de monniken hadden toebehoord; verder voegde de schenker er nieuwe giften aan toe. Gerardus, de bisschop van Kamerijk, nam de verplichting op zich er « twaalf kanunniken te stichten ».

In de stichtingsoorkonde is er nog geen sprake van een kapittel. Deze benaming die, volgens P. Torquebiau, betekent « een kollege van geestelijken, bedeed met een juridische persoonlijkheid, dat als voornaamste taak heeft aan God, in een kathedrale of kollegiale kerk, een plechtige eredienst te betuigen » (27), komt voor Haaltert eerst voor in 1264 (28).

Het woord zelf, in de betekenis van een kollege van geestelijken, schijnt voor het eerst gebruikt geweest te zijn door Galterus, aartsbisschop van Sens († 953). Vanaf het einde der 12^e eeuw komt deze benaming, in hoger vermelde zin, voor in de pauselijke documenten.

Het kapittel als instelling is evenwel een zeer oude stichting, welke in die tijd — vooral gedurende de 11^e eeuw — een grote uitbreiding nam, dank zij de vrijgevigheid van prinses en heren (29). « Omstreeks 1122 bestonden er in ons land ongeveer 90. Gedurende de 12^e, 13^e en 14^e eeuw zijn de stichtingen minder talrijk » (30). Voor de Denderstreek kennen wij, naast de reguliere kapittels, met kanunniken van Premonstret te Ninove en te Geraardsbergen, kollegiale kapittels te Dendermonde, Haaltert, Liedekerke en Meerbeke.

De oorkonde van 1046 gewaagt slechts van « twaalf kanunniken » (31). Kanunnik betekent oorspronkelijk een geestelijke levend naar de heilige « canones » (= kerkelijke wetgeving). In deze betekenis is zowel de naam als het begrip reeds op het concilie van Nicea in gebruik... Vanaf Chrodegang van Metz en de synode van Aken (816) werd de titel ingeburgerd voor de kanonieke geestelijken der katedralen en moederkerken, verenigd in een kapittel, onder de leiding van een proost of deken (32).

Het aantal kanunniken, welke samen het kapittel uitmaakten, was twaalf. Dit getal treft men meer aan voor kapittels uit deze periode. Zo bestond het kapittel van St. Goedele, in 1047 door de graaf van Leuven opgericht, uit 12 prebenden. Ook het kollegiaal kapittel van St. Rombout te Mechelen, gesticht door Notker, bisschop van Luik, omstreeks het jaar 1000, evenals het kapittel van St. Michiel te Antwerpen, door Godfried van Bouillon in 1096 heringericht en overgebracht naar de O.L. Vrouwkerk, bestonden uit 12

(27) **Dictionnaire de Droit Canonique**, III, col. 530, 531. — De betekenis zou afgeleid zijn van « kapittel » of een gedeelte van de (klooster)regel, waarmede de lezing van de verzamelde monniken of van de naar een gemeenschappelijke regel levende wereldgeestelijken, werd ingeleid. Vandaar werd deze benaming toegepast op het corps der geestelijken zelf, zowel als op de plaats der verzameling (**Lexikon**, V, kol. 802).

(28) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 7.

(29) DE MOREAU, o.c., II, 116.

(30) id., III, 346, 347.

(31) Het woord kanunnik of « canonicus » komt reeds voor in de 4^e eeuw (**Dict. Droit Can.**, III, col. 482).

(32) **Lexikon**, V, kol. 783.

kanunniken, met aan hun hoofd een proost (33). Het aantal leden stond over het algemeen van ouds vast en was oorspronkelijk symbolisch vastgesteld : 4, 7, 12, 24 (34).

Voor het kapittel van Haaltert bedroeg het aantal leden wel 12, ...maar het zal meer voorkomen dat niet alle posten bezet zijn, terwijl gedurende de 15^e eeuw (misschien reeds vroeger) de deken van het kapittel over twee prebenden beschikte. In een handschrift van 1438, bewaard in de St.-Vincentiuskerk te Zinnik (35), is er sprake van 15 prebenden, verdeeld over kanunniken en kapelanen.

c. *Samenstelling. Latere bedieningen.*

Aan het hoofd van deze 12 kanunniken stond een proost. Deze waardigheid treffen wij ook elders aan. Zo was in de oude kapittels van Mechelen, Antwerpen, Leuven en Lier de «*praepositus*» of proost (36) de eerste dignitaris en met het hoogste gezag bekleed. Deze schijnt de rechtstreekse erfgenaam te zijn en als het ware de voortzetter van de abt der kloosters, in dewelke de «*vita canonica*» steeds in ere was, zoals het IIIe concilie van Tours (831) het uitdrukt. De proost bezat in het begin een zeer grote waardering en een zeer uitgebreide macht; zoals de reguliere abt was hij de beheerder van de goederen der gemeenschap en vertegenwoordiger van het kapittel naar buiten (37). Al de kanunniken waren aan zijn gezag onderworpen. De overtredingen van de regel bestrafte hij met vasten en lichamelijke kastijdingen (38). Lange tijd wist dit gezag zich te handhaven, want gedurende de 11^e en 12^e eeuw benoemde hijzelf de kanunniken en duidde de ambten aan; minstens werden de benoemingen door hem goedgekeurd. Maar het was geen uitzondering dat hij een groot gedeelte van de gemeenschappelijke inkomsten lichtte tot zijn persoonlijk voordeel (39).

Indien geen deken hem ter zijde stond, had de proost niet slechts het tijdelijk beheer over de goederen van het kapittel, maar bezat tevens de zielezorg en de geestelijke leiding zijner medebroeders (40).

Voor al het eerste zou aanleiding geven tot allerlei misbruiken. Zelf goed bedeed, leidde de proost weldra een afzonderlijk leven en verliet de residentie, zodat hij alle invloed op het leven der kanunniken verloor.

Het zal zeker niet ter oorzaak van dit laatste gevolg geweest zijn dat een reaktie ontstond. In ieder geval werd tegen deze instel-

(33) J. LAENEN, o.c., 446.

(34) *Lexikon*, VI, kol. 74.

(35) REUSSENS, o.c., XXVIII, p. 164.

(36) «*De benaming verschijnt eerst in de Benediktijnerregel (canon 66) als de vertegenwoordiger van de abt, de latere prior. Van daaruit ging zij in Chrodegangs regel over op de Dom- en andere kapittels, als aanduiding voor de eerste (zeer zelden voor de tweede) waardigheidsbekleders*» (*Lexikon*, VIII, 502).

(37) DE MOREAU, o.c., II, 19.

(38) J. LAENEN, o.c., 445.

(39) *id.*, 451.

(40) W. NOLET, o.c., blz. 192.

ling opgekomen in de 13^e eeuw en werd de proosdij veelal afgeschaft. Antwerpen maakte er een einde aan op 1 November 1257, « gezien de proost zijn verplichtingen tegenover de kommuniteit niet meer nakwam ». In de plaats stelde men er het dekenaat in, waarbij de titularis verplicht werd de wijdingen te ontvangen en te reside- ren (41). Lier nam eenzelfde beslissing.

Haaltert was Antwerpen reeds voorgegaan, want in het jaar 1243 was hier reeds een deken, nl. Joannes (42).

Bij naam kennen wij slechts proost Egidius, die in 1185 door Rogerius, bisschop van Kamerijk, in het bezit werd gesteld van deze prebende (43).

* * *

De bij de stichting voorziene proost werd vervangen door een deken (44). Deze verandering voltrok zich over het algemeen in het begin van de 13^e eeuw (45). « Deze had de zielezorg over de leden van het kapittel en de opperste leiding van de koordienst. Hij had het recht, om de kanunniken verlof tot afwezigheid te geven, kon straffen toepassen, bestaande in het inhouden van bepaalde inkomsten of zelfs van de gehele prebende, gevangenisstraf e.d. Verder riep hij de vergaderingen samen, zat ze voor en leidde de te behandelen zaken in, nam de nieuwe leden op... en had het opperste beheer van de goederen » (46). Hij had tot taak het innerlijk bestuur van het kapittel en het handhaven van de tucht.

Uit een beslissing van het kapittel te Antwerpen (1253) blijkt dat de deken de pastoor was der kanunniken en van de lagere geestelijkheid aan de kollegiale verbonden. Over het algemeen werd hij vrij door de kanunniken verkozen en altijd ontving hij zijn jurisdik- tie van de bisschop (47).

Het verweerschrift van de kanunniken van Haaltert tegen de benoeming van deken Steven de Bruwere (omstreeks 1464), leert ons dat de deken de eerste stem had in het kapittel (48) en dat aan de dekanale waardigheid een speciale kanunnikale prebende, gen. « van den Eekhout » was verbonden (49). De deken beweerde dat hij, evenals zijn voorganger, over twee prebenden mocht beschikken.

* * *

In de loop der eeuwen bleken ook nog andere bedieningen, bij de stichting niet voorzien, noodzakelijk.

(41) Fl. PRIMS, o.c., II, blz. 98. — De eerste deken werd benoemd in 1273/74.

(42) VAN GESTEL, o.c., II, blz. 143.

(43) id.

(44) « Deken betekent reeds zeer vroeg een kerkelijke overste en dit op de eerste plaats in een klooster (zo in de regel van de H. Benedictus, canon 21, als de opziener van 10 monniken), gaat later bij de invoering van het gemeenschapsleven over op de kathedrale en kollegiale kapittels (decanus capituli), evenals op de door de bisschop georganiseerde platte- landsclerus » (**Lexikon**, III, kol. 188).

(45) DE MOREAU, o.c., II, 119.

(46) W. NOLET, o.c., blz. 193, 194.

(47) J. LAENEN, o.c., 453.

(48) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29bis.

(49) Deze prebende draagt de naam van « **Dekenij** » en 's**Dekens** of 's**Dekens van Haalterveldeken** (Schp. 1473, 53 r.).

Zo onstond, daar het ging om het zingen van het officie, de functie van cantor of voorzanger, die later de leider zal worden van de «schola cantorum» (50). Hij stond in voor de liturgische ceremoniën (51). De plaatsnaam, «de canterije van Ste Martens Kercke», komt voor in de toponymie (52).

Bij het invoeren van de aanwezigheidspenningen, welke te Haaltert in 1250 tot stand kwamen (53), werd onder de kanunniken een punctuator of controleur der aanwezigheden aangeduid, die de aanwezigen trouw moest aantekenen. Deze «punctuator» werd immers vereist door het concilie van Buda (1279), canon 45, en dit van Bazel (sessio XXI, can. 4) (54). Een oorkonde van 1250 (55) bepaalde dat twee betrouwbare kanunniken de hieruit volgende bedeling zouden regelen.

Later werd nog een andere functie in het leven geroepen, nl. deze van scolasticus of scholaster, die gelast was met de vorming van de jonge geestelijken (56) en tevens dienst deed als notaris of kanselier van het kapittel (57).

Verder nog de custos of thesaurius, die had zorg te dragen voor de gewijde vaten en de liturgische ornamenten.

Deze beide laatste functies werden niet altijd door een kanunnik waargenomen, soms door een «vicarius» (= onderpastoor) of een geestelijke (58).

Door een brief van de bisschop van Kamerijk (1369) (59), waarin een beslissing van de deken en het kapittel van Haaltert uit het jaar 1272 wordt opgenomen en bekrachtigd, vernemen wij dat alhier nog een speciale functie, op andere plaatsen door leken waargenomen, aan twee kanunniken was voorbehouden, nl. deze van provisosores van de kerk of kerkmeesters (59bis). Zij werden verkozen onder de kanunniken en moesten jaarlijks al de ontvangsten innen en de uitgaven doen ten behoeve van het kapittel; ze waren verplicht eens per jaar de rekeningen voor te dragen. Zo de deken en het kapittel niet tevreden waren over hun beheer, dan werden zij afgesteld en anderen in de plaats gekozen. Dit privilege van het kapittel werd opnieuw bekrachtigd op 27 Januari 1369.

Niet tot het kollege der kanunniken behorend, maar er nauw mee verbonden door afhankelijkheid of dienst waren de «curatus» (= pastoor), de kapelannen, de onderpastoors en de koster.

(50) **Lexikon**, V, kol. 791.

(51) J. LAENEN, o.c., 453.

(52) Ra. Brussel : Rekenkamer, nr 45234, a° 1635, 53 r.

(53) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(54) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 560.

(55) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(56) **Lexikon**, III, kol. 404.

(57) J. LAENEN, o.c., 453.

(58) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 16.

(59) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(59bis) Te Antwerpen werden ze «de majores sive gubernatores bonorum temporalium» genoemd. Het waren twee kanunniken, die het beheer van het tijdelijke hadden (Fl. PRIMIS, o.c., II, blz. 149).

In een oorkonde van 1250 (60) worden vernoemd een « plebanus » (andere naam voor pastoor), een « vicarius » en een kapelaan; uit een andere van 1379 (61) staat vast dat er toen te Haaltert twee kapelanen, vier vicarissen of onderpastoors, waaronder een genoemd « magister scolariorum » of gelast met het onderwijs, en twee kosters waren. Van het jaar 1438 bleef ons een lijstje bewaard van zes kapelanen (62), naast elf kanunniken, onder wie de deken (63).

Er bestonden te Haaltert trouwens verschillende kapelanieën, deze van de H. Drievuldigheid en van Allerzielen, die beide in 1495 naar Aalst werden overgebracht. Verder de kapelanie van O.L. Vrouw, deze van St. Laurentius en ene van St. Niklaas (64).

d. Doel en Verplichtingen.

De schenker doet deze stichting « tot zijn zieleheil en dit zijner verwanten ». De eerste en voornaamste reden er van zal wel geweest zijn het herstel van het onrecht door zijn voorouders gepleegd en tevens het verlangen geestelijke gunsten voor hem en zijn familieleden te verkrijgen. Ook nog de wens zijn kerk bediend te zien door een groot aantal geestelijken en in waarde vermeerderd door een stel kanunniken, die het koorgebed verrichtten. Dit verschijnsel was trouwens algemeen (65). Vooral in de steden verlangde men de goddelijke diensten met evenveel luister te vieren als in de kathedrale kerken. Hieraan juist danken de kollegiale kerken hun ontstaan (66).

De taak van dit kollege van kanunniken wordt in de stichtingsoorkonde niet aangegeven. Wij weten evenwel dat hun voornaamste plicht bestond in het regelmatig zingen van het **koorofficie**. De regel van S. Chrodegang (67) die door een kapitarische wet van 817 voor alle kapittels van het rijk werd verplichtend gesteld, had er **de dagelijkse plechtige Mis** aan toegevoegd.

Maar « de overgrote meerderheid der kanunniken achtte zich slechts gebonden tot de koordienst en de financiële voordelen, die daaraan vastzaten » (68). W. Nolet en P.C. Boeren wijzen er op dat voor de conventsmis immers het priesterschap was vereist, wat evenwel door de hervormingsstatuten van de 13e en 14e eeuw te vergeefs werd beoogd. Want niet alle kanunniken waren priesters,

(60) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 4.

(61) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 16.

(62) « Primus capellanus Johannes Vleminch; 2us Egidius de Wouwe (vermoedelijk de Wouwere); 3us Joannes de Rode; 4 us Joannes Andreé; 5us capellanus b. Marie Arnoldus de Vos; 6us P. Calbant (voor P. Cal(e)baut).

(63) REUSSENS o.c., XXVIII, 164.

(64) In 1619 tot één kapelanie verenigd.

(65) DE MOREAU, o.c., III, 347.

(66) **Dict. de Droit Can.**, I, blz. 375.

(67) Deze bisschop van Metz († 766) bracht veel verzachting aan de strengheid van de primitieve constitutie der kanunniken. In 816 werd deze regel door het concilie van Aken goedgekeurd als een middel om de ontbinding tegen te gaan (J. LAENEN, o.c., 444).

(68) W. NOLET, o.c., blz. 207; DE MOREAU, o.c., III, 207.

maar slechts « clerici minores » of geestelijken van de lagere rang (69).

Welk groot belang er gehecht werd aan de luister van het koor-officie, valt op in een schrijven van 1272 (70). Bij het bisschoppelijk bezoek was gebleken dat de kollegiale kerk van Haaltert een klaarblijkelijk gebrek had aan koorkappen, en gezien de kerk zelf over de financiële middelen niet beschikte om deze aan te schaffen, werd door het kollege der kanunniken bepaald, dat wie als kanunnik werd aanvaard, diende een koorkap van 2 ponden te kopen ofwel 2 ponden te betalen tot aankoop van dergelijke koorkap. Ook te Antwerpen bestond een oud gebruik, waarbij de nieuwe kanunnik een zekere som betaalde voor zijn koorkap... Een statuut opgemaakt in 1278 bepaalde dit (sacristij)recht op 5 pond (71).

Vermoedelijk gaat het in 1369 om voornoemde maatregel, wanneer Robrecht van Geneve, bisschop van Kamerijk, op 9 April, de kerk van Haaltert bezocht en verzocht werd « een brief van de eerwaarde vader heer Ingelram, voortijds bisschop van Kamerijk, goed te keuren en te bekrachtigen » (71bis).

In het stuk zelf (71ter) wordt het onderwerp waarover het gaat niet nader aangegeven.

De levenskwestie voor het koorofficie lag evenwel in de residentieplicht. Hierover wordt verder uitgewijd.

De kanunniken waren ook verplicht, « volgens de eigen en de kerkelijke statuten », jaarlijks aanwezig te zijn op de **algemene kapitels**, die werden gehouden op het feest van S. Marcus (72) en dit van S. Jan-Baptist (73). Daarbij dienen gevoegd de onregelmatige vergaderingen voor de benoemingen en andere aangelegenheden. Zo blijkt uit een oorkonde van 1250 (74), dat de twee kanunniken, bedelers van de zittingspenningen, gehouden waren de rekening van hun beheer wekelijks of veertiendaags voor te leggen, en jaarlijks over het geheel verslag uit te brengen op het Geboortefeest van S. Jan-Baptist (75).

Hier dient de vraag gesteld, wat kwam er terecht van het **gemeenschapsleven**, zoals het aan de kanunniken door de regel van S. Chrodegang en het concilie van Aken (816) was voorgelouden ?

(69) Zo waren gedurende de 12^e eeuw in de kollegiale kerk van O.L.Vr. te Antwerpen slechts 2 priesters, waar er 4 dienden te zijn (DE MOREAU, o.c., III, 356).

(70) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(71) Fl. PRIMS, o.c., II, blz. 152.

(71bis) Dat dit schrijven van 1272 van bisschop Ingelram is, blijkt uit de oude statuten (cfr III, 2. (d)).

(71ter) Zie: **Land van Aalst**, Jg. III, nr 4, blz. 164. — Oorkonde uit het archief der abdij van Grimbergen.

(72) Statutenboek, blz. 17 r.

(73) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 9, a^o 1308.

(74) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(75) Te Brussel hield het kapittel jaarlijks een algemene vergadering in Juni, evenals op het feest van S. Goedele (8 Jan.) en de Dinsdag na het Oktaaf van Pasen; wyl « de grote kanunniken » elke Zaterdag verzamelden en onregelmatig vergaderden voor de benoemingen (DE MOREAU, o.c., III, 353).

Pater de Moreau schrijft dat het praktisch vanaf het begin, ten laatste vanaf het einde der 13^e eeuw, in onbruik was geraakt (76).

Het « Statutum antiquum de memoracione » (77), dat dagtekent uit de eerste helft der 15^e eeuw, veronderstelt dat de residerende kanunniken metterwoon gevestigd waren op de parochie, maar niet meer in gemeenschapleven (78).

Langs de toponymie om vernemen wij dat er te Haaltert een **kapittelhuis** heeft bestaan, wat er op wijst dat de kanunniken vermoedelijk in een claustrum in gemeenschap leefden tot in de 13^e eeuw. Wellicht was dit verdwenen kapittelhuis, waarover sprake in een cijnspacht van 21 Juli 1695 (79), een herinnering aan het oude claustrum der kanunniken van Haaltert.

e. Benoemingen.

De benoeming van de eerste kanunniken, evenals van de pastoor, behield Engelbert voor aan zichzelf, dit voor de duur van zijn leven. Dit recht, hem door de bisschop verleend, ging niet over op zijn nakomelingen. In vele andere stichtingen bleven de benoemingen in de bevoegdheid van de stichtende prins en zijn familie. Zo was het o.m. het geval voor het kapittel van S. Michiel en S. Goedele te Brussel, omstreeks 1047 gesticht door de graaf van Leuven. Te Antwerpen evenwel werden de kanunniken gekozen door de proost en de leden van het kapittel (80).

Voor de toekomst verkreeg de bisschop, wat de schenking der prebenden betreft, het recht op de toekenning van ieder derde plaats, die vrij kwam, terwijl de twee overige te begeven waren door de kanunniken zelf. De benoeming van de pastoor, of « de schenking van het altaar », zoals het in de oorkonde wordt aangegeven, lag voor later volledig in de macht van de bisschop van Kamerijk, die hiervoor jaarlijks — « als een blijk van welwillendheid vanwege de pastoor » — twaalf penningen mocht vragen.

Theoretisch werden dus 2/3 van de kanunniken door het kapittel benoemd, dat eveneens zijn deken (proost) verkoos.

In de praktijk geschiedde de schenking van prebenden zonder de raadpleging van de bisschop, in strijd met de kerkelijke voorschriften (81), maar volgens de bepaling van de stichtingsoorkonden.

De moeilijkheden omtrent de benoemingen zullen met de tijd steeds groter worden. In 1464, bij de benoeming van Steven de Bruwere tot deken en tot een tweede prebende, werd door de leden van het kapittel te vergeefs beroep gedaan op de door de stich-

(76) DE MOREAU, o.c., III, 354.

(77) Statutenboek, blz. 17 r - 18 v.

(78) « Etiam per totum annum infra parochiam moram trahet ac domicilium, pro se seu cum alio, in expensis ac aliter honeste, ut moris est, observabit » (Statutenboek, blz. 17 v.).

(79) « vermits te vooren het huys van de selve prebende daer heeft opgestaen ».

(80) DE MOREAU, o.c., III, 350.

(81) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 554.

tingsoorkonde aan hen toegestane rechten. Kerkelijke sancties brachten hen aldra tot de orde terug.

Buiten deze moeilijkheid om, kennen wij slechts de benoemingen door de hogere kerkelijke instanties, wijl wij volledig onkundig blijven nopens deze door het kapittel zelf verricht.

Want vooral gedurende de 14^e en 15^e eeuw zien wij de pausen herhaaldelijk een prebende doen toekennen aan hun beschermelingen, die maar steeds onvoldaan bleven. Soms werd een prebende zelfs toegekend in het vooruitzicht dat een plaats vrij kwam — sub exspectatione! —.

Vanaf de 15^e eeuw, en gedurende de 16^e eeuw, waren vele benoemingen, vooral van proosten, in handen van de hertog van Boergondië, als opvolger van de verschillende heren en prinsen in de Nederlanden. Zo benoemde de hertog voor alle prebenden te Dendermonde. Door verschillende pauselijke privileges, vooral geschonken aan Flip de Goede, werd deze benoemingsmacht nog uitgebreid (82).

Zo benoemde in 1641 koning Philip, Frans van Schoonenbergh, een der kanunniken van Aalst tot deken van het kapittel. Deze mocht « dan, benoemingsbullen vragen aan paus en bisschop » (83). Hetzelfde herhaalde zich in 1659, wanneer als opvolger van Jan van den Driessche, Joannes Ferrande Carrido tot deken werd aangeduid (84).

Ten andere, om zich te verdedigen tegen het hoger kerkelijk gezag, deed het kapittel beroep op de wereldlijke macht, die maar al te bereid was zich met deze zaken in te laten. Aldus zien wij het kapittel van Haaltert in 1464 een verweerschrift richten tot de hertog van Boergondië (85), tegen de benoeming van de deken door de paus, waar zijzelf dit recht opeisten. Ook in 1513 (reeds in Aalst), protesteerde het kapittel bij de bisschop van Kamerijk tegen de belofte van een kanunnikaat en prebende aan mag. Germanus Parisot, gezien de benoeming aan hen toekwam (86). Op 25 Oktober 1531 zal het kapittel opnieuw beroep doen op de wereldlijke macht, tegen hun bisschop, die bij een benoeming geen rekening had gehouden met het beurtstelsel. De bisschop werd in het ongelijk gesteld en beboet (87).

De bisschoppen van Kamerijk steunden zich bij deze benoemingen op een faculteit door paus Joannes XXII, op 21 Maart 1317 aan bisschop Petrus verleend, welke hem het recht toekende alle personen in de kollegiale kerken van Zinnik, Haaltert, Lobbes en het H. Kruis te Kamerijk als kanunniken te aanvaarden, in afwachting van prebenden (sub exspectatione prebendarum) (88). Moge-

(82) DE MOREAU, o.c., IV, 73, 81.

(83) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 119.

(84) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 125.

(85) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29bis.

(86) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 56.

(87) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 70.

(88) **Lettres de Jean XXII**, I, nr 282.

lijk werd dit voorrecht door latere pausen aan de opvolgers van Petrus van Mirepoix ook toegekend.

In principe liet de kerkelijke wetgeving toe slechts één benefiitie te bezitten, ...de praktijk was evenwel heel anders. Steeds ontmoet men bij pauselijke en bisschoppelijke benoemingen, maar opnieuw dezelfde uitdrukking « non obstantibus », « niettegenstaande de aanvrager reeds in het bezit is van zovele andere prebenden ».

Slechts een paar voorbeelden : Joannes Jacoberti de Hornaing bekwam van paus Innocentius VI een kanunnikaat te Kamerijk (5 Jan. 1371) en een te Luik (14 Februari 1371), al was hij reeds kanunnik te Haaltert (89); Hugo de Varena, kanunnik en deken van het kapittel te Haaltert, ontving een prebende te Veurne de 3 April 1364 en een andere te Rijsel de 3 Juni daaropvolgend (90). En zo kan de lijst voor het S. Gorikskapittel te Haaltert met enkele tientallen worden aangevuld.

De benoemingen binnen het kapittel — tot deken, cantor, scolasticus, enz. — behoorden tot de bevoegdheid van de leden van het kapittel zelf, al werd ook dit niet altijd nageleefd. Zo benoemde (91) Joannes, bisschop van Kamerijk, op 12 Juni 1418, Joannes van Gaver, pastoor te Wijnhuizen, tot deken van het Haalterts kapittel, in opvolging van Joannes Zeelkens, die aan het dekenaat verzaakte voor de parochiale kerk van Sint-Pieters-Leeuw (92). Joannes de Lapide (Jan van den Steen) kreeg opdracht aan de nieuwe deken de investituur te verlenen.

f. *Omvang van de schenking.*

De oorkonde licht ons niet in omtrent de omvang van de goederen, die aan de kanunniken werden geschonken. In ieder geval moest de opbrengst volstaan tot het jaarlijks uitbetalen der prebende aan de 12 kanunniken. Elk kanunnikaat was immers bedeed met een prebende of jaargeld om in het levensonderhoud te voorzien.

Naast de goederen, welke het kapittel in eigendom bezat, beschikte deze instelling aldaar ook over de inkomsten der tienden. Vermoedelijk behoorden deze tienden aan de pastoor der parochie, aan wie zij door de dorpsheer werden ontnomen, en later, aan het kapittel geschonken, zoals wij lezen in een oorkonde van het begin der 13^e eeuw (93).

Wij willen evenwel nog even terugkomen op de goederen geschonken bij de stichting zelf. In het verweerschrift (94) gericht aan de hertog van Boergondië, in het jaar 1464, komt als bewijs-

(89) **Suppliques d'Innocent VI**, nr° 160.

(90) *id.*, nr° 929.

(91) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 20.

(92) Naar blijkt uit de benoemingsbrief bekwam Joannes de Pinqueguy, pastoor van St-Pieters-Leeuw, de cure van Wijnhuizen.

(93) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 3.

(94) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29bis.

voering een zeer oud stuk — in quodam folio antiquissimo (95) — voor, waarin de verdeling der goederen onder de verschillende kannuniken wordt aangegeven. Het stuk verstrekt ons gegevens zowel nopens de uitgestrektheid als over de ligging van de meeste gronden :

Vermoedelijke oorspronkelijke dotatiegoederen van het kapittel te Haaltert.

- (a) 11 bunder land ten Rode (apud Rodem);
- (b) 10 bunder land en meers (waarvan de ligging niet wordt aangegeven; vermoedelijk op de Kruiskouter);
- (c) 7 bunder land nabij de Watervenne (Erembodegem) en 2 op « Berrenghervelt » (Kerksken);
- (d) nog 7 bunder land nabij dezelfde Watervenne en 3 1/2 bunder op het « Berrenghervelt »;
- (e) 7 bunder ten Eekhoute, 2 bunder te Bambrugge, 1 bunder te Lede en 4 schellingen en 2 hanen op de hoeve van heer Egidius;
- (f) 9 bunder land te Kerksken en 2 schellingen op hoeven aldaar;
- (g) 7 bunder land ten Ede en 3 bunder nabij de Waterloos;

(95) Dit stuk, in het Latijn gesteld, behoort vermoedelijk tot het midden der 13^e eeuw (niet vroeger, want er is reeds sprake van een deken).

(h) 3 bunder nabij den Bruſ en 2 nabij den «Noertbroec»;

(i) 7 bunder in de nabijheid van het Dorp (vermoedelijk het Hameriksveld);

(j) 7 bunder, waarvan de helft door de inwoners bebouwd, waarvoor zij 33 deniers en 2 kapoenen betaalden, 1/2 bunder op Brantegemveld, evenals de 5^e schoof op 1/2 bunder land te Aaigem;

(k) 2 bunder ten Eekhout, 2 ten Boekent, 2 ten Eekhout, waarvan hij de 5^e schoof ontving en 1 bunder nabij de Kruiskouter.

Daarbij komen nog enkele meersen nabij het Dorp. Verder ook de tiendeschuur.

Uit wat voorafgaat blijkt dat de kanunniken te Haaltert zelf ongeveer 62 bunder of 248 dagwand in eigendom hadden, daarbij nog enkele meersen en de tienden; te Erembodegem 14 bunder, te Kerksken 14 1/2 bunder, 2 bunder te Bambrugge en 1 bunder te Lede. In totaal 90 à 100 bunder. Het is niet onmogelijk dat de oorspronkelijke schenking van Engelbert reeds was vermeerderd door giften. Hierop wijzen b.v. de 2 bunder te Bambrugge, het bunder te Lede, de 5e schoof op een paar partijen.

Volgens de Loper van Haaltert-Kerksken van 1732 bedroegen de kapittelgoederen alsdan o. 350 dagwand te Haaltert en o. 30 dagwand te Kerksken (96). Met deze gegevens was het mogelijk verschillende prebenden terug te vinden, zoals zij gedurende de 13^e eeuw bestonden en wellicht bij de stichting waren geschonken (97).

Wanneer, door allerlei omstandigheden, de prebenden niet meer volstonden voor het onderhoud der bezitters, werden, gedurende

(96) De kerkgoederen bedroegen 50 dagwand, w.o. het kerkblok van 36 d. op de Kruiskouter; de curegoederen overtroffen de 40 dagwand, w.o. een blok van o. 30 d. op de Drinkelink; de h. geestgoederen beliepen o. 35 d.

(97) Aan (a) beantwoorden in de Loper nrs 110 (10 d. 35 1/2 r.), 111 (15 d. 39 1/2 r.) op Herrenthoutveldeken, in de nabijheid nrs 1278 tot 1280 (6 d. 32 1/4 r. + 8 d. 78 r. + 2 d.) de «Vier bunder», voeg daarbij nr 109 (2 d. 24 1/2 r.) in één blok.

(b) = nrs 174 tot 183 (7 d. 83 r. + 2 d. 91 r. + 4 d. 21 r. + 4 d. + 2 d. 2 r. + 2 d. 13 r. + 1 d. 7 1/2 r. + 3 d. 59 1/2 r. + 6 d. 93 1/2 r. + 7 d. 51 r.) op de Kruiskouter.

(c) = nrs 421 tot 428 te Kerksken op het Bergveld (2 d. + 2 d. + 2 d. 87 3/4 r. + 2 d. 87 3/4 r. — deze twee laatste kapelrijgoed van Haaltert — + 4 d. 49 r. + 1 d. 1 1/2 r. + 1 d. 1 1/2 r. + 6 d. 52 r.).

(e) = nrs 1582 en 1583 (11 d. 44 1/4 r. + 7 d. 95 1/2 r.) op de «Dekenij en nrs 1577 en 1578 (3 d. + 4 d. 12 1/2 r.) op het Papenveld.

(f) = wat, volgens de loper van 1732, overblijft aan prebendegoederen (16 d. 90 r.) en kapelrijgoederen van Haaltert (20 d.).

(g) = nrs 1986 tot 1996 de Kouterhaag en het Priesterveld (1 d. 81 1/2 r. + 1 d. 81 1/2 r. + 3 d. 63 r. + 2 d. 75 r. + 1 d. 25 r. + 4 d. 13 r. + 3 d. + 4 d. 86 r. + 3 d. 96 r. + 5 d. 42 r. + 63 r.) + nabij de Waterloos.

(h) = vermoedelijk nrs 1262, 1263, 1334, 1335.

(i) = Hameriksveld en gedeelte van Herrenthoutveld, nrs 101 tot 107 (7 d. 72 1/2 r. + 7 d. 72 1/2 r. + 1 d. 55 r. + 1 d. 55 r. + 4 d. 31 1/2 r. + 4 d. 31 1/2 r. + 3 d. 54 r.).

(j) Vermoedelijk op de Droeskouter, nrs 431 tot 440 (2 d. + 2 d. + 6 d. 77 r. + 2 d. 32 r. + 2 d. 43 1/2 r. + 1 d. + 3 d. 97 1/2 r. + 4 d. 2 r. + 2 d. 12 1/2 r. + 4 d. 14 1/2 r.).

Verder de Papenmeersen (nrs 82 tot 90) en de Herrenthoutmeersen (nrs 95, 96).

de 13^e eeuw, sommige prebenden voorlopig, en weldra bestendig, verenigd met een of andere winstgevende plaats (98). Dit werkte het niet-resideren in de hand.

g. *Verplichtingen van het kapittel.*

a) Was het kapittel als dusdanig vrij van zielezorg, toch kreeg het meestal tot opdracht de zielelast over de bevolking door een zijner leden of door een andere priester te laten waarnemen en daarover de bisschop rekenschap te geven (99).

De gewone titel voor de zielezorgers in de kollegiale kerken der 13^e en 14^e eeuw, «**plebanus**» (100) treffen wij ook te Haaltert aan in een oorkonde van 1250 (101). Hij was geen lid van het kollege der kanunniken.

De plebanus was de vervanger der kanunniken, vanaf het ogenblik dat deze de incorporatie van hun residentiekerk hadden gekregen. Want eerst hebben beiden afzonderlijk bestaan: de geestelijkheid belast met de zielelast der plaatselijke bevolking en de gemeenschap of fraternitas gehecht aan de koordienst (102), al weten wij voor Haaltert dat dezelfde kerk de rol van kollegiale en parochiale had te vervullen.

Er bestond een gewoonte in het onderhoud van de plebaan te voorzien door giften uit de algemene graanschuur der kanunniken, nl. 32 sesters graan (103) plaatselijke maat. Hij zal dit blijven ontvangen, maar ook deel hebben, zoals de andere kanunniken, in de dagelijkse bedelingen, zelfs wanneer hij door een parochiaal werk werd verhinderd aanwezig te zijn in het officie. Deze beide inkomsten — als het ware een «*congrua pars*» of strikt nodige — zullen hem verleend blijven «tot wanneer door het kapittel in een behoorlijk beneficie was voorzien» (104). Volgens de bisschop zou hij dus de titularis zijn van een parochiaal beneficie.

In het «*Statutum de portione curati*» van 1330 (105) draagt de parochieherder de benaming van «**curatus**». Deze titel voor een priester belast met zielezorg of «*cura animarum*» (106) verschijnt

(98) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 555.

(99) W. NOLET, o.c., blz. 201.

(100) Plebanus » is afgeleid van «plebs», waarmede oorspronkelijk in de Karolingische Capitularia bedoeld werd de gemeenschap van de parochianen, de parochie, meestal zelfs de doopkerken...» (VERBESSELT, I, blz. 206).

(101) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 4.

(102) J. LAENEN, o.c., 453.

(103) Bij de overbrenging van het kapittel naar Aalst, leren wij, uit de overeenkomst tussen de bisschop van Kamerijk en het kapittel te Aalst (16 November 1498), de samenstelling van deze 32 sesters kennen, nl. 8 sesters tarwé, 8 sesters rogge, 8 sesters gerst en 8 sesters haver + 8 mandellen stro, 2 van ieder soort. — Reeds in 1330 werd dit trouwens uitvoerig bepaald.

(104) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 4.

(105) Statutenboek, blz. 6 r. - 7 r.

(106) «De eerste uitdrukking zou «*curatus vicarius*» geweest zijn, dus de titel van «*vicarius*» belast met de zielezorg, onderscheiden van de andere «*vicarii*» (VERBESSELT, o.c., I, blz. 262.

vanaf de 13^e eeuw. Hij werd door het kapittel, buiten het kollege der kanunniken om, benoemd. In 1379 treffen wij de pastoor immers aan bij een opsomming van de kapelanen, vicarissen en kosters.

Guillermus, genoemd in het stuk van 1330, is de oudst gekende pastoor van Haaltert. Volgens een bron van 1464 (107) werd heer Livien van de Norgate, priester, pastoor van de kerk van Haaltert, gelast met de uitvoering van de pauselijke voorschriften tot opheffing van de censuren, waardoor de kanunniken van kapittel in hun weerstand tegen de benoeming van deken Steven de Bruwere, werden getroffen. Dit bewijst op zijn onafhankelijke positie in dit konflikt. Lieven van de Norgate is de tweede ons gekende pastoor van Haaltert (108). Hij neemt de zielezorg er nog waar in 1483 (109), wyl hij tevens de functie vervulde van «ontvanger van het kapittel» (110).

Ook de pastoor van S. Martinus parochie te Kerksken — afhankelijkheid van de kerk van Haaltert — werd door het kapittel van Haaltert benoemd. Vóór het jaar 1392 was Willem van Landuit hier pastoor (111). In 1429 bekwam Jan Passeris er de plaats van pastoor ter opvolging van Jan Stoerman, die aan deze plaats verzaakte (112).

b) De deken en het kapittel hadden, volgens een handschrift van 1438 en bewaard in de kerk van S. Vincentius te Zinnik (113), ook verplichtingen tegenover de bisschop van Kamerijk :

(1) Vooreerst de visitatierechten — debet visitationem —. Oorspronkelijk kwamen die toe aan de bisschop of zijn afgevaardigde, voor bezoekingsonkosten; weldra werd het een vast recht, ook zonder bezoek (114). De vaste taks bedroeg voor het kapittel in 1438 VIIxx groten Kamerijkse munt (115).

In 1363 werden door paus Urbanus V de taksen met de helft verminderd voor de bisdommen van Frankrijk, dus ook voor Kamerijk, waarvan Haaltert deel uitmaakte (116).

(2) Verder moesten de deken en het kapittel jaarlijks op het feest van S. Remigius de synode te Kamerijk bijwonen.

c) Bij het overlijden van de bezitter van een prebende was men gehouden, aan de H. Stoel annaten of de vruchten van het eerste jaar te betalen (117). De pauselijke bulle «Dicet in diversis ecclesiis», van 5 Januari 1319, had de richtlijnen voorgeschreven

(107) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29.

(108) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXIV, 1908, blz. 242, nr 588 noemt in 1438 (3 Dec.) **Jean de Plassey**, pastoor van S. Gorik te Haaltert; die evenwel voor 5 Dec. 1438 (A.H.E.B., jg. XXXII, 1906, nr 206), de annaten betaalde als deken van het S. Gorikskapittel te Haaltert.

(109) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 35.

(110) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 34.

(111) Ra. Brussel: Rekenkamer van Vlaanderen, nr 7478.

(112) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXI, 1905, blz. 288, nr 446.

(113) REUSSENS, in A.H.E.B., jg. XXVIII, blz. 221-229.

(114) Fl. PRIMS, o.c., IV, 2 b., blz. 12.

(115) Volgens een ander handschrift uit dezelfde eeuw VIIIxx gr.

(116) REUSSENS, in A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 230.

(117) In voege gebracht door paus Clemens V, werd dit gebruik veralgemeend door paus Joannes XXII (Fl. PRIMS, o.c., IV, 2^e b., blz. 12.

die men diende te volgen in de kerken, waarin een zeker aantal geprebendeerde kanunnikaten bestonden. Kanunniken, die weigerden de annaten te betalen op de vruchten van de gronden, op roerende en onroerende goederen, welke zij in gemeenschap bezaten, werden door paus Joannes XXII hiertoe verplicht. Het kostte aan de apostolische inzamelaars van de H. Stoel dikwijls veel moeite de verplichte annaten los te krijgen (118).

Zo werd in Februari 1469 Steven de Bruwere, deken van het kapittel te Haaltert, verplicht voor de apostolische kamer in het bisdom Utrecht te verschijnen, voor het geding ingespannen tegen de inzamelaar Everard Zondebach (119).

Willem de Fabrica betaalde op 5 Oktober 1329 voor een prebende in S. Gorikskapittel te Haaltert, welke vrij kwam door overlijden van Willem Merlerii, 28 pond parisis Vlaamse munt (120).

Spaen genaamd de Fries beloofde, op 72 Okt. 1422, de annaten te betalen voor een kanunnikaat en een prebende te Haaltert, vrij door het overlijden van Pierre le Prêtre (Petrus Clericus) (121).

Willem Adriani beloofde de annaten te betalen voor een kanunnikaat te Haaltert, vrij door verzaking van J. van Gaverre, op 20 Maart 1425 (122). Dezelfde liet, als deken van het Haalterts kapittel, op 8 April 1429, de annaten betalen voor een tweede prebende verbonden met het dekanaat (123).

Op 24 Okt. 1429 beloofde Arnould de Busco de annaten te betalen voor een kanunnikaat en een prebende te Haaltert, vrijgekomen door het overlijden van Willem Pulcrinepotis (124).

Bartholomeus Poignare betaalde, op 7 Augustus 1429, de annaten voor een prebende als kanunnik te Haaltert, vrijgekomen door het overlijden van Barth. de Montepulcro (125).

Op 24 Dec. 1438 verplichtte Matthéus Aubron zich namens Jan de Plasseye, de annaten te betalen voor het dekanaat van S. Gorikskapittel te Haaltert, dat was vrij gekomen door het overlijden van Willem Galland (127).

Wij stellen vast dat de annaten steeds werden geëist bij overlijden, nooit bij permutatie; er komen een paar gevallen voor waar dit recht werd opgevorderd bij verzaking.

d) Verder waren er ook nog de bisschoppelijke vorderingen of het bisschoppelijk recht, nl. het carthedraticum, door de bisschop opgeëist uit hoofde van zijn waardigheid... Een capitulare van Ka-

(118) G. MOLLAT: Contribution à l'histoire de la Chambre apostolique au XIVe siècle, in *Revue d'Hist. Eccl.*, jg. XLV, 1950, 91-94.

(119) D. BERLIERE: *Inventaire Analytique des Diversa Camerilia des Arch. Vat.*, nr 653.

(120) D. BERLIERE: *Les Collections pontificales dans les anciens dioc. de Cambrai, Therouanne et Tournai, au XIV siècle*, p. 35.

(121) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXI, 1905, p. 24, nr 74.

(122) id., p. 37, nr 168.

(123) id., p. 287, nr 435.

(124) id., p. 291, nr 463.

(125) id., p. 291, nr 468.

(126) Robert ARNOLD: *Repertorium Germanicum. Regesten aus des päpstlichen Archiven, Pontificat Eugens IV, I.*, Berlin, 1897.

(127) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXII, 1906, p. 63, nr 206.

rel de Kale (843) bepaalde de onderscheidene hoeveelheden, welke door iedere parochie verschuldigd waren (128). Sommige kapittels, o.m. de kollegiale kapittels van Luik waren hiervan ontslagen (129).

Deze taxatie was veranderlijk en verschilde van eeuw tot eeuw. Ze diende meestal betaald te worden aan de deken of aartsdiaken, op de jaarlijkse verplichte synode (130).

Omstreeks het jaar 1330 betaalde het kapittel van Haaltert 6 pond 18 schell. 3 den. tur. parv. (131).

De kerk van Haaltert was, gedurende de 14^e, 15^e en 16^e eeuw getaxeerd op 18 pond par.; deze van Kerksken op 17 pond par. (132). Dit voor de parochie.

Voor de prebenden der kanunniken, evenals voor de kapelanieën in de kerk van Haaltert, was de taxatie in 1438 verschillend. De deken was getaxeerd op 60 pond par.; Willem Franconis op 30 pond par.; Walterus de Boussout op 40 pond 10 schell. par.; Henricus de Condaco op 25 pond par.; Nicolaus Presbiter op 32 pond par.; Anselmus de Blekin op 37 pond 6 schell. par.; Joannes de Florines op 31 pond 4 schell. par.; Joannes de Soriel op 40 pond par.; Lambertus de Caslete op 40 pond par.; Joannes van Leuven op 12 pond par. en Autbertus op 36 pond par.; de eerste kapelaan was getaxeerd op 20 pond par., de 2^e op 12 pond par., de derde op 25 pond par., de 4^e op 12 pond par., de 5^e (de kapelanie van O.L. Vrouw) op 25 pond par., voor de 6^e wordt geen taxatie aangegeven (133).

Deze taksen waren te betalen bij het aanvaarden van de prebende. Zo ging Thomas Spinellis, Florentijns koopman, op 10 Januari 1446 de verbintenis aan, namens Dirk van Zuerendriesch, geprebendeerd kanunnik van S. Gorik te Haaltert, 30 florijnen te betalen (134).

III. GROEI EN BLOEI VAN HET S. GORIKSKAPITTEL.

1. Vermeerdering der inkomsten.

a. *Schenking van Michiel van Boelare.*

Michiel van Boelare, konstabel van Vlaanderen, die in 1227 reeds in het bezit was van een gedeelte van het grondgebied van Haaltert, ontving in datzelfde jaar van graaf Ferrand, het overige gedeelte van het dorp in leen, tegen 200 pond 's jaars.

Als bezitter van een groot gedeelte van het dorp, had hij — of een van zijn voorgangers — zich in het verleden meester gemaakt van de

(128) VERBESSELT, o.c., I, blz. 296.

(129) DE MOREAU, o.c., III, 352.

(130) VERBESSELT, o.c., I, blz. 296.

(131) D. BERLIERE: *Les Collect. pontificales dans... Cambrai, au XIVe S.*, p. 11.

(132) REUSSENS, in A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 304. — Ter vergelijking Aaigem 20 pond par., Denderhoutem 20 pond par., Mere 20 pond par., Nieuwerkerken 16 pond par., Welle 30 pond par.

(133) id., blz. 164.

(134) D. Ursm. BERLIERE: *Invent. Anal. des Libri obligationum et solutionum des Arch. Vat.*

tienden (135), welke aan de kerk toebehoorden. Vermoedelijk had die ontvreemding reeds veel vroeger plaats gevonden. Dit was ten andere een algemeen verschijnsel: menig kerkelijke instelling — hier de parochie — werd van haar bezittingen en vooral van haar tienden beroofd. In 1226 wou hij dat gepleegde onrecht herstellen en schonk de tienden, ook de novale (136), die van rechtswege aan de parochie toekwamen, aan het kapittel van S. Gorik. Zo kwamen vele bezittingen en tienden, die oorspronkelijk aan de parochie behoorden, in de handen van abdijen en kapittels. Van een schenking, langs de bisschop om, waarover Dr Verbesselt (137) het heeft, is hier te Haaltert geen sprake. Mogelijk werd de beslissing van Michiel van Boelare beïnvloed door de bepaling van het concilie van Lateranen (1215), dat voortaan niemand nog « novale tienden » mocht verwerven (138).

Hier volgt de inhoud van dit karter (139):

« Dat allen, zo tegenwoordigen als toekomstigen, die dit schrift lezen, weten, dat ik Michiel van Boelare, konstabel van Vlaanderen, aan de kanunniken van de kerk van S. Gorik te Haaltert, al de tienden, voortkomende zowel van de novale als van de andere gronden binnen de parochie van Haaltert, en aan hen onrechtvaardig afgehouden en ontnomen; om mijne zielezaligheid heb ik erkend dat zij deze in rechte moeten bezitten. Drie sesters graan evenwel, welke ik gedurende jaren als cijns van de voornoemde tienden onrechtvaardig heb ontvangen, heb ik aan voornoemde kanunniken kwijt gescholden (140), en opdat dit bevestigd en onbetwist zou blijven, heb ik dit versterkt door de aanhechting van mijn zegel. Gedaan in het jaar des Heren 1226, in de maand Augustus ».

In gelijkaardige omstandigheid werd het kapittel in het bezit gesteld van het laathof van de kerk van Haaltert. Immers, naast het « mansus intiger », d.i. ongeveer 12 bunder land waarover, naar de voorschriften van Karel de Grote, ieder kerk diende te beschikken, schreef Lodewijk de Vrome voor, dat iedere parochie diende te bezitten een « curtis », d.i. een hof met woning en stallen plus vier « servi » of laten (141). De laten werden afhankelijk van het kapittel, dat de-

(135) Tienden = het tiende gedeelte van zekere vruchten van de akkerbouw verschuldigd aan de kerk, de armen en de pastoor.

(136) Novale of nieuwe tienden, geheven op nieuw ontgonnen landen of een nieuwe vruchtensoort.

(137) o.c., I, blz. 215.

(138) VERBESSELT, o.c., I, blz. 286.

(139) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 3:

« Noverint universi tam presentes quam futuri scriptum hoc inspecturi quod ego Michael de Boulere, constabularius Flandriae, canonicis ecclesiae Sancti Gaugerici de Haltret, omnes decimas tam de novalibus quam de ceteris terris in parochia de Haltret provenientes, et eisdem injuste detentas, et ablatas: ob salutem animae meae pro jure suo recognovi possidendas; tres autem sustarios bladi quos de jamdictis decimis per annum censum injuste percepi: prenotatis canonicis quitos clamavi; et ut hoc ratum et inconcussum in perpetuum maneat sigilli mei appensione roboravi. Actum anno Domini M° CC° XX° sexto, mense Augusto ».
— Het zegel ontbreekt.

(140) Hij bezat deze cijns in feite, waarom hij zich gerechtigd acht zelf « kwijt te schelden », wat hij onrechtvaardig bezat.

(141) VERBESSELT, o.c., I, blz. 279.

zelfde rechtsbevoegdheid verwierf als dit het geval was met de andere kerken.

De tekst van deze oorkonde luidt als volgt (142) :

« Allen, zowel tegenwoordigen als toekomstigen, welke dit schrift aanbelangt, weze kond gedaan, dat ik Michiel van Boelare, konstabel van Vlaanderen, onder eenzelfde beschermingstoestand, als deze waardoor de laten (letterlijk : de dienaars en meiden) van de overige kerken in rechte plegen toe te behoren, heb beloofd de laten (letterlijk : de dienaars en de meiden), die tot de kerk van S. Gorik te Haaltert behoren, ter goeder trouw in al mijn vrijgevigheid te bewaren en te beschermen, en opdat dit onschendbaar zou bewaard worden, heb ik dit bevestigd door de aanhechting van mijn zegel. Gedaan in het jaar onzes Heren 1226, in de maand Augustus ».

b. *Gift van Ferrand, graaf van Vlaanderen.*

In Augustus 1232 mocht het kapittel van S. Gorikskerk zich verheugen in de vrijgevigheid van Ferrand, graaf van Vlaanderen en Henegouwen. Het stuk dat ons over deze schenking bewaard bleef is erg beschadigd en grotendeels onleesbaar (143). Als reden tot de schenking werd de zielezaligheid van de begiftiger, van zijn voorouders en nakomelingen, aangegeven. Hij schonk aan de kanunniken van Haaltert drie sesters graan, bestaande uit een sester haver, een sester rogge en een sester tarwe (?), jaarlijks te ontvangen op zijn gronden te Haaltert, gelegen in de « Wilbroec ». Het zegel ter bekrachtiging werd verleend te Aalst.

c. *Legaat van kanunnik Jacobus de Columbario.*

Op 19 December 1379 (144) schonk Jacobus de Columbario, kanunnik van het kapittel te Haaltert, tot vermeerdering van de Haaltertse prebende, een geleg met alle afhankelijkheden, ten voordele van de residerende kanunniken van het kapittel, eveneens te bedelen aan de andere personen, aanwezig op zijn eeuwigdurend jaargetijde. De jaarlijkse opbrengst van deze goederen — waarvan de ligging niet wordt aangegeven — werd geschat op 54 groten Vlaamse munt. De schenker bepaalde de bedeling als volgt : 1 groot voor de celebrant, een halve groot voor de diaken en onderdiaken, 1 groot voor ieder der beide cantores evenals voor ieder der twee kosteren. Het overige werd in 3 delen verdeeld, waarvan twee delen voor de kanunniken en de pastoor, in dit jaargetijde aanwezig, terwijl het derde deel bestemd

(142) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 2 :

« Noverint universi tam presentes quam futuri quod presens scriptum videre contigerit, quod ego Michael de Bouler, constabularius Flandriae, sub eodem statu tutele, quo servi et ancillae ceterarum ecclesiarum de jure solent conservari; servos et ancillas ad ecclesiam Sancti Gaugerici Halterensis pertinentes, bona fide in omni donatione mea tueri et conservare promisi et ut hoc inviolabiliter conservetur sigilli mei appensione confirmavi. Actum anno gratiae Domini M° CC° XX° sexto, mense Augusto ». — Het zegel ontbreekt.

(143) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 5.

(144) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 16.

was voor de kapelannen en onderpastoors van deze kerk. De kanunnik bedacht verder de graaf van Vlaanderen met een kapoen en een hen per jaar, het kapittel met 4 groten en de kerk van Haaltert met een vat wijn, jaarlijks te bedelen aan de armen bij de Paascommunie. Deze kosten werden gedragen door een eeuwigdurende jaarrente op bovenvermelde goederen.

d. *Aankoop van goederen en renten.*

Een viertal schepenbrieven bleven bewaard, waaruit blijkt dat het kapittel zijn bezittingen door aankoop, evenals door het plaatsen van erfelijke renten, wist uit te breiden.

Uit een schrijven van 1250 (145) vernemen wij dat « onlangs 7 bunder land » werden verworven. Aangekocht of gekregen ?

Verder een schepenbrief van de schepenen van « Lewe juxta Linderchke », in het Latijn gesteld, van Februari 1287, waarbij, voor een erfelijke rente van 40 groten per jaar, een huis en land groot een oud bunder, gelegen op de Suttert te Denderleeuw, door meester Cherrius Phisic(us) en zijn vrouw Agnes, aan de deken en het kapittel van de kerk van Haaltert werd verkocht. Deze koop werd bezegeld door Raas van Gaver, « miles dicte de Breda et de Lidekerchke tamquam dominus dicte ville de Lewe », evenals door de schepenen van Denderleeuw (146).

Later, in 1480, trad Lieven van de Nortgate, pastoor van Haaltert en ontvanger van het kapittel, herhaaldelijk op als procurator van dit laatste. Zo kocht hij op 15 April van Gillis van den Steene een erfelijke rente van 24 groten Vlaamse munt 's jaars, bezet op een stede ten Berg te Kerksken (147); op 29 November legde hij klacht neer voor de schepenbank van Denderhoutem, om het niet betalen gedurende 6 jaar van een erfelijke rente van 40 groten 's jaars, bezet op een stede ter Linden aldaar. Reeds voor 3 à 4 jaar werd dezelfde klacht neergelegd, maar de rentebrief was verloren gegaan « bij ongevallen van brande » aan het schepenhuis te Denderhoutem (148); op 31 Mei 1481 kocht hij van Cornelis Greseels een erfelijke rente van 30 groten Vlaamse munt 's jaars, bezet op een lochting « achter thof te Ghinderachter » (149); op 1 Okt. werd een erfel. rente van 24 gr. Vl. munt, bezet op « tberghen velt » te Kerksken aangekocht van Jacob de Vlaminck en Kathelijne sDeckers (150).

Gedurende de 14e en 15e eeuw moet het een echte trafiek geweest zijn in het kopen van erfelijke renten. Een Renteboek van het kapittel uit de eerste helft der 16e eeuw (o. 1527), waarvan de meeste gegevens teruggaan tot de Haaltertse periode, toont het belang aan van deze bron van inkomsten. Te Haaltert waren niet minder dan 178 stukken (land, meersen en huizen) belast, waarvan de totale op-

(145) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(146) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 8.

(147) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 32.

(148) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 34.

(149) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 33.

(150) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 35.

brengrst jaarlijks 31 ponden parisis 4 schellingen 1 denier bedroeg (151). In het « Handboek van 1571 » staan deze aangegeven onder de rubriek « cleen renten ».

Voeg daarbij de **kapoenrenten**, met een totale opbrengst van 30 1/4 kapoenen per jaar.

e. *Stichtingen van jaargetijden.*

Vooral gedurende de 15e eeuw werden talrijke jaargetijden gesticht (152), die in de latere schriften geboekt staan als « de renten van de groote jaargetijden », en welke, op enkele uitzonderingen na (153), met het kapittel mee verhuisden naar Aalst.

Het groot aantal dezer stichtingen was het gevolg van een statuut van 1424, waarbij ieder deken en kanunnik verplicht werd een eeuwigdurend jaargetijde te stichten en hiervoor een jaarlijkse rente van 2 schellingen groten Vlaamse munt of 24 schell. parisis te voorzien. In deze rente was een bedeling begrepen voor de aanwezige beneficianten. Deze beslissing genomen op het kapittel gehouden op het feest van S. Marcus, werd door Jan van Gavere gezeid van Liedekerke, bisschop van Kamerijk, op 9 Oktober 1424 bekrachtigd (154).

(1) *Jaargetijden gesticht vóór de 15e eeuw.*

Reeds vóór de verordening uitgevaardigd in 1424, werden verscheidene jaargetijden gesticht in de S. Gorikskerk te Haaltert. Tot deze periode behoren o.m. :

Het jaargetijde van de heer Engelbert, stichter van het kapittel.

Het jgt. van Margareta van Vlaanderen en van Hendrik Herdinc, waarvoor een jaarlijkse erfelijke rente was voorzien van 37 schell. par.

Het jgt. van Godfried de Castro, ... erfelijke jaarrente van 24 schell. parisis.

Het jgt. van Nikolaas de Mets, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Het jgt. van Goesen van ter Wilghen (of Godfridus de Salicibus), ... met erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Wouter Bosuyt, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Petrus Presbyter, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

(151) Hierbij komen 11 stukken te Kerksken, 5 te Aaigem, 6 op Ter Joden en 15 te Aalst (Dek. Arch. Aalst).

(152) Ra. Brussel : Trésor des chartes de Flandre, Serie I, nr 2824 : « Touchant l'Eglise collegiale de Saint Gery de Haeltert. — Le XXVe jour d'octobre, l'an LXXIII, maistre Jehan le Clerc, chanoyne de l'église collegiale de Saint Gery de Haeltert, nous exhiba une feuille de papier en laquelle estoient escriptes les acquestes faites par la dite église depuis LX ans enca, tant par donacions et legations pour les prouffuz et revenus dicuelx... ».

(153) Volgens de eerste beslissing bleven slechts 6 jaargetijden te Haaltert, w.o. dit voor de stichter van het kapittel; enkele jaren later werd dit aantal op 13 gebracht: het jgt. van de stichter, dit van Egidius van Musschezele, — van Jo. Sonck, — van Jo. de Scrivere, — van Wouter Lemborch, — van Jo. de Sadeleer, — van Egidius de Sadeleer, — van Raas de Scrivere, — van Willem de Scrivere, — van Petrus de Scrivere en van Jacob de Montenare.

(154) Statutenboek, blz. 8 r.

Het jgt. van meester Thomas van Avesnes, ... erfel. jaarrente van 40 schell. par.

Het jgt. van Egidius de Hoeme, ... erfel. jaarrente van 30 schell. par.

Het jgt. van Claus Pauwels, ... erfel. jaarrente van 36 schell. par.

Het jgt. van Jan de Wenda, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Jan d'Hont (of Johannes dictus Canis), deken van Mechelen, ... erfel. jaarrente van 40 schell. par.

Het jgt. van Joannes Balbeti, kanunnik te Haaltert, in 1334, 1346, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van heer Philips, kanunnik te Haaltert, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Lieven de Brouwere, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Het jgt. van heer Hendrik Scaeke, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van meester Jan van Welle, kanunnik te Haaltert vóór 1395, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van heer Wouter de Pape, kanunnik te Haaltert, ... erf. jaarrente van 42 schell. par.

Het jgt. van heer Zegher van Hinghene, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Joannes Diericx, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Willem de Clerc en zijne echtgenote, ... erfel. jaarrente van 40 schell. par.

Het jgt. van Cornelius de Nedo (van den Ede ?), ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Het jgt. van Daneel sHertoghe, ... erfel. jaarrente van 48 schell. par.

Het jgt. van Jan de Corte, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Joos de Kersmakere, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Het jgt. van Jan Braect, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Het jgt. van Hendrik en Lieven Mulaert, ... erfel. jaarrente van 22 schell. par.

De jgt. van Jan, Willem en Pieter de Scrivere, ... erfel. jaarrenten van 60 schell. par.

Het jgt. van Wouter Lemborch, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

(2) Jaargetijden gesticht van 1400 tot 1474.

Een verslag van 25 Oktober 1474, opgemaakt door kanunnik Jan Clericus, somt al de jaargetijden, gedurende de periode der laatste 60 jaar gefundeerd, met de hieraan verbonden renten, op.

Hier volgt de lijst dezer stichtingen :

Jaargetijde van Egidius van Musschezele en Nikolaas de Keysere, waarvoor een jaarlijkse erfelijke rente van 27 schell. par. werd bezet op 90 roeden land te Haaltert.

Jaargetijde van Katharina van Rezeghem, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op verschillende partijen land te Haaltert.

Jgt. van Clara de Clippele, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op een stuk land op de Brulkouter.

Jgt. van Hendrik Pluim, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par., bezet op het Brantegemveld.

Jgt. van Jan de Sadeleer, ... erfel. jaarrente van 32 schell. par., bezet op land gelegen ten Ede. Dit land was verder nog belast met 2 kappoenen.

Jgt. van meester Rijkaard van Liekercke, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op goed ten Eekhout.

Jgt. van Katharina van Musschezele, ... erfel. jaarrente van 14 schell. par.

Jgt. van Gijlselbrecht Herdinc, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Jgt. van heer Jan Porleti, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op land genaamd tHerrenhout.

Jgt. van meester Wouter de Seuve, ... erfel. jaarrente van 48 schell. par., bezet op een huis te Haaltert.

Jgt. van Jan Sonck, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op land in de Kraaienwinkel.

Jgt. van Jacobus de Montenare, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par., bezet op een stuk land gelegen op de Droeskouter.

Jgt. van Egidius de Sadeler, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op land op de Kruiskouter.

Jgt. van Egidius Callebout en Geertrui van Oulsbosch, ... erfel. jaarrente van 30 schell. par., bezet op 2 partijen land te Haaltert.

Jgt. van Govaard van Gavere, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par., bezet op land gelegen op de plaats gen. Nederhasselt.

Jgt. van Raas de Scrivere, zn Petrus, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Jgt. van Geertrui Smets, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par., bezet op twee bunder land op het Ossenbroekveld.

Jgt. van Hendrik de Herde en Jacobus Boenbeke, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op land te Nieuwerkerken.

Jgt. van Egidius van der Schueren, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par.

Jgt. van Egidius Scoermans, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Jgt. van Thomas Norberti, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Jgt. van Jan de Clerc, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Jgt. van Nikolaas de Deckere, ... erfel. jaarrente van 12 schell. par.

Jgt. van Jan van Zuerendriessche, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Jgt. van Jan Aechten, ... erfel. jaarrente van 20 schell. par., bezet op land te Nieuwerkerken.

Jgt. van meester Jan Ostonis, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par., bezet op land gelegen te Mussenzele.

(3) *Jaargetijden gesticht na 1474.*

Bij de hoger genoemde jaargetijden, dienen er nog enkele gevoegd, welke behoren tot het laatste kwart der 15e eeuw :

Jaargetijde van deken Steven de Brouwere, ... erfel. jaarrente van 40 schell. par.

Jgt. van Jan Florijns, ... erfel. jaarrente van 32 schell. par.

Jgt. van Joris Cabbelliau, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Jgt. van meester Jan de Keysere, ... erfel. jaarrente van 24 schell. par.

Hierbij komen nog een paar eeuwigdurende stichtingen.

De stichting van kanunnik Godevaard van Gavere, tot een bedrag van 8 schell. par. per jaar, ter bedeling aan de kanunniken die aanwezig waren in de Metten op de Eerste Zondag van de Advent.

Een dotatie van 6 pond parisis per jaar, voor een eeuwigdurende wekelijkse Mis aan het altaar van S. Antonius, gesticht door Geertrui Smets. Eenzelfde schenking, tot hetzelfde doel, door Gijselbrecht Herdinc.

f. *Stichting van het kapittelbrood.*

Een laatste bron van inkomsten voor de kanunniken te Haaltert was het « officium panis capituli » of de « **heeren broeyen** ». Fl. Prims schrijft (155) dat het een nieuwe instelling is waarvan voor het eerst melding wordt gemaakt in een akte van 3 September 1344. « Het is een economisch coöperatieve dienst. Zoals de kanunniken hun eigen gemeenzame kapittelkelder hadden, waaruit zij in de wijnbehoeften van hun respectieve huizen voorzagen, zo deden zij nu ook voor het brood ».

Deze instelling werd in het kapittel te Haaltert verplichtend gesteld in 1424. Hetzelfde algemeen kapittel dat de bezetting van een eeuwigdurend jaargetijde voor alle kanunniken voorschreef, verordende eveneens, wijzend op het voorbeeld van het metropolitaan kapittel en van wat in gebruik was in de andere kollegiale kerken, dat voortaan ieder kanunnik, reeds van de eerste inkomsten van zijn kannikaat, een halve zak tarwe, Aalsterse maat, moest voorzien, ter jaarlijkse bedeling, en dit ten eeuwigen dage, van brood, aan de aanwezigen in het koorofficie (156).

Wij kennen verschillende renten, die tot dat doel werden gesticht (157). Vermoedelijk is de oudste stichting van dien aard, deze van meester Jan Clecx, bezet op zijn erf te Erpe, « naer duutwijsen van eenen brief van 1348 ».

Een rente van 24 schell. par., voor « herenbrood », werd bezet door Machiel Papejans en zijn zuster, op land te Nederhasselt.

Meester Daneel Smet heeft een rente van 30 schell. par. bezet op land te Haaltert.

Jan van den Houte heeft een rente van 48 schell. par. bezet op goederen te Nieuwerkerken.

Meester Jan de Keysere bezette een rente van 48 schell. par. op goederen te Aalst.

Jacob de Vlaminck heeft een rente van 24 schell. par. bezet op land te Kerksken.

Willem tsWinnen heeft een rente van 30 schell. par. bezet op land te Denderhoutem.

(155) o.c., IV, 2° b., blz. 71.

(156) Statutenboek, blz. 7 v. - 9 v.

(157) Dek. Arch. Aalst: Renteboek van het kapittel, van o. 1527.

Heer Ghys bezette een rente van 5 schell. parisis.

Meester Joos de Kersmakere heeft een rente van 54 sshell. par. bezet.

Hierbij kunnen nog enkele stichtingen, o.m. van meester Jan de Sadeleer (a° 1502), gevoegd, welke behoren tot de eerste helft der 16e eeuw.

2. De Inwendige Orde. De Statuten.

Waren de stoffelijke behoeften van de leden van het kapittel voldoende gedekt, de inwendige orde had vooral te lijden onder de plaag van het absentisme en van het niet-resideren der gepreben-deerden. Dit was in strijd met het doel zelf van het benefitium, dat werd geschonken in het vooruitzicht van de uitoefening van een bediening, welke de aanwezigheid ter plaatse veronderstelde. De leden van het kapittel, vooral gehouden tot het koorofficie, waren dan ook verplicht te resideren (158). Maar zelfs onder de residerenden was de afwezigheid bij het dagelijks koorofficie en de conventuele Mis een algemene plaag, waartegen van hogerhand te vergeefs werd ingegrepen. Overal trof men verslapping aan, waartegen de statuten der verschillend kapitels trachtten in te gaan en verbetering te brengen.

Een bisschop met klare kijk, nl. Yves van Chartres (1040-1116) wou de koorgodsvrucht der kanunniken aanmoedigen, vooral op het punt van op tijd te komen en tot het einde van het officie te blijven, door — wat men later zal noemen — dagelijkse bedelingen (meestal in natura, soms ook in geld) aan de leden van het kapittel, die zich het ijverigst toonden in hun bediening. De gift was in verhouding tot de betoonde ijver (159).

De toepassing van deze maatregel liep evenwel niet zonder moeilijkheden af, want de bisschop, die 12 priesters zocht, vond geen enkele hiertoe bereid. Het zou een lange en lastige weg zijn, vóórleer deze maatregel in de praktijk kon worden omgezet (160).

Deze maatregel werd meestal vastgelegd in nieuwe statuten, die de inwendige orde in deze instelling bepaalden. Dit geschiedde vooral gedurende de 13^e en 14^e eeuw. Op die wijze wou men de kanunniken dwingen stipter hun verplichtingen na te komen.

Wat weten wij nu over **de statuten van het S. Gorikskapittel** te Haaltert? Uit een oorkonde van 1464 (161) vernemen wij dat er speciale statuten bestonden, «oude en nieuwe», die in een koffer — de komme van het kapittel — werden bewaard, waarvan de sleutel aan de nieuwe deken bij zijn aanstelling werd overhandigd.

(158) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 56.

(159) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 556.

(160) Deze maatregel gaf trouwens aanleiding tot nieuwe misbruiken, nl. de kanunniken verschenen slechts bij het begin en het einde van het officie... en deelden in de bedeling. Zowel het koncilie van Buda (1279) als dit van Angers (1365) kwamen hiertegen op (**Dict. de Droit Can.**, III, col. 557, 558).

(161) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29.

Na vele opzoekingen in het ongeordend dekenaal archief te Aalst mocht het ons eindelijk gelukken de statuten van het S. Gorikskapittel te Haaltert terug te vinden. Een handschrift uit de 16^e eeuw, dat wij bij verwijzing aanduiden als « Statutenboek », draagt op de eerste bladzijde de titel: « Statuta capituli Alostensis », op de 2^e bladzijde: « Statuta capituli collegiati ecclesiae Haltrensis ». Wat voor het kapittel te Haaltert van belang is bevindt zich vooral van bladzijde 2 tot bladzijde 36 v. Bladzijden 23 r. tot 28 v. ontbreken.

De inhoud van het « Statutenboek » toont aan dat men er het begrip « statuut » verstond in de etymologische betekenis van het woord, nl. een verordening of een voorschrift door en voor een vereniging uitgevaardigd, veeleer dan een levensregel voor een gemeenschap. Aan dit laatste werd blijkbaar minder belang gehecht, tot na het koncilie van Trente.

Wij laten hier een opsomming volgen van de voornaamste stukken uit het « Statutenboek ».

(a) Van blz. 2 r. tot 3 v. komt de tekst voor van oorkonde nr. 4 (a^o 1250), over de residentieplicht.

(b) Op blz. 3 v.: *Confirmatio resignationis faciendae per Willemum dictum li Bruns*, of de oorkonde nr. 6 (a^o 1258).

(c) Op blz. 4 r., v. staat de tekst betreffende de schikkingen voorzien bij het afsterven van een kanunnik, of de oorkonde nr. 7 (a^o 1264).

(d) Op blz. 4 v., 5 r.: *Statutum confirmatum a Domino Inghelramo... de duabus marcis pro cappa...*, of de oorkonde nr. 14 (a^o 1272).

(e) Op blz. 5 r., v.: Verklaring over de rechten van de aan de universiteit studerende kanunniken (a^o 1293).

(f) Op blz. 5 v., 6 r.: *Sequitur statutum de edificiis decani et canonicorum* of de oorkonde nr. 9 (a^o 1308).

(g) Van blz. 6 r. tot 7 r.: *Statutum de portione curati* of de overeenkomst afgesloten tussen het kapittel en de pastoor van Haaltert, waarbij in de behoeften van deze laatste werd voorzien (a^o 1333).

(h) Op blz. 7 r., v.: *Sequitur statutum seu copia statuti de terris prebendarum dandis ad censam*, of de verplichtingen na te leven bij verpachting van de prebendegoederen (a^o 1371).

(i) Van blz. 7 v. tot 9 v.: *Statutum de pane*. In dit stuk gaat het evenwel niet alleen om de stichting van het kapittelbrood, maar ook over de verplichting een eeuwigdurend jaargetijde te funderen (a^o 1424).

(j) Van blz. 9 v. tot 16 r.: *Incipiunt nova statuta per R.D. Lucam, Episc. Sibinicem, confirmata* of de nieuwe statuten (a^o 1477).

(k) Op blz. 16 r.: *Copia statuti Clementis papae quarti* (a^o 1268).

(l) Van blz. 16 r. tot 17 r. wordt gehandeld over enkele verplichtingen na te komen bij benoeming, o.m. het betalen van een zekere som en de verplichte stichting van het kapittelbrood.

(m) Van blz. 17 r. tot 19 v. volgt het « *Statutum antiquum* de

memoracione facta in festo beati Marci de residentia facienda anno sequenti ».

(n) Van blz. 19 v. tot 20 v. volgen de verschillende eedformules der geprebendeerden.

(o) Blz. 21 r. tot 22 v. hebben slechts belang voor de Aalsterse periode van het kapittel, wyl blz. 23 r. tot 28 v. ontbreken.

(p) Van blz. 29 r. tot 36 v. : Copia translationis capituli Haeltrensis ad ecclesiam Alostensem, of de overplaatsing van het kapittel van Haaltert naar Aalst (a° 1498).

De verdere inhoud van het boek heeft slechts belang voor het kapittelleven in de S. Maartenskollegiale te Aalst en bevat ook afschriften van meer algemene aard, als b.v. de oprichting van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden.

a. *Het oudste statuut.*

De oudste verordening, die ons in oorspronkelijk handschrift bewaard bleef (162), bezit voorzeker een zeer grote waarde om

(162) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 4 (50 cm. br., 65 cm. h.), met copie in « Statutenboek », blz. 2 r. - 3 v.

« Universis Xristi fidelibus praesens scriptum inspecturis. Wilhelmus Camerasensis Archidiaconus in Brabantia salutem in omnium Salvatore. Noverit universitas vestra quot nos in Capitulo Haultrensi existentes officium visitationis impensuri' praesentibus et ad hoc specialiter vocatis qui propter hac fuerant evocandi intelleximus et pro certo didicimus quot quidam canonici ipsius ecclesiae qui modicam vel nullam in eadem ecclesia unquam fecerant residentiam contra antiquam ipsius ecclesiae consuetudinem temere venientes, de quibusdam proventibus ipsius ecclesiae qui inter canonicos residentes tantummodo dividi solebant ab antiquo partem receperant tamquam si per totum annum ibidem deberent personaliter residere. Qua recepta' ab eadem ecclesia recedentes' pro se clericum aliquem vel clericos qui residentiam pro se facerent vel complerent relicta eis modica vicarie portione' recedant' nec ad servitium ipsius ecclesiae illo anno se ulterius offerebant' propter quot dicta ecclesia in temporalibus et spiritualibus passa fuit multoties non modicam lesionem. Ad evitandum quod hujusmodi periculum' et ad consulendum ipsi ecclesiae. Nos loci illius archidiaconi de mandato speciali reverendi patris et domini N. dei gratia Cameracensis Episcopi super hoc nobis dato una cum canonicis dictae ecclesiae ordinavimus in hunc modum quot omnis fructus qui deinceps de septem bonariis terrae quam dictum capitulum comparavit et omnes fructus qui ad communem grangiam pertinere noscuntur' et ea quae dictum capitulum deinceps acquirere' convertentur in usus cotidiane distributionis' quae sic sunt concepta et ordinata. Quot quilibet canonicus tres denarios ad matutinas. Vicarius duos. duos ante prandium canonicus et unum vicarius. Unum post prandium canonicus et unum vicarius cotidie percipiant' qui servitio ipsius ecclesiae intererunt omnibus dictis horis. Fuit insuper ordinatum quod ad dictam cotidianam distribuendam duo canonici annuatim eligentur fidedigni qui dictam cotidianam fideliter ministrabunt... Ita quidem quod si dicti fructus ad ipsam cotidianam assignati supercreverint' vel casu aliquo minuentur secundum discretionem dictorum canonicorum dicta distributio augmentabitur vel decrescet' et dicti canonici ad hoc electi qualibet ebdomada' vel administrent qualibet quindena' de distributis' in capitulo computare tenebuntur. Et in summa de receptis' distributis et expensis per totum annum factis' in Nativitate beati Johannis Baptistae tenebuntur plenarie computare. Item ordinavimus quot quicumque residens esse noluerit in anno futuro' infra octo dies ante Nativitatem beati Johannis baptistae per se vel per suas litteras patentes se ad resi-

onze instelling te leren kennen. Wij lezen er over de bestaande misbruiken, evenals over de hiertegen gebruikte middelen.

De aartsdiaken van Brabant, Willem van Kamerijk, richtte,

dentiam faciendam presentabit et a Nativitate dicti festi usque ad Decollationem alterius festi subsequenti continuam debet facere residentiam' et in vigilia praedictae Nativitatis debet Vesperis interesse nisi absens fuerit aliqua causa justa — necessaria et honesta. Et siquid receperit et ipsam residentiam non compleverit restituere tenebitur in anno futuro. Ad dictam quoque residentiam assignati fuerunt fructus decima de Kierkessines et decime quae jacent in loco qui dicitur Salices. Et qui suam complere noluerit residentiam' annuatim per triginta ebdomadas continue vel per intervalla tenebitur residere. Quam sinon compleverit' de dictis fructibus dictarum decimarum nichil capiet illo anno. Scholares quoque qui absentes fuerint Parise' vel in aliis locis ubi vigat studium generale licentiati a capitulo' vel a majori et saniore parte Capituli partem in fructibus decimarum ac si essent residentes annuatim percipient decimarum. Et dicti scholares ad suam Ecclesiam redire tenebuntur per quindenam ante Nativitatem dicti festi et suam facere residentiam continuam usque ad decollationem supradictam nisi licentiati a suo Capitulo moram in scholis faciant toto anno. Et quia fructus distributionis praedictae adpraesens non sufficiunt per totum annum' incipietur ad festum Decollationis supradictae' et durabit usque ad festum Nativitatem sepius supradictae nisi factum est superius dicti fructus supercreverint vel casu aliquo fuissent diminuti. Et qui dictam cotidianam percipiet in omnibus horis chorum intrare debet ante primum gloria primi psalmi' et ibidem usque in finem hore permanere' nisi ipsum necessaria et evidens causa' exire compellet' vel sanguinis munitione infirmitate aliqua vel causa alia necessaria et honesta detineatur. Ordinatum fuit insuper de plebano qui sustentationem suam in communi grangia solebat percipere' quot idem plebanus triginta et duas raserias' ad mensuram dicti loci in dicta grangia sicut prius solebat' et praedictas distributiones sicut canonicus percipiet annuatim. donec ab ipso Capitulo praevisum esse fuerit in beneficio competentis. Et quamdiu dictus plebanus in negotio suae parochiae fuerit evidenti' vel suorum executionibus praelatorum dictas distributiones percipiet ac si in dicta Ecclesia praesens esset. Capellanus quoque dicti loci de fructibus sui beneficii quatuor libras et dimidium Flandrenses monete annis singulis in manus ponit canonicorum ad dictam cotidianam distribuendam deputatorum. De quibus ad matutinas unum denarium et unum ad horas ante prandium et unum post prandium percipietur' sicut de aliis canonicis et vicariis est superius ordinatum. Item de denariis qui in anniversariis defunctorum distribuuntur ordinavimus quot nullus aliquid de ipsis capiat nisi personaliter commendatis intersit et intret chorum (ante)quam (inci)piatur iste psalmus Dilexi quam' et remaneat in choro usque ad finem. Nisi infirmitate' munitione' vel aliqua causa rationabili absens fuerit et honesta vel chorum exire ante finem dicte commendacie compellatur. Ut autem haec ordinatio firma permaneat et in perpetuum duraturat Canonici ipsius Ecclesiae universi ipsam promiserunt fide et juramento ab ipsis corporaliter perstrictis observare. Et nos praesentes litteras sigillo nostro et sigillo dicti capituli de consensu et voluntate ipsius capituli in testimonium premissorum duximus roborandas. Hec est praetereundum quot quicumque de cetero in dicta Ecclesia in canonicis recipietur et in fratrem' jurare tenebitur quot praesentem ordinationem perpetuo inviolabiliter observabit. Nos autem N. Dei gratia Cameracensis Episcopus attendentes ordinationem praedictam factam esse ad utilitatem ipsius ecclesiae et perfectum ipsam auctoritate Episcopali approbamus ac etiam confirmamus. Reservata tamen mutandi' et corrigendi premissa si viderimus expedire' nobis et nostris successoribus potestate. In cujus rei testimonium et munimen praesentem paginam sigillo nostro fecimus roborari. Actum anno Domini Millesimo Ducentesimo Quinquagesimo' Mense Octobri. — De zegels ontbreken.

als gevolg van een bezoek aan het kapittel te Haaltert, in Oktober 1250, een voor ons zeer belangrijk schrijven aan genoemd kapittel. Hierin stelt hij vast « dat sommige kanunniken van deze kerk weinig of niet resideren, en, tegen het oude gebruik van deze kerk van Haaltert in, hun deel krijgen van bepaalde inkomsten, waarvan men voorheen de gewoonte had ze slechts tussen de residerende kanunniken te verdelen ». Uit deze tekst maakt men op dat het premiestelsel in het kapittel te Haaltert reeds zeer vroeg in de gewoonte was. « Nu deelden de niet-residerende kanunniken, alsof zij gans het jaar door persoonlijk hadden geresideerd. Eens dit gedeelte ontvangen, verlieten zij de kerk en stelden in hun plaats om te resideren of om hun residentie af te werken, een geestelijke aan, mits een kleine vergoeding ». Dit was een oplossing over het algemeen in gebruik, nl. zich in het koor doen vervangen door een geestelijke van mindere rang. Hiertegen zien wij de concilies der 14^e eeuw opkomen en te vergeefs de persoonlijke aanwezigheid eisen. Want — zo gaat de tekst verder — « de kanunniken verwaarloosden voor het overige van het jaar hun plichten. Waardoor de kerk, zowel in het tijdelijke als in het geestelijke, vele en grote nadelen leed ».

Om dit euvel te bestrijden, stelde de aartsdiaken, namens de bisschop van Kamerijk, in akkoord met de kanunniken van deze kerk, vast wat volgt. Enkele statutaire schikkingen werden getroffen.

(1) Al de vruchten, die in de toekomst zouden voortkomen van de 7 onlangs verworven bunder land, en de vruchten, die tot de gemeenschappelijke schuur behoorden, evenals deze die het kapittel later nog zou verwerven, zouden gebruikt worden voor de dagelijkse bedelingen, die als volgt werden geregeld: ieder kanunnik ontving 3 penningen bij de Metten, de vicarius ontving er twee; ieder kanunnik ontving 2 penningen (voor de Uurtjes) vóór het middagmaal, de vicarius één; verder werd één penning voorzien voor de kanunniken en de vicarius (voor het officie) na het middagmaal. Deze vergoedingen werden dagelijks bedeed aan hen die aanwezig waren in al de « Uren » (van het officie). De kapelaan ontving jaarlijks van de kanunniken, als zijn deel in de dagelijkse bedeling 4 pond 1/2 Vlaamse munt, berekend aan één penning voor de Metten, één voor de Uurtjes vóór het eten en één voor de dienst na het middagmaal, zoals dit ook het geval was met de kanunniken en de vicarius.

Ter vergelijking volgt hier de proportie der dagelijkse bedelingen, volgens het concilie van Ravenna (1286): voor het bijwonen van de Metten werd 2 maal meer gegeven dan voor het bijwonen van de H. Mis; voor de Terts en Sexten half zoveel als voor de Mis; voor de Nonen alleen zoveel als voor de Terts en Sexten samen; voor de Vespers en Completen zoveel als voor de Mis. Wie niet op tijd kwam, mocht niets ontvangen (163).

De aanwezigheid zelf volstond ten andere niet. Er werd voor-

(163) *Dict. de Droit Can.*, III, col. 557.

geschreven, dat om van deze dagelijkse bedelingen te kunnen genieten, de geprebendeerde moest aanwezig zijn in het koor, ieder uurtje van het officie, vóór het eerste « Gloria Patri... » van de eerste psalm en er diende te blijven tot het einde van het uurtje, « tenzij hij om een noodzakelijke en klaarblijkelijke reden gedwongen was naar buiten te gaan ». Het valt op dat hier geen sprake is van een plechtige Mis (164).

(2) Daarbij werd bepaald dat voor deze dagelijkse bedeling jaarlijks twee « betrouwbare kanunniken, die de bedeling gewetensvol regelden, zouden worden gekozen ». Denken wij hier aan de « punctuator », die in latere tijden, wanneer de bedeling niet meer elke dag geschiedde, maar naar rata van de aanwezigheid, werd aangeduid.

De toelage werd vermeerderd of verminderd in verhouding tot de waardeschommeling der bovengenoemde goederen. Wekelijks of veertiendaags dienden de hiertoe gekozen kanunniken de rekening hierover voor te leggen, wijl zij deze over het hele jaar op het Geboortefeest van S. Jan-Baptist voorbrachten.

(3) « Eveneens werd bepaald, dat wie vanaf het volgend jaar weigerde te resideren gedurende de acht dagen vóór het Geboortefeest van S. Jan-Baptist (24 Juni) tot het feest der Onthoofding (29 Augustus), er op volgend, hiertoe zou worden gedwongen. Zij werden verplicht aanwezig te zijn vanaf de Vespers van de Vigilie-dag van dit Geboortefeest, tenzij zij ontslagen waren om een rechtmatige, noodzakelijke en eerlijke reden. Zo iemand iets ontving en achteraf zijn residentieplicht verwaarloosde, was hij het jaar daarop tot teruggave gehouden ».

Voor deze bedelingen werden de tienden van Kerksken en van ter Wilgen (Boekent-Haaltert) voorbehouden. Deze residentie, van 24 Juni tot 29 Augustus of over een tijdsverloop van 10 1/2 weken, volstond niet om hiervan te kunnen genieten. Want verder bepaalde het schrijven dat zij die hun residentie niet wilden voleinden, door in totaal jaarlijks gedurende 30 weken, hetzij achtereenvolgend, hetzij bij tussenpozen, te resideren, van genoemde tienden gedurende dat jaar niets mochten ontvangen.

Vanaf het einde der 13^e eeuw werd in S. Goedele te Brussel, door het bisschoppelijk gezag, de residentie opgelegd aan de kanunniken, jaarlijks gedurende 40 weken (165). De statuten van de kerk van Lyon, opgemaakt omstreeks dezelfde tijd, waren milder

(164) In de oudste statuten (van vóór de 15^e eeuw) van de collegiale van Diest wordt bepaald, dat wie van de kanunniken niet aanwezig was vóór het laatste Kyrie in de H. Mis, voor het gloria Patri van de eerste psalm in de getijden, voor het einde van de eerste psalm van de eerste nocturne in de Metten, zijn rechten bij de bedeling verloor. De statuten van 1444 bepaalden dat de kanunnik er moest zijn vóór het einde van de 3e psalm in Metten en Vespers en onder het Epistel in de Mis (Pl. LEFÈVRE: *Les Statuts de la collégiale de S. Jean Baptist à Diest au Moyen-Age*).

(165) DE MOREAU, o.c., III, 356.

en eisten een residentieplicht «per medium annum», gedurende een half jaar (166).

Met de beste wil zou dit praktisch onmogelijk blijken na te leven, gezien, tegen de algemene kerkelijke wetgeving in, vele geestelijken — met pauselijke of bisschoppelijke goedkeuring — prebenden bezaten in verschillende kerken.

Om allerlei redenen of voorwendsels werden vele karunniken van hun residentieplicht ontslagen, o.m. voor reizen, studies aan de universiteiten (theologie of kerkelijk recht), ja zelfs om politieke zendingen (167), ook de dienst van de H. Stoel en van de bisschop evenals onderwijs aan een theologische faculteit ontsloegen van de residentie (168).

Het stuk van 1250 voorzag slechts ontslating van residentie voor de leerlingen, die te Parijs of elders studeerden, mits goedkeuring van het kapittel of minstens van het grootste en «wijste» deel hiervan. Deze studenten kregen jaarlijks hun aandeel in de tiendenopbrengsten, zo goed en zoveel alsof zij residerende waren. Zij waren er evenwel toe gehouden jaarlijks naar hun kerk terug te keren vanaf 14 dagen vóór het Geboortefeest van S. Jan-Baptist en er ononderbroken te resideren tot het feest der Onthoofding van S. Jan, ...tenzij het kapittel zou toelaten gans het jaar door aan de universiteit te blijven.

Om tot aanwezigheid te prikkelen, vooral buiten de verplichte periode van 17 Juni tot 20 Augustus en gezien de inkomsten voor de voorziene bedelingen niet volstonden voor een gans jaar, werd met de bedelingen begonnen vanaf het feest van S. Jans-Onthoofding (29 Aug.) en men zou deze laten voortduren tot zijn Geboortefeest, ...tenzij de inkomsten, door een of ander voorval, kwamen te vermeerderen of te verminderen.

Het staat dus vast dat voorziene bedelingen geen gans jaar door konden worden volgehouden. Daarom hield men er aan de ijverigsten te bevoorstellen. Maar de waardevermindering der goederen en bijgevolg der inkomsten aangewend tot het schenken der aanwezigheidspenningen, zou voor gevolg hebben dat de dagelijkse bedelingen weldra zo gering werden, dat zij weing voordeel bijbrachten en dus praktisch zonder gevolg bleven (169).

Bij deze schikkingen werd ook het «congrua pars» van de pastoor bepaald, dit tot wanneer «door het kapittel in een behoorlijk benefitie was voorzien». Dit zal gebeuren in 1330.

(4) Een speciale regeling werd getroffen voor de **jaargetijden** der overledenen, met een bijzondere bedeling. Er werd bepaald dat niemand van de te bedelen penningen iets mocht ontvangen, tenzij hij persoonlijk aanwezig zou zijn bij de «Commendationes» en in het koor kwam voor de aanvang van de psalm «Dilexi» en er bleef tot het einde, tenzij hij om een gegronde reden, als ziekte, verplicht was het koor te verlaten.

(166) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 562.

(167) J. LAENEN, o.c., 392.

(168) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 562.

(169) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 558.

Wat dit laatste punt betreft, werd in 1293 door de bisschop van Kamerijk nader bepaald, dat de kanunniken bij de bedeling 6 penningen dienden te ontvangen en de « vicarii » vier (170).

Opdat deze voor het kapittel van Haaltert zo belangrijke schikkingen, ten allen tijde zouden worden nageleefd, waren de kanunniken verplicht bij ede te beloven deze voorschriften trouw en persoonlijk te onderhouden. Ieder nieuw benoemde kanunnik was tot deze eed verplicht.

Naast de bisschoppelijke goedkeuring, droeg deze, voor het innerlijk leven van het kapittel te Haaltert, zo gewichtige oorkonde, het zegel van de aartsdiaken van Brabant en dit van het kapittel.

Paus Clemens IV, die van 1265 tot 1268 de Kerk bestuurde, keurde in het derde jaar van zijn pausschap, op 12 Maart, een beslissing van het Haalterts kapittel goed, waarbij aan een kanunnik, die niet persoonlijk resideerde, jaarlijks slechts 10 pond tournois of ponden van Tours werden uitbetaald, zonder dat deze enige aanspraak mocht maken op een gedeelte der dagelijkse bedelingen, bestemd voor de residerende en in het officie aanwezige kanunniken. Wie tegen deze pauselijke verordening zou durven ingaan, werd gewaarschuwd dat « hij de verontwaardiging oploopt van de Almachtige God en van de heilige apostelen Petrus en Paulus » (171).

b. Moeilijkheden bij de toepassing.

Waren reeds in 1258 betwistingen opgerezen omtrent de bedelingen of gaat het hier om een wederrechterlijke inpalming van de goederen van het kapittel? Tussen Willelmus dictus li Bruns (Willem de Bruine?) en de kanunniken waren moeilijkheden ontstaan (172). De bisschop van Kamerijk, Nikolaas II de Fontaines, gaf een Nikolaas, deken van Halo, opdracht « de rechtsverzaking

(170) « ... Item de denariis qui in anniversariis defunctorum distribuuntur... statuimus et ordinamus quod ipsi denarii distribuuntur prout cotidian(a)e distributiones distribuntur, videlicet quod de ipsis denariis canonici sex denarios recipiant et habeant vicarii vero quatuor » (Statutenboek, blz. 5 v.).

(171) Statutenboek, blz. 16 r.

(172) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 6 (11 1/2 cm. h., 17,5 cm. br.).

« Nicholaus Dei gratia Cameracensis episcopus universis presentes litteras inspecturis salutem in Domino. Noverit universitas vestra quod nos dilecto et fideli nostro Nicholao Decano de Halo committimus vices nostras ad recipiendum resignationem juris quod Willelmus dictus li Bruns habet vel se dicit habere' in bonis ecclesiae de Haltre' in decimis' oblationibus et ceteris bonis omnibus cum canonicis ecclesiae supradictae. Si dictus Willelmus eanden facere voluerit conferentes dicto Nicholao potestatem quod dicta (bona ponat et convertat) et quiescat ad augmen(tationem) cotidianarum distributionum cum aliis bonis ad dictas cotidianas distributiones pertinentibus. Damus etiam potestatem eidem Nicholao compresscendi auctoritate nostra contradictores et rebelles' Quidquid super praemissis per eundem Nicholaum factam fuerit ratum habentes et auctoritate pontificali confirmantes. Datum et actum anno Domini M° CC° quinquagesimo octavo, feria secunda post octavam Trinitatis ».

op de goederen, de tienden, de offergiften en andere inkomsten van de kerk, welke genoemde li Bruns bezat of beweerde te bezitten, te aanvaarden». Indien Willem li Bruns bereid was aan zijn recht te verzaken, werd door de bisschop aan de deken de macht verleend, deze goederen te gebruiken, samen met de andere, die hiertoe werden aangewend, **tot de dagelijkse bedelingen**. Vermoedelijk waren er onder de kanunniken tegenstanders van deze maatregel, want de deken werd door de bisschop gemachtigd tegen de tegenstribbelende en opstandige — «*contradictores et rebelles*» — kanunniken op te treden. Deze volmacht werd aan de deken verleend op de Maandag na het Oktaaf van H. Drievuldigheidszondag.

Een andere moeilijkheid, bij de toepassing van bovenstaande statutaire schikkingen, kwam voort uit de uitzonderingen, die werden toegestaan. Een gunstmaatregel was immers voorzien voor de studenten in de theologie en het kerkelijk recht aan de universiteiten.

In 1293 bevestigde Willem van Avesnes, bisschop van Kamerijk, dat de studerenden, mits toelating van het kapittel, slechts recht hadden op de inkomsten van hun prebende en een aandeel in de tienden van Kerksken en ter Wilgen (173).

Omtrent dit laatste punt, nl. het aandeel in de tiendenbedeling van Kerksken en ter Wilgen, zou het kapittel een strengere opvatting voorstaan en de uitsluiting bepleiten van alle niet-residerenden.

Zo, in 1347, aanzag Joannes dictus Brayne, kanunnik van Haaltert en student te Parijs, zich omwille van zijn studies ontslagen van de residentieplicht (174). Hij beriep zich op de apostolische indulten ten voordele van de universiteitsprofessoren en -studenten, waarbij aan deze al de vruchten en inkomsten van hun kanunnikaat en prebende bleven verzekerd. De deken en het kapittel namen met deze uitleg geen vrede. Zij verklaarden zich wel bereid zijn prebende te betalen, maar niet hem te laten meedelen in de dagelijkse bedelingen of goederen hiertoe voorbehouden. Deze laatste werden trouwens door paus Clemens VI (1342-1352) ook uitgezonderd en aangezien als slechts bestemd voor de persoonlijk residerenden en aanwezigen, zowel in dag- als nachtofficie. Deze beslissing werd genomen in S. Gorikskerk te Haaltert op 2 December 1347. — De uitslag van deze betwisting is ons onbekend.

3. Moeilijkheden en allerlei schikkingen.

a. Vermindering der inkomsten en vermeerdering der lasten.

Reeds waar het ging over de bedelingen aan de in het koorofficie aanwezige kanunniken, werd voorbehoud gemaakt en gewezen

(173) «... declaramus quod scolares nihil omnino amplius de fructibus et preventibus prebendae suae percipere debent, nec habere nisi tantum corpus prebendae suae et partem in decimis de Kerkxkinis et de Salicibus videlicet illam, quam sibi dicta statuta concedunt» (Statutenboek, blz. 5 r., v.).

(174) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 10 bis.

op een mogelijk te kort. Vooral de oorlogen, evenals de speciale belastingen in deze omstandigheden geëist, waren hierbij niet zonder nadelige gevolgen.

Uit een stuk van 20 December 1388 (175) vernemen wij dat de deken en het kapittel van Haaltert de erfelijke rente op de stede van Egidius van Erchem met ongeveer de helft verminderden, en dit voor een termijn van 18 jaar. Het was een erfelijke rente van 64 schellingen parisis, maar gezien het hof werd verwoest ten gevolge van de oorlog — «sinds den jammerleken orloghe van Vlaenderen altemale onthuust» — en de pachter de verplichting opnam «de voorseyde stede widder te husene», zag hij zijn rente herleid tot 36 schell. par. per jaar.

Wanneer het kapittel in 1455 (176) een rente afsloot, wees men op de noodzakelijkheid hiertoe, in het feit «der bedroevende be-roeringen van de oorlogen op het grondgebied van Vlaenderen, waardoor de velden van het kapittel drie jaar onbebouwd en verlaten» waren. Ook de vooruitzichten voor de 4 à 5 volgende jaren werden somber genoemd.

Naast de gedurige oorlogen, brachten ook de speciale belastingen groot verlies mee voor het kapittel. Zo werden de deken en het kapittel van Haaltert, in 1436, aangeslagen voor 110 pond parisis, in de bijzondere oorlogsbelasting door Filip de Goede, hertog van Boergondië, opgelegd aan de abdijen, kloosters en kapittels in «Flandria flamingante» (177).

Een vonnis van de Raad van Vlaanderen herkende, op 12 Maart 1442, het recht van de stad Aalst accijnsrechten te heffen op bier en wijn binnen de heerlijkheid van Haaltert. Ook de deken en het kapittel van dit dorp waren aan deze verplichting onderworpen. De stad had in 1414 dit voorrecht voor het eerst verkregen van hertog Jan, dit voor de duur van tien jaar, in ruil van 800 nobels, betaald om de onkosten te dekken van zijn veldtocht in het Luikse. Reeds in 1418 en in 1421 waren de inwoners van Haaltert, zoals trouwens al deze die woonden binnen een mijl afstand van de stad, bij uitspraak van de Raad van Vlaanderen schuldig verklaard tot het betalen der accijnsrechten. De betwisting omtrent de geldigheid van deze maatregel bleef evenwel voortduren, spijs de veroordeling van brouwer Geraard Mathijs, tot wanneer op 7 Mei 1439 de stad Aalst bij «opene lettren van commissien» van de hertog verbod kreeg nog accijnzen te heffen binnen Haaltert. Bij beslissing van de Raad van Vlaanderen werd deze uitspraak vernietigd in 1442. En voortaan was ook de «deken ende het capitle van Haaltert», al waren zij nog «bi rechte vrij assise te betaerne ende ooc van allen andere servituten, ende hadde menichwaerf wijn ghehadt in huer kelnas ende dit verteert ende ghedispenseirt ende ooc vercocht allen lieden, vrij ende onghhouden van assisen oft ander tri-

(175) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 15.

(176) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 28.

(177) Statutenboek, blz. 99 r., 100 v.

buut oft exactie der af te ghevene den vors. stede van Aelst...» (178).

Ook deze bepaling zou een beperking stellen aan de inkomsten van het kapittel en nieuwe uitgaven meebrengen. De ontslag van accijsrechten zal trouwens een van de privileges zijn welke het kapittel verkreeg — maar dat achteraf nog vele betwistingen zou meebrengen — bij de overbrenging naar Aalst.

b. *Regeling bij het afsterven van een kanunnik.*

Een oorkonde van 1264 (178bis), waarbij de bisschop van Kamerijk zijn goedkeuring hechtte aan een voorstel van J(oannes), deken van het kapittel, en van de leden ervan. Dit voorstel werd gedaan in Januari 1263. Hierin wezen de kanunniken op een zeer oud gebruik — « a tempore a quo nulla extat memoria antequam decanus in dicta ecclesia nostra instituetur » —, dat terugging tot de tijd toen het kapittel nog onder het gezag stond van een proost. Deze gewoonte, die onder het bestuur der dekenen in ere bleef, bestond er in, « dat wanneer een lid van het kapittel in de loop van het jaar kwam te overlijden, al zijn roerende goederen, landbouwvruchten en prebenden tot de daarop volgende maand Augustus, samen met de inkomsten van zijn volledige prebende gedurende het jaar volgende op zijn overlijden, zo het ging om een residerend kanunnik of een die studeerde aan de universiteit, eerst en vooral zouden dienen tot afbetaling van zijn schulden en verder tot betaling van legaten, zo hij er schonk; zo het om een niet-residerend kanunnik ging, dan kwamen bovengenoemde goederen tot Augustus in aanmerking voor de schulden en voor de legaten. Indien de inkomsten van beide categorieën, deze beschikkingen overtroffen, dan stond het deken en het kapittel vrij deze aan te wenden tot het algemeen nut van de kerk van Haaltert ».

Het slot van dit schrijven was dus vooral voor de kerk van belang. Voor een residerend kanunnik mocht zij een volledig jaar beschikken over de prebende, tot algemeen nut. Dit naar aloud gebruik.

c. *Bepalingen nopens de verpachting van prebendegoederen.*

Het generaal kapittel, ten jare 1371, op de Vrijdag na het feest van S. Marcus in de kerk te Haaltert gehouden onder het voorzitterschap van deken Daniel, bepaalde (179) dat de prebendegoederen niet mochten verpacht worden, tenzij mits toestemming van het

(178) Boek met den haire (15° E.), f° 28 r. - 31 v. (Sa. Aalst). — In de uitgave van O. REYNTENS, blz. 71 v.

(178 bis) Vermoedelijk nr 7 dat in het kataloog van het dek. arch. te Aalst voorkomt, maar verdwenen is. Werd opgenomen door Fr. DE POTTER en BROECKAERT, in **Geschiedenis van de Stad Aalst**, III, blz. 448, 449.

(179) Statutenboek, blz. 7 r., v.

kapittel (180), dat hiertoe aan de pachters de nodige brieven bezorgde. De verpachtingsduur mocht slechts een termijn van zes jaar bedragen. Elke verpachting voor een langere tijd was ongeldig en zonder waarde. De pachters waren verplicht de pacht een volledige termijn te houden.

De nieuwe statuten zouden de termijn van verpachting van zes op negen jaar brengen (a^o 1477).

d. *Schikkingen omtrent de gebouwen, eigendom der kanunniken.*

Op de vergadering van het algemeen kapittel in de S. Goriks-kollegiale te Haaltert, op het Geboortefeest van S. Jan-Baptist, in 1308 (181), werd door de deken en het kapittel een eenparige beslissing getroffen, omtrent de huizen en gebouwen opgericht of die later nog zouden worden opgericht, hetzij persoonlijk, hetzij uit het fonds der prebenden, en waarover tot nog toe niets met zekerheid was bepaald. Er werd beslist dat ieder der aanwezige kanunniken, zowel gedurende zijn leven als bij zijn dood over genoemde gebouwen tot een waarde van 3 delen (op de 4) of over de 3/4 der waarde mocht beschikken en schenken onder levenden of bij legaat in uiterste wilsbeschikking. De waardeberekening zou gedaan worden door twee kanunniken en andere hiertoe geschikte personen. Dit had tot gevolg, dat de kanunniken, opvolgend in de prebende waarop genoemde gebouwen waren gevestigd, deze dienden te aanvaarden met de last er aan verbonden. Werden omtrent deze gebouwen geen schikkingen getroffen, dan ontving het kapittel de drie delen in gemeenschappelijk gebruik. Het vierde deel van deze huizen en gebouwen kwam steeds ten goede aan de kanunnik-opvolger.

e. *Statuut nopens het « congrua pars » van de pastoor.*

Wat reeds in 1250 ten voordele van de pastoor werd bepaald, in het vooruitzicht dat in een benefitium zou worden voorzien, werd, op de vigiliedag van S. Mattheus in 1330, door een kontraktueel akkoord tussen het kapittel en de pastoor, vastgelegd en uitgebreid, en op de vooravond van het feest van S. Lucas, in 1333, door de bisschop (182) van Kamerijk goedgekeurd en bekrachtigd (183). Om met elkaar in vrede te leven, was men wederzijds bereid al wat tweedracht zou kunnen veroorzaken hebben, uit de weg te ruimen. Een twistpunt, nl. het « portio curati » of de aan de pastoor te betalen onderhoudskosten, stond een goede verstandhouding in de weg. Door deze overeenkomst werd dit voor de toekomst uitgeschakeld.

(180) « ... nullo modo ad firmam seu censam ponantur, nec poni neque dari possunt nisi de consensu et bona deliberatione nostrorum, decani et capituli Haltrensis, quod super et de hujusmodi ratione facienda censitores a nobis decano et capitulo predictis sub sigillis nostris litteras habeant et recipiant testimoniales, hujusmodi censi faciendi, termino ultra sex annos... non duraturo » (Statutenboek, blz. 7 r.).

(181) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 9.

(182) In de tekst komt als bisschop voor Petrus, al was Guido III van Boulogne bisschop van Kamerijk van 1324 tot 1336.

(183) Statutenboek, blz. 6 r. - 7 r.

Aan de zielzorger — pastoor Guillermus en zijn opvolgers — bleven toegewezen 32 sesters graan, bestaande uit 8 sesters tarwe, 8 sesters rogge, 8 sesters gerst en 8 sesters haver. Daarbij kwamen nog 8 mandellen stro, twee van ieder soort. Verder de vierde schoof op een stuk land van ongeveer 10 dagwanden, gelegen te Haaltert. Elke dag zes deniers parisis van de dagelijkse bedelingen, waarop hij recht had volgens een vroeger getroffen beslissing. Eveneens, op gelijke voet als de kanunniken, zijn aandeel in de jaargetijden (184).

Het kapittel beloofde deze verplichtingen na te komen, de pastoor zag af van verdere eisen en de bisschop betuigde er zijn gevraagde instemming mee! De zegels van de drie betrokken partijen werden aan dit stuk gehecht.

f. *Vergroting en herstellingswerken aan de kerk.*

De kollegiale kerk van Haaltert behoorde tot de Vroeg-Gothische stijl. Zij onderging talrijke verbouwingen, vooral in het midden der 15^e eeuw en in 1841, wanneer de kerk merkelijk werd vergroot. Op 9 Februari 1869, door de bliksem getroffen, brandde ze uit en werd gesloopt.

Puin der afgebrande kerk (1869).

In deze bijdrage gaat onze belangstelling naar de verbouwingswerken midden de 15^e eeuw.

Het kapittel had 50 gouden « ruiters » (185) nodig « tot de bouw

(184) « Item portionem in obitilem, sicut unus canonicus nostrae ecclesiae percipere consuevit ». In het woordenboek van du Cange komt dit woord niet voor; wij menen dat het best wordt vertaald door « jaargetijde ».

(185) « 50 equites » = 50 gouden deniers, met het beeld van een ruiter er op.

van koor en kerk en tot het herstel van de daken en de muren». Deze som werd betaald uit eigen fondsen en door belasting van de kerkgoederen, maar gezien de kerkgronden « door de bedroevende beroeringen van de oorlogen op het grondgebied van Vlaanderen », gedurende drie jaar onbebouwd, verlaten en zonder vruchten waren geweest, geraakte men onmogelijk uit het slop met de schulden.

Hierom, om aan de schuldeisers te voldoen, en gezien de vooruitzichten voor de 4, 5 volgende jaren somber waren, oordeelde het kapittel dat de beste oplossing lag in het afsluiten van een levensrente (186). Daartoe verleende het, op 30 April 1455, aan Petrus van Tielt (vermoedelijk een der schuldeisers) en aan Jan Rogghe, voor hun leven, een rente van 12 pond par. Vlaamse munt, telken jare te betalen, in twee betalingen, op 1 November en 1 Mei. Deze rente werd bezet op 9 bunder kerkland op de Kruiskouter.

Deze verrichting bracht zeker niet de verhoopte oplossing en men geraakte met de schuld niet uit het slop, gezien men het koor schoon had doen heropbouwen — « satis eleganter erigi fecissemus » — en bij de opbouw en versiering uit de kas van de kerk, aan arbeidsloon en materiaal, 50 « ruiters » had betaald.

Daarbij werd de opbouw van een kapel ter ere van O.L. Vrouw, langs de Noordzijde van de kerk, « satis sumptuose inchoata, nogal groots aangestoken » en men wenste de kapel op te bouwen tot de hoogte van het koor en te bedekken met eenzelfde schoon dak als het koor en de kerk. Hiervoor was evenwel geen geld meer beschikbaar, al moest er volgens de overeenkomst betaald worden.

Daarom zagen de deken en het kapittel zich verplicht op 25 Juli 1469 (187) een nieuwe levensrente (*contractus vitalis et annue pensionis*) af te sluiten, om uit de handen te kunnen blijven van de woekeraars. Deze overeenkomst werd afgesloten met Willem Swinnen, priester, kapelaan van het S. Adriaansaltaar in de Kapellekerk te Brussel, en zijn zuster Kristina, die een jaarrente van 12 ponden parisis (*duodecim libros Parisiensis monete Flandrie*) verwierven, te betalen in twee termijnen, nl. op 1 Februari en op 1 Augustus, aan voornoemde Willem, na zijn dood aan Kristina, dit in ruil van een som van 108 pond par. te gebruiken tot afbouw van de kapel.

Deze rente werd bezet op 9 bunder land, eigendom van de kerkfabriek, gelegen op de Kruiskouter te Haaltert.

Bovenstaand kontrakt zou slechts uitwerking krijgen, na de goedkeuring van de bisschop van Kamerijk.

De bisschop, Jan van Boergondië, verleende de gevraagde toelating tot afsluiting van deze overeenkomst op 3 Augustus 1469 (187bis).

(186) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 28.

(187) Bij het verschijnen van deze bijdrage in het L.v.A. (V., 1, blz. 28) beschikte ik slechts over een onvolledige kopie, bewaard in het parochiaal archief te Haaltert. Z.E.H. Kan. Delestré, van de abdij van Grimbergen, bezorgde mij afschrift van het origineel stuk dat zich aldaar bevindt, waarvan ik dankbaar heb gebruik gemaakt om een noodzakelijke wijziging aan te brengen.

(187bis) Archief, abdij, Grimbergen.

g. *Moeilijkheden bij een benoeming.*

Steven de Bruwere werd in 1464 tot deken van het S. Gorikskapittel benoemd. De andere leden van deze instelling kwamen hiertegen in opstand en weigerden hem de investituur. Hierop volgden de kerkelijke straffen en vanwege de gestraften een beroep op het wereldlijk gezag. Een verweerschrift van 19 bladzijden (188), in het latijn gesteld, werd vanwege het kapittel gericht aan de raad van de hertog van Boergondië. Het was een uiteenzetting tegen de voorstelling der feiten, zoals zij door Simon van Vlassenbroec, namens de deken werden gedaan.

Bij de uiteenzetting van het kapittel krijgt men de indruk dat het bij deze benoeming niet zoveel gaat om het dekenaat, als wel om de tweede prebende, die door Steven de Bruwere om die reden werd opgeëist. De deken vorderde de prebende op van het Hameriksveld, alhoewel hij reeds in het bezit was van de prebende van Eekhout. De deken steunde zijn eis op het feit, dat ook zijn voorganger Galterus Fabri hiervan in het bezit was.

Het kapittel beweerde dat niemand, zonder pauselijke dispensatie, twee beneficieën in dezelfde kerk mocht bezitten.

De kerkelijke straffen onderdrukten spoedig deze tegenstand. Er bleef aan de weerspannige kanunniken, Godfried de Grave, Jan Clericus, Joos de Bo(e)st, Daniel van Doorent, en Jacob van Zuerendriessche slechts over zich te onderwerpen. Waarschijnlijk werd deze onderwerping gevraagd door bemiddeling van de pastoor van Haaltert.

Uit de bulle van paus Pius II, van 25 Februari 1464 (189), vernemen wij dat de kanunniken geweigerd hadden, de door bemiddeling van Bernardus de Bostho, apostolisch afgevaardigde, gestuurde benoemingsbrieven van de H. Stoel, af te kondigen. Om van de daaruit volgende kerkelijke straffen ontslagen te worden, deden zij beroep op de bemiddeling van Henricus Borman, deken van het S. Maartenskapittel te Luik, die de paus het verzoek richtte de kanunniken van de opgelopen censuren te ontslaan.

Livien van de Nortgate, pastoor van Haaltert, bekwam de vereiste toelating de kanunniken van de excommunicatie en andere kerkelijke censuren te ontslaan en werd belast de hiertoe nodige formaliteiten te vervullen. De opstandige kanunniken werden verplicht, eerst gezamenlijk, daarna ieder afzonderlijk, hun instemming te betuigen met de tekst door de pastoor voorgedragen; hierop moesten zij, staande vóór het H. Evangelie, nederig om vergiffenis vragen en ten slotte dienden zij persoonlijk hun onderwerping te naamtekenen.

h. *Bescherming verleend door het wereldlijk gezag.*

Op 29 Oktober 1471, verleende Karel de Stoute, hertog van Boergondië, vanuit Sint-Omaars, zijn « sauvegarde » aan het kapittel van

(188) Dek. Arch. Aalst, nr 29 bis (op papier). — Verweerschrift vermoedelijk van 1463/64, dat slechts een dagtekening draagt, nl. 27 Januari.

(189) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29.

S. Gorik te Haaltert, evenals aan de onderhorigen ervan (190). Op verzoek van de deken en van de leden van hetzelfde kapittel werden allen en alles onder bescherming genomen. De baljuw van Vlaanderen, de baljuws van Aalst en Ninove moesten er voor instaan, terwijl zij eveneens voor de nodige publicatie van deze «sauvegarde» dienden te zorgen.

Op de keerzijde van het stuk lezen wij, dat deze «sauvegarde», in het Nederlands vertaald, werd afgekondigd op het Steen te Aalst, op Zaterdag 17 November 1471, onder bedreiging met strenge straffen voor de overtreders.

4. De nieuwe Statuten.

a. *De Statuten van begin der 15^e eeuw.*

In het «Statutenboek», staat op blz. 17 r.: «Statutum antiqum de memoratione facta in festo beati Marci, de residentia facienda anno sequenti» (191). De tekst van deze statuten stemt in grote trekken overeen met de bepalingen betreffende de residentie, uitgevaardigd in 1250. Voor ons is het zeker niet zonder belang na te gaan, op welke punten de oude tekst werd gewijzigd en aangevuld.

(a) Vooreerst werd gewezen op de verplichting aanwezig te zijn op het algemeen kapittel, dat jaarlijks gehouden werd op het feest van S. Marcus, «circa finem Aprilis» (25 April). Dit voorschrift gold voor iedereen (kanunnik, pastoor, kapelaan of koster), maar men mocht zich laten vertegenwoordigen door een procurator. Wie niet aanwezig was of niet-resideerde, gedurende het volgend jaar, werd verplicht, in het belang van de eredienst, zich door een «vicarius» te laten vervangen.

Dit punt is nieuw en komt niet voor in de tekst van 1250.

(b) Verder werd beslist dat de deken en ieder kanunnik, die het inzicht had op het Vigiliefeest van de Geboorte van S. Jan-Baptist, zoals voorgeschreven was, de residentie, met de hieraan verbonden voordelen, voor het volgend jaar aan te vangen, de Vespers van dat feest diende bij te wonen en iedere dag moest aanwezig zijn, tot het feest van de Onthoofding van S. Jan-Baptist inbegrepen. Ter voldoening aan zijn residentieplicht was hij verplicht, bij tussenpozen of doorlopend, elke dag aanwezig te zijn in de verschillende dagelijkse oefeningen, tot wanneer hij alles samen 30 weken per jaar had bereikt. De geprebendeerde was er toe gehouden gans het jaar door in de parochie te verblijven en er zijn woonst te bezitten. Indien hij bovengenoemde verplichting niet nakwam, diende hij aan de residerende deken en kanunniken de ontvangen vergoedingen terug te betalen.

Het verblijf metterwoon op de parochie, alhoewel nauw verbon-

(190) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 30. — De tekst werd opgenomen door F. DE POTTER en BROECKAERT, in **De Geschiedenis der Stad Aalst**.

(191) Deze statuten dateren vermoedelijk van o. 1425. Niet vroeger want de verplichting betreffende het kapittelbrood is er reeds in opgenomen. De tekst omvat een 4-tal bladzijden (17 r. tot 18 v.).

den met de verplichting in het officie aanwezig te zijn en te resideren, was niet uitdrukkelijk genoemd in 1250.

(c) Eveneens werd bepaald dat ieder, die van een *benefitium* genoot, in alle goddelijke oefeningen, waarin hij zijn deel wilde hebben in de gewone dagelijkse bedelingen, in het koor moest aanwezig zijn voor het « *Gloria Patri* » van de 1^e psalm en er blijven tot het einde van de laatste « *Benedicamus Domino* », of, wanneer de Mis laatst werd gezegd, tot na het « *Ite missa est* ». Er werd ook gewezen op de vereiste, passende en waardige kleding (192).

Voor de bedelingen bij de jaargetijden werd vereist aanwezig te zijn in de « *Commendationes* » en *vigiliën* vóór de aanvang van de psalm « *Dilexi* » en te blijven tot het einde, tenware men door ongesteldheid hiertoe zou verhinderd wezen.

Twee punten zijn nieuw en verschillen met de oudste tekst, nl. er is sprake van de H. Mis, en voor het eerst wordt er gewezen op de passende kleding, de verordening over de koorkappen (a^o 1272) terzijde gelaten.

(d) Nog werd uitgevaardigd dat zolang een deken of kanunnik niet persoonlijk gedurende een jaar aan zijn residentieplicht voldeed, hij slechts 10 kleine ponden van Tours, « *secundum valorem curiae romanae* », zou ontvangen. Het overige zou gebruikt worden tot vermeerdering van de luister van de eredienst en tot de dagelijkse bedelingen.

Deze maatregel was in 1268 door paus Clemens IV goedgekeurd.

(e) De deken en de kanunniken, die persoonlijk resideerden, beschikten over stukken land, meers en andere bezittingen, door hen of door hun knechten te bebouwen, maar welke zij niet mochten verpachten, tenzij met toelating van de deken en het kapittel.

(f) Een kanunnik, die gedurende zijn eerste jaar voldaan had aan de verplichting te resideren, en dan, met toelating van het kapittel, verder studeerde te Parijs of elders, deelde mee in de opbrengsten van de tienden van Kerksken en van ter Wilgen, evenveel als de residerenden.

Over dit punt had het kapittel lange jaren een strijd gevoerd, tot het verplicht werd toe te geven.

(g) Daarbij werd verordend dat de voorzienen dagelijkse bedelingen konden verminderd of vermeerderd worden, naar gelang de inkomsten.

(h) Ten slotte werd bepaald dat de deken en ieder, naar de voorschriften der statuten, residerend kanunnik, zijn aandeel kreeg bij de bedeling der broden.

Bij het overlezen van deze statuten valt het onmiddellijk op hoe weinig belangrijk de wijzigingen zijn, die werden aangebracht in een tijdbestek van ongeveer 200 jaar. De veranderingen zijn slechts van bijkomstigen aard of aanvullende verklaringen bij bestaande verordeningen. Dit blijkt trouwens evenzeer het geval te zijn bij vergelijking met de nieuwe statuten, die wij laten volgen.

(192) « *in habitu solito, congruo et decenti* » (blz. 17 v.).

b. *De Statuten van 1476.*

De statuten van 1476 bestaan uit 21 artikelen en werden goedgekeurd door de pauselijke nuntius bij de hertog van Boergondië, Lucas van Tolentis, bisschop van Subenica (193).

Onder artikel 1 wordt de beslissing van het kapittel betreffende de gebouwen van de deken en de kanunniken opgenomen (Oork. nr. 9, a° 1308).

In artikel 2 gaat het over de voorwaarden vereist om goederen van het kapittel in pacht te geven. Het is een verordening van het kapittel uit het jaar 1371.

Artikel 3 brengt een wijziging aan voorgaand artikel, door de pachttermijn van zes op negen jaar te brengen.

Artikel 4 past artikel 2 toe op de goederen van de pastoor en de kapelaan.

Artikel 5 bepaalt dat elke pachter, vooraleer hij goederen toebehorend aan de deken, de kanunniken, de pastoor, de kapelaan of de koster in pacht neemt, en volgens een andere verordening, hierover brieven ontvangt, zich moet bereid verklaren te recht te staan voor de deken en het kapittel of voor de bewaarder der privilegiën.

Artikel 6 handelt over de residentieplicht, waartoe iedereen gehouden is.

Dit artikel wijst op een vroegere tegenspraak in de oudste statuten, en verordent nader dat ieder deken, kanunnik, pastoor, kapelaan en koster, verplicht is persoonlijk of door een prokurator aanwezig te zijn op het jaarlijks kapittel op het feest van S. Marcus en tevens jaarlijks te resideren vanaf de eerste Vespers van S. Jan-Baptist-Geboorte tot het feest zijner Onthoofding, daarbij iedere dag aanwezig te zijn in een derde van de Uren, hetzij Metten, hetzij de kommunitieitsmis, hetzij de tweede Vespers.

Ook is ieder deken en kanunnik verplicht het eerste jaar van zijn beroeping, heel het jaar door te resideren.

Artikel 7 voorziet dat slechts de deken en de kanunniken, die werkelijk resideren ten tijde van de gewone broodbedeling, hierin hun deel mogen hebben, dit alle andere verklaringen en privilegiën ten spijt.

Artikel 8 bepaalt dat van de onkosten voor herstel en onderhoud van de graanschuur en de school der kanunniken, evenals van de uitgaven ter verdediging der goederen, rechten, vrijheden, privilegiën, immuniteiten, concessies en indulten van kerk, deken en kapittel van Haaltert, en van de werken uitgevoerd door de deken en de residerende kanunniken, ten tijde van de oorlogen, wanneer de troepen hier verbleven en doortrokken, gezien Haaltert een onverdedigde plaats is, daarbij van al wat terloops wordt gedaan tot luister van de eredienst, hierover jaarlijks, op het Geboortefeest van S. Jan-Baptist, de rekening zal worden voorgelegd door de deken en het kapittel, of bij afwezigheid van de deken door de alsdan residerende kanunniken, in kapittel samengekomen. De deken, gezien

(193) In de tekst zelf is er sprake van « Lucas, episcopus Sibirices ». Cfr. DE MOREAU, o.c., IV, 299.

hij over twee prebenden beschikt, dient het dubbel te betalen in de gemaakte onkosten, wijl ieder kanunnik, residerend of niet, moet tussenkomen voor zijn deel of gelijke quote.

Reeds op 6 Oktober 1424 verplichtte Joannes, bisschop van Kamerijk, alle kanunniken — ook de niet-residerenden — het hunne bij te dragen tot heropbouw van de tiendeschuur, die door brand was vernield (193bis).

In artikel 9 wordt gezegd dat ieder niet-residerend deken of kanunnik, naar loffelijke gewoonte, gehouden is een procurator of een vervanger aan te duiden onder de in de kerk residerenden, ter behartiging van zijn belangen, ...en tevens om te voorzien in de bij voorgaand artikel besproken uitgaven.

Artikel 10 bepaalt dat een niet-residerend deken of kanunnik verplicht is jaarlijks een pond groten Vlaamse munt af te staan voor de hem vervangende « vicarius » en deze som te sturen aan de algemene synode.

Artikel 11 verplicht de pastoor, de kapelaan en de koster, nog in studie of verblijvend op een geprivilegieerde plaats, en van dit voorrecht willende genieten, hierover bewijsbrieven voor te leggen, vóór het feest van een grote heilige — ante festum sancti magni (?) —, op gevaar af anders de voorrechten te verliezen.

Artikel 12 bepaalt dat de pastoor, kapelaan of koster, zelfs benoemd op een geprivilegieerde plaats, vergoeding verschuldigd is aan zijn procurator. Zo de pastoor, de kapelaan of de koster zijn beneficitium niet persoonlijk waarneemt, zonder op een geprivilegieerde plaats te zijn, verliest hij zijn recht op de inkomsten en dient te verzaken.

In artikel 13 volgt de beslissing van 1263 over de inkomsten van een overleden deken of kanunnik.

Hierbij werd een wijziging gebracht, naar gelang de benoemde zijn eerste jaar al dan niet had geresideerd. In de oudste tekst is hierover geen sprake.

Wanneer het gaat om een deken of kanunnik, residerend of niet, die komt te overlijden, voldaan hebbend aan de verplichting het eerste jaar te resideren, dan worden al zijn roerende goederen, de vruchten van zijn prebende, welke hij in de loop van het jaar als residerende of niet-residerende zal ontvangen, ten dele vanaf de dag van zijn overlijden gebruikt ter betaling van zijn schulden en tot uitvoering der legaten, gebeurlijk door hem gesticht. Zo de overledene zijn eerste residentie niet volbracht, dan werden dezelfde goederen, gedurende het jaar volgend op zijn overlijden, gebruikt tot afbetaling zijner schulden en de uitvoering zijner legaten. Wat overblijft wordt door de deken en het kapittel aangewend tot de eredienst en voor de dagelijkse bedelingen.

Er wordt voorzien dat een residerend deken of kanunnik zijn aandeel krijgt in de dagelijkse bedelingen, tot de dag van zijn overlijden, — « usque ad diem sui obitus exclusive ».

Artikel 14 voorziet in het geval dat een deken of een ander ge-

(193bis) Oork. Arch. abdij Grimbergen.

beneficieerde zonder testament komt te overlijden. Voor een residerend kanunnik wordt, wat men hem nog schuldig is, gebruikt tot afbetaling zijner schulden en aan begrafeniskosten; voor een niet-residerend geprebendeerde komt, wat men hem nog schuldig is aan het kapittel, voor de eredienst en de dagelijkse bedelingen, zoals bepaald in voorgaand artikel.

In artikel 15 wordt gehandeld over de verpachting der prebende-goederen, ontvangen bij de stichting of verworven door schenking tot het onderhoud van het kollege der kanunniken. Deze goederen mogen niet verpacht worden, tenzij met goedkeuring van deken en kapittel, en wanneer de pachter brieven kan voorleggen hem door het kapittel verleend voor een termijn van 9 jaar.

Artikel 16 bepaalt dat de pachter van goederen verbonden aan het dekenaat, kanunnikaat, de cure, de kapellanij of de kosterij, zijn pacht vooraf moet betalen.

Artikel 17 behandelt de bedeling te doen door de ontvanger van het kapittel aan ieder « vicarius ». Deze bedeling zal geschieden per termijn van 3 maanden, na de eerste termijn.

In artikel 18 gaat het over de vruchten en dagelijkse bedelingen, verworven door een residerend kanunnik, maar welke hem evenwel slechts toekomen na de volledige voltooiing van zijn residentie; anders is hij tot teruggave gehouden.

Artikel 19 bepaalt dat een kanunnik, die nog geen subdiaken is, voortaan niet meer stemgerechtigd is in het kapittel.

Artikel 20 wil dat de vruchten van een die niet voldeed aan de residentieplicht gedurende het eerste jaar van zijn benoeming, evenals de lasten volgend uit het niet-resideren van een pastoor, kapelaan of koster, niet dienen te worden gedragen door de deken en het kapittel, maar door hiertoe voorziene vaste inkomsten.

Het laatste artikel voorziet de mogelijkheid toelating te verlenen aan een kanunnik om te studeren. Deze kan meedelen, althans ten dele, in de vruchten en inkomsten voorzien voor de residerenden, maar daarom moet hij minstens onderdiaken zijn, tot studeren bekwaam en geschikt door levenswijze en zeden, om in de theologie of de rechten vorderingen te maken.

Tot slot verzoekt de deken en het kapittel van Haaltert de pauselijke legaat, deze statuten, reeds ten dele door de bisschop van Kamerijk goedgekeurd, te bekrachtigen. Lucas verleende deze bekrachtiging te Antwerpen, op 3 Januari 1476 (194).

Bij een overzien van deze statuten, merkt men aldra dat in feite de verschillende voorschriften, maar één en hetzelfde doel hadden, nl. het behartigen en beveiligen van de stoffelijke belangen van de residerende kanunniken. Alles werd zo geschikt — wat trouwens begrijpelijk en redelijk is — dat zij die het werk deden en hun kanunnikale verplichtingen nakwamen, er ook de voordelen van genoten. De statuten doen het vermoeden ontstaan — en in de geschiedenis van dit tijdstip vinden wij hieromtrent een bevestiging

(194) Statutenboek, blz. 9 v. tot blz. 16 r.

— dat de stoffelijke belangen in het kapittel op de voorgrond stonden. Ook de eedformules kwamen neer op de verdediging van de voorrechten en de stoffelijke belangen van de kapittelheren. In de nieuwe statuten werd geen enkel woord gewijd aan de levenswijze der kanunniken, en waar het gaat over de luister van de eredienst volgen onmiddellijk in hetzelfde zinsverband «de dagelijkse bedelingen». Het wekt de schijn dat het eerste veeleer als camouflage moest dienen voor het tweede.

Bij een vergelijking, die praktisch onmogelijk is, tussen de tekst van de «nieuwe statuten» (1467) en de latere, uit de XVIIe eeuw (195) ondervindt men spoedig dat de geest van het concilie van Trente reeds zijn weldoende invloed liet gelden. Zowel de indeling als de geest zijn totaal verschillend. Beide statuten handelen wel over de residentieplicht en over de stoffelijke goederen, maar in de latere periode wordt opvallend meer belang gehecht aan de levenswijze zelf van de kanunniken. Uit de eedformules van 1634 en 1673, die wijzen op meer afhankelijkheid van de deken en het kapittel tegenover het hoger kerkelijk gezag, is verdwenen al wat herinnerde aan een tot het uiterste verdedigen van hun rechten en privilegiën, «tegen welk gezag ook».

5. Het Verbond der Kapittels.

Naar het voorbeeld van de sinds de 13^e eeuw, met het kapittel S. Lambertus te Luik geassocieerde kapittels, evenals in navolging van het verbond door de kapittels van de provincie Reims gesloten ter verdediging van hun voorrechten tegen de aartsbisschop en suffraganen (196), sloten op 9 Mei 1444, eveneens enkele kapittels

(195) Nieuwe statuten, in 1605 door Matthias, aartsbisschop van Mechelen, opgemaakt voor het kapittel van S. Rombout te Mechelen, werden in 1634 verplichtend voor het Sint Maartenskapittel te Aalst. In 1673 werden zij opnieuw door aartsbisschop Alfonsus de Berghes gewijzigd.

Ter vergelijking laten wij hier de inhoudstafel van deze nieuwe statuten volgen :

a/ Statuten van 1634 :

Titel I : De ingressu ad decanatum, canonicatum, ceteraque hujus capituli beneficia et officia eorumque possessiones.

T. II : De juramentis et officiis singulorum.

T. III : De residentia.

T. IV : De officio divino et distributionibus.

T. V. : De vita et honestate cleri et ministrorum.

T. VI : De capitulo servando et spectantibus ad illud.

T. VII : De temporalium bonorum administratione.

T. VIII : De decedentibus, testamentis, codicillis et bonis eorum.

b/ Statuten van 1673 :

T. I : bepaalt de onderwerping van het kapittel aan het hoger gezag.

T. II : De ingressu ad beneficia.

T. III : De juramentis singulorum.

T. IV : De autoritate, jurisdictione et officiis singulorum.

T. V : De residentia.

T. VI : De officio divino et distributionibus.

T. VII : De vita honestate cleri et ministrorum.

T. VIII : De capitulo servando et ad illud spectantibus.

T. IX : De temporalium bonorum administratione.

T. X : De decedentibus, testamentis et codicillis et bonis eorum.

(196) DE MOREAU, o.c., III, 358.

uit Brabant, nl. van S. Rombout te Mechelen, van S. Pieters te Anderlecht, S. Gomaar te Lier en S. Pieters te Turnhout, onder de leiding van het kapittel van S. Goedele te Brussel, een verbond, met het doel elkaar te steunen, «tegen alle soort van kerkelijke rechters, tegen elk gezag of waardigheid, ook van de H. Stoel, dat hen onrechtvaardig verdruchte of zou willen verdrukken». De goedkeuring over dit verbond zou worden gevraagd aan de paus en de hertog (197).

Het verbond bekwam de goedkeuring van paus Eugenius IV, in Maart 1446, die vóór de uitvaardiging van de apostolische brieven kwam te overlijden. Zijn opvolger, paus Nicolaus V, vond er geen bezwaar in hem op dezelfde weg te volgen en de kapittelliga in April 1446 goed te keuren «tegen alle apostolische, provinciale en synodale beslissingen in».

Inmiddels waren ook de kapittels van S. Gorik te Haaltert en van O.L. Vrouw te Dendermonde tot de liga toegetreden.

Bisschop Nikolaas van Kamerijk liet in Februari 1447 de pauselijke goedkeuring der associatie, waarmee Willem de Hont, aartsdiaken, was belast geworden, door bemiddeling van de abt van O.L. Vrouwabdij te Park-bij-Leuven, bekend maken (198).

De tekst, opgesteld op 3 September 1446 te Brussel in de kapittelzaal van S. Goedele, is minder scherp tegenover het kerkelijk gezag dan deze van 1444 (199). De zes voornoemde kapittels verbond

(197) Deze overeenkomstbrief werd gepubliceerd, naar de tekst van het kapittel van Anderlecht, door MIRAEUS: *Opera Diplomatica*, II, blz. 1263, 1264.

(198) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 26.

(199) Dek. Arch. Aalst, Oork, nr 25 (45 cm. br., 28 cm. h.). Hier volgt de integrale tekst voor hen die willen vergelijken met de tekst van het verbond der vijf kapittels.

« Universis praesentes litteras inspecturis vel auditoris salutem et omne bonum. Quoniam, ut ait Apostolus' Omnes in Xristo unum sumus, obligati ut membra ejusdem corporis invicem tueri et quoad possibile est injuste opprimentibus justa defensione qu(a)e juris naturalis est, cuique omnis positivi juris ordinatio contraria cedit, ex animo viriliterque resistere; Notum facimus quod nos decani et capitula sancte Gudule Bruxellensis, Sancti Rumoldi Mechliniensis, sancti Petri Anderlectensis, sancti Gumhari Lyrensis ac Sancti Petri Turnoutensis, beate Marie Tenremondensis et sancti Gaugerici Haltrensis, ecclesiarum Cameracensis diocesis, attente considerantes nos, et subditos nostros per plerosque tam ecclesiastica quam seculari potestate atque jurisdictione fulsitos eorundemque et presertim reverendi in Xristo patris et domini dominum nostrum episc. Camerac., vicarios ac officiales et nonnullos alios contra justicie tramitem et omnem equitatem plus solito dietim gravari, necnon in juribus, privilegiis et libertatibus nostris ac ecclesiarum ac subditorum nostrorum perturbari, inquietari et aliter indebite molestari, timentesque verisimiliter ex jam factis plus in futurum gravari posse, et gravaminibus hujusmodi propter divicias maioremque potentiam atque cuslibet suppositorum nostrorum paupertatem et litis sumptuose deducende insufficienciam occurrere non posse, nisi nobis de remedio provideatur oportuno; considerantes etiam societates, confederaciones seu confraternitates super re, non solum naturali, sed etiam solo jure positivo licita initas, nedum a jure (permissas), sed etiam laudatas esse. Nolentes prefato Dno nostro Cameracensi aut ejus jurisdictioni aliive

den zich ter gemeenschappelijke verdediging van hun rechten en voorrechten.

Na gewezen te hebben op de aanslagen hiertegen zowel van wege het wereldlijk als het geestelijk gezag, en na verklaard te hebben in niets te willen ingaan tegen de rechten van de bisschop van Kamerijk, die zij immer «eerbied, gehoorzaamheid en verschuldigde eer willen betuigen», besloten de dekens der kapittels — met «de bijstand van de H. Geest» en «gedreven door een echte naastenliefde» — zich te verdedigen «tegen ieder kerkelijk en geestelijk gezag. Zij hadden het vooral tegen de bemoeizucht van de «vicarios officiales et servitores Episcoporum Cameracensium», die hen maar te veelvuldig voor betwistingen opriepen naar Ka-

in aliquo derogare, ymmo semper reverenciam, obedienciam et honorem debitum exhibere. Sed jura, privilegia et libertates hujusmodi cum bona informacione et justicia intacta servare societatem, confederacionem seu confraternitatem pro nobis et adhesuris, Spiritu Sancto, qui, ubi vult spirat ut speratur, cooperante, et vera caritate moti, fecimus et facimus per praesentes in modum qui sequitur videlicet. Quod nos invicem et subditos nostros tuebimur et defendemus in bona justicia contra quoscumque ecclesiasticos atque seculares, quacumque auctoritate aut dignitate, etiam pontificali fulgentes nos injuste aut de facto opprimentes seu opprimere volentes. Itaque si aliquis ex nobis vel subditis nostris pretenderit se gravatum aut oppressum oppressive timeat ut gravari in futurum. Casum capitulo suo ad longum exponet et illud se de eodem et meritis cause diligentissime informabit. Quod si ex informacione summaria et verisimili reperiat rem ita esse, scribet aliis capitulis de confraternitate talem advenisse casum, qui est contra tale vel tale privilegium aut statutum vel talem vel talem suam consuetudinem quare sibi videtur, quod talis sit cum justicia a confraternitate defendendus. Sicque rogabit et requiret alia capitula ut scribant opinionem suam. Et si omnes vel maior pars eorum primo capitulo scribenti consentiant, tunc defendetur per omnia capitula consilio, auxilio et favore et etiam expensis ab omnibus equaliter exbursandis. Si tamen postmodum inveniat illum praetendentem se gravatum capitulum suum male informasse, solvet expensas per omnia capitula jam factas et ob eam causam necessario fiendas, si sit solvendo; alioquin (se . exigentiam) casus, aliter puniatur et corrigatur (et) taliter quod ceteris cedat in exemplum. Itemque hanc confraternitatem per sanctissimum dominum nostrum papam, prout in nobis est, procurabimus confirmari. Et ne forte in praemissis fraus aliqua committatur, sed omnia plane procedant, ipsaque confraternitas firmiter servetur, jurabit quilibet nostrum in forma que sequitur: Ego, N. juro ad hec sancta Dei Evangelia quod confraternitatem inter capitula Bruxellensem, Mechliniensem, Lyrensem, Anderlectensem, Turnoutensem, Tenremondensem et Haltrensem initam et justissima causa factam, fideliter observabo et manutenebo, toto posse ad quemcumque statum umquam devenero et quod bene et legaliter deliberabo super defensione et tuicione praetendentis se gravatum prece, precio, odia et amore seclusis, nec propter damnum vel expensas per me, hac occasione sustinendas contra gravatum deliberabo. Et quod numquam aliquem in canonicum vel capellanum recipiam, nisi premissa quatenus eum tangunt, juraverit. Sic me juvet Deus et h(a)ec sancta Dei Evangelia. Et quodlibet capitulum procurabit cum effectu, quod subditi sui idipsum juramentum, quatenus ipsos subditos concernit, realiter prestabunt. In quorum omnium et singulorum premissorum testimonium has patentes litteras inde fieri, et nostrorum sigillorum munimine fecimus communiri. Datum et actum Bruxell(a)e in loco capitulari ecclesi(a)e beate Gudule consueto, anno Domini millesimo quadringentesimo quadragésimo sexto mensis Septembris die tertia. » — Fragmenten van 5 zegels.

merijk. De kanunniken beriepen zich vooral op een voorrecht van paus Bonifatius VIII, waarbij niemand buiten zijn stad of bisdom, tenzij in uitzonderlijke gevallen en ten hoogste een dagreis ver, voor een rechter kon worden geroepen; evenmin mochten rechters, gestuurd door de H. Stoel, optreden buiten het gebied waarheen zij werden gestuurd, of straffen uitspreken, die niet uitdrukkelijk waren voorzien.

Ieder kanunnik, die zich benadeeld wist of meende benadeeld te zijn, mocht zijn geval voor zijn kapittel uiteenzetten. Oordeelde het kapittel de zaak gegrond, dan werd beroep gedaan op de andere kapittels der liga, wijzend op de tegenstelling met een privilegie, statuten of gewoonten. Deze zouden hun mening hierin laten kennen. Indien allen of de meerderheid akkoord gingen met het eerste kapittel, dan kon dit kapittel rekenen op steun, zelfs geldelijke van de aangesloten kapittels. Bleek het evenwel dat het eerste kapittel de zaak verkeerd had voorgesteld, dan moest het zelf alle gevolgen hiervan dragen.

Om de eenheid en overeenkomst trouw te bewaren werd ieder kanunnik verplicht — en het kapittel diende er voor te zorgen dat kanunniken die achteraf benoemd werden ook deze verplichting zouden nakomen — volgende eed af te leggen: «Ik, N., zweer bij dit H. Evangelie, dat ik het verbond aangegaan tussen de kapittels van Brussel, Mëchelen, Lier, Anderlecht, Turnhout, Dendermonde en Haaltert, en om een rechtmatige reden opgericht, trouw zal onderhouden, naar mijn beste kunnen, tot welke staat ik ooit moge komen, en dat ik goed en wettelijk zal oordelen over de verdediging en bijstand aan deze die beweert geschaad te zijn, uitgesloten smeking, geld, haat of voorkeur; noch zal ik omwille van het nadeel of de onkosten, door mij in die omstandigheid te dragen, oordelen tot schade van de benadeligde, en nooit zal ik iemand ontvangen als kanunnik of kapelaan, tenzij hij zal zweren het bovenstaande te onderhouden, in zover het hem aanbelangt. Zo helpe mij God en dit H. Evangelie».

Deze overeenkomst kreeg het pauselijk «Vidimus» in April 1447 (200).

Paus Sixtus IV keurde deze overeenkomst tussen de kapittels goed bij bulle van 11 September 1475, gericht aan Theodoricus de Tuldel, abt van Park bij Leuven (201).

De kapittelliga bleef bestaan tot 1560.

6. Ceremonie bij de aanstelling en financiële verplichtingen.

Het kapittel bepaalde de voorwaarden die dienden nagekomen bij de aanstelling van een deken, kanunnik, pastoor, kapelaan en koster (202). Zo was de benoemde verplicht persoonlijk of door een procurator te verschijnen voor de vergaderde leden van het kapittel.

(200) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 26bis.

(201) Deze pauselijke goedkeuring komt voor in een schrijven van Arnoldus, abt van Park, op 14 Mei 1511 gericht aan de deken en het kapittel van S. Maarten te Aalst (Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 52).

(202) Statutenboek, blz. 19 v.

Hierop volgde de voorlezing van de statuten. Vooreerst de verordening van paus Clemens IV, daarna de artikels 2, 3, 6, 8, 9 en 10 van de «nieuwe statuten» (1476); voor de pastoor en kapelaan waren de artikels 4, 11 en 12 voorzien.

Daarna moesten zij, neergeknield voor het H. Evangelie, de passende eed afleggen (203). Wij bezitten een tekst, waarin needs melding wordt gemaakt van de kapittelsliga.

De tekst voor de deken is de volgende :

«Ik, N., deken van deze kerk, zweer trouw te zijn aan de kerk van Haaltert en het kapittel van deze kerk; aan ditzelfde kapittel eer en eerbied te betuigen; de kerk trouw te besturen en de residentieplicht te doen naleven, voor zover het de plicht is van de deken; de goederen van het dekenaat niet te verbeuren, de verbeurde naar mogelijkheid terug te winnen; de statuten, oude en nieuwe, na te leven; de heerlijke en goede gewoonten en vrijheden van de kerk en de broederschap tussen de dekens en de kapittels van de H. Goedele te Brussel, van de H. Rumoldus te Mechelen, van de H. Petrus te Anderlecht, van de H. Godomarus te Lier, van de H. Petrus te Turnhout, van O.L. Vrouw te Dendermonde en van de H. Gaugericus te Haaltert, kerken van het bisdom Kamerijk, afgesloten, naar de inhoud en de brieven hierover opgemaakt, na te leven en de inhoud er van in niets tegen te gaan of er iets tegen te doen; evenmin de geheimen te verklappen van het kapittel van Haaltert en van genoemde broederschap, tot welke taak ik ooit moge komen. Zo helpe mij God en dit heilig Evangelie» (204).

Zo was er een eedformule voor de kanunniken, de pastoor, de kapelanen, de «vicarii», koster en onderkoster, die in zover van bovenstaande tekst verschilden, dat wel gehoorzaamheid werd beloofd aan de bisschop van Kamerijk en de deken, door de kanunniken (205), — gehoorzaamheid aan deken en kapittel en trouw nakomen van de aanwezigheidsplicht, door de onderhorigen van het kapittel (206).

De deken legde de eed af in de handen van de oudste kanunnik of van een kanunnik door deze gedelegeerd; een kanunnik of een mindere beneficiant deed deze eedaflegging in de handen van de deken, onderdeken of een door hen aangestelde.

(203) id., blz. 19 v. - 20 v.

(204) Ter vergelijking de eedformule van de deken in 1634 en 1673 :

«Ik beloof aan de Paus, aan zijne Excellentie de aartsbisschop van Mechelen, aan het kapittel eerbied en gehoorzaamheid. Al de voorschriften van het Koncilie van Trente aanvaard ik. De statuten door dit kapittel opgemaakt en nog te maken in de toekomst zal ik naleven. De goederen van het dekenaat, evenals de goederen, rechten, zegel en belangen van het kapittel zal ik trouw bewaren, de verloren of onwettig ontvreemde goederen zal ik naar best vermogen trachten terug te winnen en voor het overige wil ik betrachten mijn taak met goede trouw te vervullen. Zo helpe mij God en al zijn heiligen.»

(205) «juro quod ero fidelis ecclesiae meae Haltrensi, Domino nostro episcopo Cameracensi et decano hujus ecclesiae obediens...»

(206) «... juro ad sancta Dei Evangelia reverentiam et obedientiam decano et capitulo, interesse omnibus horis pro posse, omne legitimo impedimento excepto, stari correctione capituli si in aliquo delinquo; ...»

Daarna diende de rekening te worden vereffend, door de benoemde of door zijn procurator, zoals het in gebruik was in de metropolitane, kathedrale en kollegiale kerken.

De deken was verplicht voor de « massa capituli » of de spaar-spot van het kapittel 20 pond parisis te betalen; een kanunnik 12 pond parisis. Verder nog 3 pond parisis te verdelen onder de ontvanger, de koster en de roededrager of baljuw en 3 pond parisis voor de confraterniteit.

Daarbij waren de deken en de kanunniken gehouden, op de dag van hun aanstelling te beloven, en het nodige kapitaal hier toe te bezorgen, voor een halve zak « goede tarwe », Aalsterse maat, tot vermeerdering der dagelijkse broodbedelingen.

Binnen de maand dienden zij eveneens te betalen voor het recht der koorzappen.

De pastoor betaalde voor de « massa capituli » 11 pond parisis; aan de ontvanger, de notarius, de koster en de roededrager, ieder 15 groten Vlaamse munt, en nog 2 pond parisis voor de broederschap.

De kapelaan en de koster betaalden voor de « massa capituli » 6 pond 12 schell. par. en 10 gr. Vl. munt aan ieder: ontvanger, notarius, (koster of kapelaan) en baljuw; verder voor de confraterniteit 1 pond 10 schell. par.

7. Zegel en kenteken van het kapittel.

Nu het bestaan van het kapittel te Haaltert naar zijn einde loopt, mag dit hoofdstuk niet worden afgesloten zonder enkele regels te wijden aan het zegel en de kentekens van het kapittel.

Reeds in de 13° eeuw, vermoedelijk vroeger, bezat het kapittel van S. Gorik een eigen zegel (207). Het oudste bewaarde zegel dagtekent van 1301 (208). Het is een zegeltje, rond van vorm, van 2 cm. doorsnede. In het midden stelt het een pelikaan voor. In de rand het inschrift: « † S. CAPITULI HALTRENSIS ».

Het zegel van 1446, gehecht aan de verbondsakte der kapittels, kernen wij slechts uit een afdruk, in « De Geschiedenis van Aalst », III, door Fr. de Potter en Broeckart. Het is ovaal van vorm (o. 6 cm. h. en 4 cm. br.) en vertoont de patroon van het kapittel, Sint Gorik, met mijter en staf, de rechterhand in zegenend gebaar (209).

Vermoedelijk had ieder ka-

(207) Wordt reeds vermeld in de oorkonde van 1250.

(208) Ra. Brussel: Tresorie des chartes de Flandre, Serie I, nr 1049.

(209) Slechts een klein fragment (rugzijde) van dit zegel bleef aan de oorkonde te Aalst bewaard.

nunnik, altans onder de residerenden, zijn eigen zegel. Het zegel van kanunnik Plum, uit de 14^e eeuw, is ons bekend (210). Dit rond zegeltje van 2,2 cm. doorsnee draagt in het midden een gestileerde lelie en in de rand het inschrift: S(igilum) E. PLUME CL (eric)I.

Aan de akte van overeenkomst, gesloten tussen het kapittel en de pastoor, in 1330, hechtte ook pastoor Guillermus zijn eigen zegel (211).

Bij de overbrenging van het kapittel naar S. Maartenskerk te Aalst is er sprake van de « k e n t e k e n s » — « cum insigniis » (212) — van het kapittel. Van Gestel (213) doet ons een van die kentekens kennen, trouwens hetzelfde als dit op het oudste zegel, nl. « een gouden pelikaan op zwart schild » (214).

Besluit.

In deze uiteenzetting over de groei en de bloei van het S. Gorikskapittel te Haaltert, ging het vooral over de uiterlijke organisatie van deze instelling, want zelfs de statuten brachten weinig aarde aan de dijk over het leven van de kanunniken. Geen geschriften bleven ons bewaard over het godsdienstig en zedelijk leven der kapittelleden, evenmin als over hun invloed op de parochie en er buiten.

Uit een oorkonde van Juli 1320, voorkomend in het Cartularium van het Begijnhof te Dendermonde (214bis), blijkt dat de deken van het kapittel door de bisschop van Kamerijk met een speciale kerkelijke opdracht werd belast, samen met de deken van de Kristenheid van Aalst. De deken van het kapittel te Haaltert had de voorrang op de deken van de kristenheid. Petrus, bisschop van Kamerijk, gaf aan beide dekens — « de deken van de kerk van Haaltert » wordt eerst genoemd — opdracht de voorrechten der begijnen van S. Gillis-bij-Dendermonde door het kapittel en de pastoor dier stad te doen eerbiedigen.

Gegevens ontbreken evenwel om te bewijzen dat de deken in andere omstandigheden met soortgelijke zendingen werd belast.

Terloops vernemen wij dat er onder de kanunniken « magisters » (= meesters in de theologie en het kerkelijk recht) waren. Deze titel werd slechts gegeven aan hen die geslaagde universiteitsstudies hadden gevolgd en bekwaam werden geacht zelf leermeester te spelen.

Hadden de kanunniken en kapelanen, buiten de magisters om, een zekere kulturele ontwikkeling en oefenden zij een invloed uit

(210) Stamp in het bezit van de heer Oscar Jooris, Haaltert.

(211) Statutenboek, blz. 7.

(212) Registre Cameracensia, n. X, fol. 203 ss.

(213) VAN GESTEL: *Historia Sacra et Profana archiepiscopatus Mechliniensis*, II, 141.

(214) « Les armoires du chapitre de Haaltert étaient donc de sable au pélican d'or » (REUSSENS, in A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 364, nota).

(214bis) Jan BROECKAERT: *Cartularium van het Begijnhof van Dendermonde*, blz. 20, 21.

op het kultureel leven van de tijd? Een nota, aangetroffen in een kerkrekening van Lede, wijst er op dat sommigen onder hen zich naar alle waarschijnlijkheid als kopisten onledig hielden. De kerkfabriek van Lede bestelde «aen Joes Scouve van Haaltert enen antiffenals (= antifonenboek of boek met wisselzang) ende dit bij quaternen, omme 30 schell. elc quaterne, midts de stoffen ende dlinenden, vanden welke hij ons ghelevert heeft 58 quaternen, die bedraghen tot en zommen van 87 pond parisis» (215).

Artikel 8 van de «nieuwe statuten» handelt o.m. over de onderhoudskosten van de kapittelschool. Hierin leren wij het bestaan van deze school kennen, maar het is er ook al mee.

Een kanunnik van het kapittel te Haaltert, Daniel van Doorent, komt voor als ontvanger der tienden van de klerus, in het dekenaat Aalst, voor de hertog van Boergondië. Dit was een «vrijwillige» belasting door de geestelijkheid te betalen, tot finantiëring van de kruistocht tegen de Turken (216).

Deze schaarse gegevens wijzen toch op bijkomende activiteiten in het corps der kanunniken.

IV. OVERBRENGING VAN HET S. GORIKSKAPITTEL NAAR AALST, IN 1494.

1. De Overbrenging van het kapittel.

Omtrent de voorbereiding, welke deze overbrenging van het Haalterts kapittel naar S. Maarten te Aalst voorafging, weten wij niets. Werd hier reeds vroeger aan gedacht? Als grond voor de overplaatsing werd op de eerste plaats vernoemd, de **gedurige oorlogen**, die het te Haaltert voor de kanunniken onveilig maakte en hen niet toeliet hun bediening naar behoren te vervullen. Want aan velen, die wensten te resideren, werd dit door de oorlogsomstandigheden verhinderd. En inderdaad, Maximiliaan van Oostenrijk had het aan de stok met de Franse koning. Maar in ieder geval waren er voorheen reeds harder tijden geweest. Zodat die oorlogen veeleer als een voorwendsel moeten aangezien worden.

Aalst werd verkozen omwille van de veiligheid, die deze stad bood. De plaats was immers «firmum et munitum ac pro ipsius canonicis tutum et securum».

Als laatste reden, en dit zal wel de voornaamste geweest zijn, gold «de vermeerdering van de luister der stad Aalst». Enkele kanunniken — er waren er immers van Aalsterse oorsprong — lieten zich verleiden door de beloften van het Aalsters magistraat en besloten naar Aalst te vertrekken.

De toelating tot de overbrenging werd verkregen zowel van de bisschop van Kamerijk, Henricus de Bergues, als van de aarts-hertog.

(215) Kerkarchief Lede, kerkrekening van 1511/12.

(216) Bevestiging van ontvangst voor de eerste semester van het jaar 1455, der tienden van S. Jacobsgodshuis te Gent.

Deze plechtigheid vond plaats op Zondag, 20 December 1494.

De bisschop van Kamerijk was hierbij aanwezig, samen met Petrus de Lannoy, heer van Tresnoy, baljuw van de stad en het land van Aalst, en Kristofoor de Baronne, heer van het huis van aartshertog Philip de Schone en raadsheer, evenals het magistraat en de schepenen van Aalst.

Verschillende kanunniken, in kanunnikaal ornaat, werden door de geestelijkheid van S. Maartenskerk te Aalst, hiertoe opgeroepen, processiegewijs afgehaald, « met kruis en vanen », aan de Zoutstraatpoort. Daar werd de beslissing omtrent de overplaatsing van het kapittel van Haaltert naar Aalst door de bisschop voorgelezen.

Toen reeds verschenen, midden de feestelijke stemming, de eerste tekenen van onenigheid, die soms spannend zou worden, tussen de plaatselijke parochiale geestelijkheid en het kapittel. Wat hier plaats greep, wijst er op dat de overbrenging minder in de smaak viel van de geestelijkheid van S. Maartenskerk, die bang was hare onafhankelijke positie te zien verloren gaan. Want nauwelijks had de bisschop het dekreet der overbrenging voorgelezen, of magister Joos de Potter trad naar voor, om namens de quotidianisten-priesters van S. Maarten, lezing te geven van de kondities door hen gesteld en waarvan hij de naleving vroeg door het kapittel. Hij overhandigde het schrijven met deze voorwaarden aan de bisschop, daar het als geen geschikte plaats en omstandigheid tot onderhandelen werd aangezien.

De processie trok toen naar de S. Maartenskerk, waarheen de kentekens van het kapittel werden overgebracht. In aanwezigheid van hertogin Margareta, dochter van Karel de Stoute, raadsleden, wetgevers, schepenen, vele edelen en een massa volk van Aalst, droeg de bisschop de H. Mis op ter ere van God de H. Geest.

Na de Mis en het morgenofficie van de kanunniken, trokken de kapittelleden en Zeger van Hingene, pastoor van S. Maartenskerk, naar het gasthof van de bisschop. Hier werden door de pastoor de papieren, waarin de wederzijdse stelling der kanunniken en der parochiale geestelijkheid voor de toekomst, om de rust en de vrede te bewaren, waren afgetekend, ter bespreking gebracht. Bij deze bespreking, waaraan ook de wethouders der stad deelnamen, werd overeengekomen en aan de kanunniken van Haaltert de rust en de vrede in de Aalsterse kerk verzekerd. Eensgezind zouden de kanunniken, de pastoor, de kapelanen en quotidianisten de goddelijke diensten vervullen (217).

Alles zou, in de tijd van nu tot Pasen a., in een overeenkomst, gezamenlijk opgesteld, worden bepaald. Hieraan zou de bisschop zijn goedkeuring hechten en, bij betwisting, lag de verklaring in zijne bevoegdheid.

Achteraf zal blijken dat het gemakkelijker beloofd, dan nageleefd werd. De moeilijkheden zullen immers zeer talrijk zijn.

2. Haaltert en de overbrenging.

Bij de bevolking van Haaltert werd de overbrenging van het S. Gorikskapittel naar Aalst minder gunstig onthaald. De S. Gorikskerk hield op kollegiale kerk te zijn. Haaltert, dat nest van 12 à 1300 zielen, voelde zich gekrenkt en zou zich met alle mogelijke middelen verdedigen. Maar niets zou helpen. De groten hadden het pleit gewonnen en zouden hun overwinning handhaven.

De voornaamste ingezetenen van Haaltert voelden zich teleurgesteld door de beslissing van de bisschop en van Philip de Schone. Zij hoopten gehoord te worden te Rome. Een request werd tot de paus gericht. Deze gaf aan de deken van het S. Jacobskapittel te Leuven opdracht een onderzoek in te stellen nopens de gegrondheid der klachten van de bevolking van Haaltert. Het verbod van Philip de Schone aan de deken (1499) zich met de uitvoering van dit pauselijk bevel te belasten, kon deze niet weerhouden de zaak door te drijven. Wanneer een gunstige beslissing ten voordele van Haaltert nakend was, verzette Maximiliaan van Oostenrijk zich hiertegen (1509).

Inmiddels was, bij overeenkomst, van 16 November 1498, afgesloten tussen de bisschop van Kamerijk en het kapittel te Aalst, de juridische toestand van de S. Goriksparochie en haar bedienaar te Haaltert bepaald.

Het kapittel behield te Haaltert alle rechtsmacht, voorrechten, rechten en vrijheden, welke het er bezat vóór de overbrenging, behalve dat de opvolgers van de huidige pastoor en onderpastoors, bij gebeurlijke misbruiken, kwamen af te hangen van de bisschop.

De pastoors van Haaltert waren van nu af gehouden aanwezig te zijn op de landelijke synoden, die jaarlijks werden gehouden en de bisschoppelijke rechten, zoals die ten laste vielen aan de andere kerken, te betalen. De kerk werd gerangschikt onder deze van middelmatige grote. Het Cathedraticum bleef ten laste van hen, die het voorheen betaalden.

Het kapittel bleef in het bezit van het begrafenisrecht van de pastoor en onderpastoor, evenals van het toezicht over de schenkingen en rekeningen; het kapittel nam de verplichting op zich de kerk van Haaltert van een goede en bekwame onderpastoor te voorzien, bij onbezet zijn van de cure.

De pastoor zou verder blijven beschikken over de 32 sesters graan, te nemen uit de graanschuur van het kapittel. Maar daar zijn werk was vemeerderd en gezien hij de aanwezigheidspenningen verloor, sinds de overplaatsing van het kapittel naar Aalst, verzekerde men hem een jaarlijkse toelage, op O.L. Vrouw Lichtmis uit te betalen, van 12 ponden parisis.

De parochieherder werd verplicht jaarlijks zes jaargetijden te doen, waarvoor hij de koster 6 Vlaamse groten moest betalen.

De overige jaargetijden verhuisden in principe naar Aalst, de erf-

genamen mochten nochtans een voorkeur voor het behoud van het jaargetijde te Haaltert laten kennen.

Bisschop Jacobus de Croy bracht, in 1513, het aantal jaargetijden te Haaltert te doen op 12, zodat er maandelijks één was voor overledenen in de kerk begraven, en één plechtig, met vigiliën van 9 lezingen daags te voren, voor de stichter van het kapittel (218).

Gezien de geringe inkomsten van de kerk, bleven de twee Missen per week, door Egidius Herdinx en Geertrui Mets gesticht aan het altaar van de H. Antonius, te Haaltert.

De pastoor werd verplicht op de 4 hoogdagen (Kerstmis, Pasen, Pinksteren en Allerheiligen) en op de andere grote feestdagen (« in festis maioribus et triplicibus »), de Metten, de Primen, de Hoogmis en de 2° Vespers te zingen; op Zon- en feestdagen volstond de Hoogmis.

Ook hierin werden door Jacobus de Croy, bisschop van Kamerijk, op 10 December 1513 wijzigingen gebracht (219). Dit als gevolg van een overeenkomst tussen de schepenen, de kerkmeesters en de ingezetenen van Haaltert enerzijds en de deken en het kapittel van Aalst anderzijds, samen verschenen voor de deken van kristenheid te Brussel.

Op de 4 hoogdagen werd de pastoor daarbij verplicht tot de 1° Vespers, de Tertsen, de Sexten, de Nonen en de Completen. Het hele officie was eveneens te doen op 2° Kerstmis, 2° Paasdag en 2° Pinksterdag, evenals op het feest van O.L.Vrouw-Hemelveart en op dit van S. Gorik, patroon der parochie. Op Allerheiligen was hij gehouden na de Vespers het officie der doden te zingen en op Allerzielen een plechtige Requiem Mis, met Commendationes, te doen. Deze Commendationes werden ook voorzien op Zon- en feestdagen.

Aan het hoofdaltaar diende dagelijks een gelezen Mis te worden opgedragen.

Omtrent het altaar, waar de H. Mis zou worden opgedragen, waren opnieuw moeilijkheden opgerezen tussen het kapittel en de pastoor. De voornaamste ingezetenen van Haaltert maakten hierover beklag bij de landsdeken te Brussel. De bisschop, op zijn kasteel te Dilbeek, verordende op 19 December 1514, dat « de pastoor de missen-opte-dragen-als-parochieherder, voortaan zou celebreren of laten celebreren aan het altaar van het hoogkoor. Dit altaar zou van nu af parochiaal worden genoemd (220).

Volgens de bepalingen van 1498 verhuisden de kapelanieën mee naar de S. Maartenskerk te Aalst, maar het kapittel ging de verplichting aan te Haaltert een priester — kapelaan — aan te duiden, om wekelijks 6 HH. Missen te zingen, waarin de vroegmis 's Zondags en op de feestdagen was begrepen. Die priester, die ook tot taak had de pas-

(218) A.H.E.B., jg. XXVII, 1900, blz. 364-374.

(219) id.; Statutenboek, blz. 37 r. - 38 v.

(220) « dicimus... quod curatus modernus et qui pro tempore fuerit dictae ecclesiae Haeltrensis, missas quas ad causam suae curae celebrare tenetur, deinceps in altari summi chori ejusdem ecclesiae celebrare vel celebrari facere poterit et deberet. Quotque altare hujusmodi summi chori inantia parochiale vocabitur... » (Statutenboek, blz. 40 r.).

toor bij te staan in de zang en de goddelijke diensten, ontving hiervoor een vergoeding van 8 pond parisis. Hij was verplicht te Haaltert verblijf te houden (221).

Ook op dat punt bleek alles nog niet in orde in 1514, want de bisschop herinnerde het kapittel aan deze verordening, door zijn voorganger bepaald, nl. aldaar een residerend kapelaan, bekwaam de pastoor in zang en eredienst ter zijde te staan, aan te duiden (222).

De kerk- en H. Geestmeesters moesten jaarlijks hun rekeningen aan het kapittel voorleggen. De pastoor van Haaltert, evenals de bezitters van een kapelanie werden door het kapittel gekozen en aangeduid (223).

3. Het wereldlijk gezag en de overbrenging.

De overbrenging had plaats gevonden met de goedkeuring van de wereldlijke macht. Deze beriep zich op de familiebanden met de stichter Engelbert (224). Het was slechts een usurpatie van een recht en de zoveelste inmenging in kerkelijke aangelegenheden.

De Haaltertse oppositie tegen de naar hunne mening onrechtvaardige overbrenging van het kapittel van Haaltert naar Aalst, vond een sterke tegenstand bij Philip de Schone. Het magistraat van Aalst zal ook niet werkeloos gebleven zijn, om deze tussenkoms bij de aartshertog af te dwingen. Deze laatste verzette zich tegen het door de paus bevolen onderzoek. Hij schreef in die zin, op 14 Juni 1498, een brief aan de deken van het S. Jakobskapittel te Leuven (225). Hierbij nam hij de verdediging op zich van de kanunniken, die om een groter goed naar Aalst waren verhuisd. Hij wees er op dat de translatie door de diocesane overheid was toegelaten geweest, evenals door de hertogen « als stichters van dit kapittel en als erfgenamen van onze voorgangers ». Nu hij kwam te vernemen dat de paus, ingevolge de klachten der inwoners van Haaltert, de deken met een onderzoek had gelast, in strijd met de rechten van het wereldlijk gezag, verbood de hertog op het verzoek van de inwoners van Haaltert en de opdracht van de paus in te gaan.

Maar de deken dreef het onderzoek toch door, spijs het verbod. De uitspraak, die natuurlijk lang hangend bleef, dreigde de plannen van de aartshertog in de war te sturen, want de deken en de leden van het kapittel waren voor de onderzoeksrechter van de paus geroepen, « pour voir annuler et retracter la dicte traslation », in tegenspraak met het bevel van de wereldlijke macht. Ver-

(221) « qui in loco moram trahet » (Statutenboek, blz. 35 v.).

(222) « capitulum... tenetur deinceps per presbyterum idoneum in loco de Haeltre residentem, in cantu imbutum, ac talem qui etiam curato in divinis officiis assistere poterit juxta tenorem hujusmodi ordinationes celebrari facere... » (Statutenboek, blz. 40 v.).

(223) A.E.H.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 373, 304.

(224) « capitulum per suos progenitores ibidem erectum » (1494).

(225) Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT: **Gesch. van Aalst**, III, blz. 254, 255.

stoord, liet Maximiliaan op 18 Mei 1509 een brief sturen aan de bevolking van Haaltert (226).

In dit schrijven werd de toepassing van de pauselijke bullen, die deze overbrenging wilden ongedaan maken, verboden en werden bedreigingen met zware straffen uitgesproken tegen de inwoners van Haaltert, indien zij nog iets hiertegen durfden ondernemen.

Uit een toegevoegd stuk leren wij de personen kennen, die werden bedreigd met een boete van « 500 lions d'or », nl. Joos de Scrivere, Raas de Wert, Egidius de Sadeleere, Jan de Smet, Cornelis de Hont, Joos de Hase, Pieter van Hove, Jan van den Berghe, Cornelis van (den) Welle, Raas van de Wielle, Cornelis Warand, Pieter de Schrivere, Adriaan de Saleere, « tous subgetz, manans et habitans du dit Haltert » (227).

Dit volstond om de Haaltertse bevolking definitief het zwijgen op te leggen en de beslissing verder onbemoeid te laten.

4. Aalst en de Overbrenging.

Maar zeer spoedig ervoer het kapittel te Aalst dat het beter was eerste te zijn in een klein dorp, dan met anderen het gezag te moeten delen in een grote stad. Want nauwelijks was het kapittel naar hier overgebracht of er ontstonden reeds moeilijkheden tussen kapittel en pastoor. Dit konflikt zal praktisch blijven voortduren tot wanneer het pastoorschap van S. Martenskerk met de proosdij (die inmiddels opnieuw het dekenaat verving) werd verenigd in 1673 (228). Maar later hernemen de twisten, steeds tot groot nadeel van de eredienst en tot ergernis van de bevolking, tot wanneer deze door bemiddeling van de aartsbisschop van Mechelen, in 1777, opnieuw werden bijgelegd.

Deze moeilijkheden, evenals deze met het stadsbestuur, o.m. om de accijsrechten (229), vallen buiten het bestek van deze studie.

5. Laat berouw.

In 1664 richtten de deken en de kanunniken van het S. Maartenskapittel te Aalst een verzoek tot de koning om naar Haaltert te mogen terugkeren, gezien zij er de verwachte vrede niet hadden gevonden, maar integendeel « qu'ils se sont vue accabler par un grand nombre de procedures, des dissensions en des troubles intestens », daarbij het verlies der genegenheid van de Haaltertse bevolking en van tal van geestelijken. Deze afzijdigheid groeide nog gestadig aan, waartegen ze slechts een middel kenden, nl. de terugkeer naar de stichtingsplaats. Waar de oorlogen de verplaatsing voorheen wettigde,

(226) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 47.

(227) Stuk toegevoegd aan de koninklijke verordening.

(228) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 129.

(229) Dek. Arch. Aalst, o.m. Oork. nr 92 (a° 1564), nr 132 (a° 1689) en nr 87 (a° 1559).

werd zij nu niet minder gewettigd geacht ter oorzake van de moeilijkheden.

De kanunniken meenden ook dat het te Haaltert rustiger was, wat zij noodzakelijk oordeelden voor het geestelijk leven. Daarbij waren hun inkomsten zo gering geworden, dat zij moeilijk konden leven in de stad, waar o.m. de vele kosten drukten van « jubileum, publicque processen, uytvaerten van de keyzers, coningen ende princen vanden lande ». Ten andere in oorlogstijd was het te Aalst niet veiliger dan te Haaltert, gezien de geringe verdediging van deze stad, waar zij trouwens nog meer last hadden van garnizoenen.

De kanunniken hoopten bij de koning inwilliging van hun bede te vinden (230).

Dit verzoek bleef zonder resultaat en liep uit op een minnelijke regeling der moeilijkheden.

Het kapittel bleef te Aalst tot de afschaffing door de wetten der Franse Republiek, wanneer de prebendegoederen werden gekonfiskeerd, waarmee alle levensmogelijkheden definitief een einde vonden.

SLOT.

Bij het einde van deze beschouwingen over het S. Gorikskapittel te Haaltert, dat gedurende 450 jaar de luister uitmaakte van het dorp, om hierna, onder een andere benaming, nog 300 jaar te leven en te vechten voor zijn grootheid in de stad Aalst, kan men slechts betreuren dat ons zo weinig inlichtingsbronnen zijn bewaard gebleven. Zo veel meer zou er over te schrijven zijn, maar de gegevens ontbreken.

Een stuk leven, een brok geschiedenis van Haaltert blijft hiermee verbonden; en het is wel erg jammer dat wij weinig of niets verneemen over de invloed van het kapittel op het godsdienstig en kultureel leven der bevolking. Want zeker had het kapittel een invloed, mogelijk soms ten kwade, wanneer een excommunicatie de opstandige kanunniken trof en aldus het kerkelijk leven werd verlamd; veelal ten goede, door het voorbeeld dat van de besten onder hen uitging. Daarbij, gedurende een tijdbestek van vier en half eeuw kwamen hier mensen samen, om dag en nacht, God te bidden en te huldigen in naam van het volk.

Het dorp, dat door zijn kapittel mee optrad in de rij der kapitels, die een verbond sloten in 1446, verloor die glans en kwam te staan naast de vele kleine dorpen van het Land van Aalst. Voortaan kon het nog slechts wijzen op een groter verleden, dat voortleefde in zijn eenmalige kollegiale kerk,... en in de finantiële lasten die de bevolking verder voor het kapittel moest dragen.

De gewettigde tegenstand van de bevolking tegen een onrechtvaardige overbrenging van het kapittel naar Aalst, werd gebroken door de inmenging — die zo dikwijls in de loop van het bestaan van het kapittel dit tot stoffelijk en geestelijk nadeel zou strekken — van de wereldlijke macht in kerkelijke aangelegenheden.

(230) DE POTTER en BROECKAERT, *Gesch. van de Stad Aalst*, III, 257-259.

Aalst nam een eervol bezit, dat Haaltert werd ontstolen, over,... tot wanneer het op haar beurt hiervan zal worden beroofd door de vloed der Franse Revolutie.

Het pastoorschap, de schakel tussen Kerk en volk, dat tot nu toe in de schaduw stond van het kapittel, zal voortaan op de voorgrond treden en zijn zending beter dan voorheen vervullen, al zal de afhankelijkheid van het Aalsters kapittel, nu en dan ook wel wrijvingen en moeilijkheden voor gevolg hebben.

AANHANGSEL.

Proosten en Dekens van het S. Gorikskapittel.

EGIDIUS, wordt als proost vernoemd in het jaar 1185, in een zeer oud stuk, waarbij Rogerius, bisschop van Kamerijk, aan het kapittel ten eeuwigen dage de schenking van de prebende, « vulgo hebdomadarie », afstaat (231).

JOANNES, deken in 1243 (232) en in 1294 (233).

(Nikolaas, deken in 1258 (234).

WILLEM, deken van de kerk van Haaltert, treffen wij op 1 Juni 1287 aan onder de getuigen, die te Aalst aanwezig waren bij de proclamatie van de brieven door Jaak de Pisis, om te protesteren tegen de uitspraak van Rudolf, keizer van het Duitse rijk, waarbij de graaf van Vlaanderen vervallen werd verklaard van het Land van Waas, de Vier Ambachten, het Land van Aalst en Geraardsbergen, evenals van de Scheldestreek, terwijl de barons en de heren, aanhangers van de graaf, in de ban van het Rijk werden gedaan; om beroep te doen op de uitspraak van de H. Stoel; om te verklaren dat de graaf van Vlaanderen bereid is alle bewijzen van zijn rechten te leveren; om de uitspraak van Rudolf waardeloos te verklaren en, ten slotte, om de graaf en zijn aanhangers te plaatsen onder de bijzondere bescherming van de H. Stoel. Dit werd afgekondigd te Pamele op 29 Mei, te Ronse op 30 Mei, te Geraardsbergen op 31 Mei, te Aalst op 1 Juni in de S. Maartenskerk, te Assenede op 3 Juni en te Baudeloo op 4 Juni (235).

NIKOLAAS DE BOUCABELLA DE URBE, deken in 1308 (236).

NIKOLAAS, dictus de Hellyewe, deken in 1347 (237).

HUGO DE VARENNES (de Varena) werd op 2 Mei 1352 door Clemens VI tot deken benoemd van de S. Gorikskerk te Haaltert (plaats vrijgekomen door het overlijden van de deken buiten de Romeinse curia), met de plicht te resideren. Deze benoeming werd hem verleend, op verzoek van zijn familielid Petrus, bisschop van Clermont, spijs hij reeds in het bezit was van een kannikale prebende van Veurne (238). In 1357 blijkt hij nog in het bezit van het dekenaat te Haaltert (239), alhoewel...

JACOBUS ANDREE, die op 8 Maart 1353 reeds in het bezit was van het dekenaat van Haaltert, samen met een personaat te Herenthals en te Noorderwijk, wijl zijn broeder Petrus, bisschop van Kamerijk, tot Innocentius VI een verzoek richtte om een prebende « sub expectatione » in het kapittel van O.L. Vr.-kerk te Antwerpen, wat ook werd toegestaan (240).

DANEEL, deken in 1371 (241), « wilen deken » te Haaltert, vóór 1388 (242), is vermoedelijk dezelfde als **DANEEL DE HERTOGHE**, door De Potter aangegeven.

JOANNES ZEELKENS, deken in 1418, werd pastoor te S. Pieters-Leeuw,

(231) VAN GESTEL, II, 143.

(232) id.

(233) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 7.

(234) VAN GESTEL, II, 143 & DE POTTER en BROECKAERT: **Gesch. der Stad Aalst**. Deze begaan evenwel een vergissing, want de genoemde Nikolaas, was deken der kristenheid en « de Halo ».

(235) Baron Gillis de SAINT GENOIS: **Inventaire des chartes des Comtes de Flandre**. Gand. 1843-46, nr 445.

(236) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 9.

(237) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 10bis.

(238) **Suppliques de Clément VI**, nr 2377.

(239) **Suppliques d'Innocent VI**, nr 929.

(240) **Suppliques d'Innocent VI**, nrs 133, 823.

(241) Statutenboek, blz. 7 r.

(242) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 15.

JOANNES VAN GAVER volgde hem door permutatie als deken op. Voorheen was hij pastoor te Wijnhuizen (243). Hij verzaakte er aan in 1425.

WILLEM ADRIANI betaalde de annaten aan paus Martinus V voor de opvolging van Jan van Gavere, op 19 September 1425 (244). In 1429 betaalde Arnoud Iwain, geestelijke van het bisdom Utrecht, in naam van de deken, voor een prebende met deze bediening verenigd (245).

PAUL BEYE verkreeg in 1429 van dezelfde paus het dekenaat te Haaltert door permutatie met Adriani (246). Deze betaalde op 28 November 1431 de annaten voor een 2e kanunnikaat alhier, vrijgekomen door het overlijden van de titularis en welke diende verenigd met de prebende van de deken (247).

JAN DOEN of **DOEY** werd opvolger van Paul Beye door ruiling met de kapelanie van O.L. Vrouw in de kerk van Nevele (248). Hij verkreeg zijn benoeming als deken op 20 Februari 1432 (249) en verzaakte er reeds aan op 29 Februari van datzelfde jaar (250).

(Laurent van Musschezele, deken in 1434 (251).

WILLEM GALLAND, als deken van het Haalterts kapittel in 1434 overleden, werden door

JAN DE PLASSEY, op 8 November 1434, de annaten betaald voor dit dekenaat (252).

GALTERUS FABRI, magister artium, die reeds in 1432 van paus Eugeen IV een kanunnikaat en prebende bekam te Haaltert, en nog hetzelfde jaar een prebende in S. Salvator te Kamerijk (253), werd later deken van het S. Goerikskapittel te Haaltert.

STEVEN DE BRUWERE of **DE BROUWER** volgde deken Fabri op omstreeks het jaar 1464 (254). Zijn benoeming bracht de excommunicatie mee voor de kanunniken te Haaltert, die zich tegen deze aanduiding hadden verzet. Hij vervulde deze functie nog in 1469 (255) en, volgens Van Gestel, die hem dokter in de beide rechten en professor van de Leuvense faculteit noemt, nog in 1490 (256).

JAN WITTEVELDE, alias Cleerbout, magister, was in 1495, bij de over-

(243) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 20.

(244) A.H.E.B., jg. XXXI, 1905, blz. 37.

(245) id., blz. 287.

(246) id., blz. 309.

(247) A.H.E.B., jg. XXXII, 1906, blz. 111.

(248) Robert ARNOLD : **Regesten... Pontificat Eugens IV**, nr 2460.

(249) id., nr 2725.

(250) A.H.E.B., jg. XXXIII, 1907, blz. 112.

(251) Tot ons spijt moeten wij deze vrome persoonlijkheid verbannen uit de reeks der dekens van het kapittel te Haaltert. VAN GESTEL, o.c., II, 143, plaatst Laurentius van Musschezele ten onrechte onder de Haaltertse dekens. In 1437 werd hij reeds tot prior benoemd van de Karthuizerkluis van O.L. Vrouw te Herne-bij-Edingen, waar hij « sinds 3 of 4 jaar » monnik was (blz. 53), na voorheen « rector scholarum » te zijn geweest te Aalst, zijn geboortestad. Hij werd in de orde aanvaard door prior Joannes Montegys, omstreeks het jaar 32 of 33 (blz. 79). Geen der kronijkschrijvers van de kluis te Herne weet iets af van zijn vroegere aktiviteit te Haaltert. Trouwens de reeks der dekens biedt weinig of geen ruimte voor Laurentius van Musschezele, die in geen enkele oude bron wordt vermeld. Cfr BEELTSENS A.-AMMONIUS J., **Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Herines-lez-Enghien**, édit. E. Lamalle. Louvain, 1932. Bibl. de la Revue d'Hist. Ecclés., 8.

(252) A.H.E.B., jg. XXXIV, 1908, blz. 63.

(253) R. ARNOLD. o.c., nrs 2420, 2611.

(254) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29.

(255) **Inv. Anal. des Cameralia des Arch. Vat.**, nr 653.

(256) VAN GESTEL, o.c., II, blz. 143.

brenging van het kapittel naar S. Maartens te Aalst, onderdeken te Haal-
tert (257).

Kanunniken van het S. Gorikskapittel.

Midden de 13^e eeuw (258) :

Nicolaus Mada, **Thuricus Canonicus**, **Philippus Canonicus**, **Joannes de Wale**,
Philippus de Audenarde, magister **Ghilbertus Parisiensis**, **Joannes de Duato**
(van Dowaaï), **Dominus Henricus de Bella** (van Belle), **Jacobus de Castello**
(van de Kastele), **Egidius Canonicus** en **Godonus**.

In 1278, kanunnik **Nikolaas** (259).

Hugo de Sancto Amando was reeds kanunnik te Haaltert vóór 1317 (260).

Joannes Balbeti, kanunnik « sub exspectatione » in 1323 en 1328, was in het
bezit van een kan. prebende te Haaltert in 1334 en 1346 (261).

Adinulphus de Supino, kanunnik te Haaltert reeds vóór 1322, diende om-
wille van zijn vele prebenden in 1326 aan deze te H. te verzaken (262).

Magister **Joannes de Fumone**, geestelijke, werd op 7 Maart 1326 begiftigd
met een kanunnikaat en prebende te H. († 1344) (263).

Magister **Guillelmus de Merlerii**, overleed als kan. van S. Gorikskapittel
te H. in 1329, waar hij op 5 Oktober werd opgevolgd door

Guillelmus de Fabrica (264), die aan deze prebende verzaakte in 1331, voor
de parochiekerk van Roffinhaco (265).

Petrus Gordonius, geestelijke van Clermont, werd door paus Joannes XXII,
op 13 Januari 1330, tot kanunnik benoemd te Haaltert, « alhoewel de toewij-
zing van deze prebende toekwam aan de deken en het kapittel van de kerk van
Haaltert ».

Gazabertus Barata volgde G. de Fabrica op in 1331, na te hebben verzaakt
aan het rectoraat van de kerk van Roffinhaco. Hijzelf verzaakte aan de pre-
bende van H. in 1343 (266).

Jacobus de Villa was in 1342 kanunnik van de H. Kruiskerk te Kamerijk,
van Haaltert, van Incourt, van Antoing, van S. Germanuss te Bergen, van
Zinnik,... wanneer hij om een nieuwe prebende verzocht te Kamerijk. Hij
overleed in 1350 (267).

Hugo Durdenier komt voor als geprebendeerde met een kanunnikaat te H.
in 1342 en 1355 (268).

Godefridus de Joinville, kanunnik te Haaltert in 1342, verzaakte aan deze
prebende wanneer hij in 1346 bisschop werd van Tirasona (Spanje) (269).

Aymericus Charrieyras werd door paus Clemens VI benoemd in 1343, na
de verzaking van G. Barata. Hij komt nog voor als kanunnik te H. in 1355 en
1357 (270).

(257) Kerkarchief te Haaltert.

(258) Dek. Arch. Aalst, in Oork. nr 29bis : « in folio antiquissimo ».

(259) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 8.

(260) **Suppl. de Jean XXII**, nr 424.

(261) id., nrs 1665, 2134, 3624, **Suppl. de Clément VI**, nr 975.

(262) **Suppl. de Jean XXII**, nrs 1094, 1100, 1703.

(263) id., nr 1703; **Suppl. de Clément VI**, nr 270.

(264) **Suppl. de Jean XXII**, nr 2526.

(265) id., nr 3009.

(266) id., nr 3009.

(267) **Suppl. de Clément VI**, nr 137.

(268) id., nrs 233, 597.

(269) **Suppl. de Clément VI**, nr 1112.

(270) id., nr 349.

Petrus Maximi de Valeriano de Piperno, reeds kanunnik te Reims en in de hoop op een kanunnikaat te Soissons, werd op 27 Januari 1344, bij het overlijden van Joannes de Fumone, tot kanunnik benoemd te H. Aan dit kanunnikaat verzaakte hij in 1348, bij zijn benoeming tot bisschop van Mileto (Italië) (271).

Hubertus de Montecalvo, kanunnik van Zinnik, Le Puy, deken van S. Gorikskapittel te Kamerijk, Cantor van de kerk van O.L. Vrouw Booschap, aarts priester van Bagiaco, kanunnik te Haaltert, verwierf deze laatste prebende op 6 Dec. 1346, bij de verzaking er aan van G. de Joinville (272).

Joannes dictus Brayne, studeerde aan de universiteit van Parijs, wyl hij kanunnik was te Haaltert, in 1347 (273). Uit datzelfde stuk leren wij de namen kennen van de kanunniken die in dat jaar persoonlijk resideerden, nl.

Cornelius dictus Costre, priester, **Egidius dictus de Rode**, pr., **Nicolaus dictus tSoncke**, pr., **Petrus dictus Calleboud**, pr., **Willelmus dictus Oste**, diaken, **Michael dictus Vos**, geestelijke, en **Nicolaus dictus Hont**, geestelijke.

Thomasellus de Ceccano was in 1348 kanunnik te Haaltert, wanneer hij dank aan zijn groot-oom kard. Anibaldus de Ceccano, een prebende bekam te Doornik (274).

Reginaldus de Capella bekam een kanunnikale prebende te Haaltert, eveneens van paus Clemens VI. Hij was er nog in het bezit van in 1353 (275).

Joannes Brevis, overleed in 1351 als kanunnik van S. Gorikskapittel te Haaltert en werd op 31 Juli 1351 opgevolgd door

Gilbertus Bernaert of Guillelmus Bernardi (276).

Gilbertus van Delft, geestelijke van het bisdom Terwanen, werd te H. benoemd « sub exspectatione », op verzoek van Lodewijk, graaf van Vlaanderen (277).

Petrus van Clermont, geestelijke, was in 1357 kanunnik van Haaltert (278).

Raas de Busco, geestelijke, magister artium, werd in 1362 tot kanunnik benoemd te Haaltert (279).

Henricus Ghete de Bursellis bekam een prebende « sub exspectatione » in de kerk van Haaltert (280).

Joannes Gortembeke, Mechelaar, subdiaken, magister in artibus et medicina, baccalaureus in de rechten, deken van de medische faculteit te Parijs, bezat een prebende in S. Donaas te Brugge en, in 1362, een « in betwisting » in S. Gorik te Haaltert (281).

Joannes Jacobert, van Hornaing, raadsheer van de graaf van Blois, was kanunnik te Haaltert in 1371, nog in 1379 (282).

In 1379 werden bij een schenking als kanunniken genoemd: **Jacobus de Columbario**, **Henricus de Gheete**, **Cornelis magister junior**, **magister Joannes Webel**, **Joannes Villicus** (283).

Vóór 1395 behoorde **Jan van Welle**, magister (= Joannes Webel?) tot het Haalterts kapittel (284).

(271) id., nr 645.

(272) id., nr 1112.

(273) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 10bis.

(274) **Suppl. de Clément VI**, nr 1450.

(275) id., nr 1475; **Suppl. d'Innocent VI**, nr 229.

(276) **Suppl. de Clément VI**, nrs 2241, 2333.

(277) **Suppl. d'Innocent VI**, nr 80.

(278) id., nrs 987, 991, 1829.

(279) **Suppl. d'Urbain V**, nr 234.

(280) id., nr 521.

(281) id., nr 1161.

(282) **Suppl. d'Innocent VI**, nr 160; **Suppl. de Clément VII**, nr 2420.

(283) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 16.

(284) Ra. Brussel: Rekenkamer van Vlaanderen, nr 14288.

Joannes Pomelezi werd tot kanunnik benoemd op 15 Juni 1422 (285).

Bartholomeus de Montepulciano kreeg te Haaltert een prebende op 18 Mei 1422. Hij overleed in 1429 (286).

Petrus Presbyter overleed in 1422 in het bezit van een prebende te Haaltert (287).

Spaen genaamd de Fries verkreeg van paus Martinus V een kanunnikale benoeming te Haaltert op 26 Sept. 1422 (288).

Willem Adriani werd tot kanunnik in S. Gorikskapittel te H. benoemd in 1425 en in 1429 tot deken (289).

Willem Pulcrinepotes overleed als kanunnik van het Haalterts kapittel in 1429 (290).

Bartholomeus Poignare verkreeg een kanunnikaat op 7 Augustus 1429 (291).

Arnoud de Busco, kanunnik benoemd te Haaltert op 9 September 1429, verzaakte deze prebende in 1446 (292).

In 1438 waren volgende kanunniken in het bezit van een prebende te Haaltert: de deken X. **Willem Franco**, **Walterus de Boussout**, **Henricus de Condaco** (van Condé?), **Nicolaus Presbyter**, **Anselmus de Blekin**, **Joannes de Soriel**, **Lambertus de Casleto**, **Joannes de Lovanio** (van Leuven) en **Autbertus** (293).

Dirk van Zuerendriesch betaalde 30 florijnen voor een prebende van kanunnik te Haaltert in 1446 (294).

Bij herstellingswerken aan de kerk, in 1455, komen in een overeenkomst, die werd afgesloten de namen van volgende kanunniken voor:

Daniel van Doorent, **Godfried de Gravia**, **Jan van Zuerendriesche**, **Joannes de Clercq** en **Joos de Bost** (295). Dezelfde namen komen nog voor in 1464, maar Joannes de Zuerendriessche wordt een **Jacobus van Zuerendriessche** (296).

Daniel van Doorent trad, op 17 Mei 1464, als getuige op bij het afsluiten van een overeenkomst tussen de Quotidianisten van S. Maarten en de schepenen van Aalst (297).

In 1469 waren de residerende kanunniken te Haaltert **Robertus Herdinck**, **Daniel van Doorent**, **Judocus de Bost** alias **de Allo**, **Jacobus van Zuerendriesche**, **Daniel Fabri** of **de Smet** (298), evenals **Jean Clericus** (299).

Magister **Jan de Keyser**, in 1488, en **Joris Cabbilliau**, in 1489, beide kanunniken te Haaltert, werden als gildebreeders opgenomen in de S. Jorisingilde te Aalst (300).

Bij de overplaatsing van het kapittel van Haaltert naar Aalst, waren hierbij aanwezig **Joannes Wittevelde**, onderdeken, **Joos van der Dorrent**, **Philippus Tollin**, **Philippus Stomelin**, **Cornelius Vlaeykin**, **Joannes de Sadeleer** en **Joannes André** (301).

(285) A.H.E.B., jg. XXXI, 1905, blz. 21.

(286) id., jg. XXXI, 1905, blz. 291.

(287) id., jg. XXXI, 1905, blz. 24.

(288) id., jg. XXXI, 1905, blz. 24.

(289) id., jg. XXXI, 1905, blz. 37.

(290) id., jg. XXXIV, 1908, blz. 238.

(291) id., jg. XXXI, 1905, blz. 291.

(292) id., jg. XXXI, 1905, blz. 291.

(293) A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 164.

(294) *Invent. Anal. des libri obligationum et solutionum des Arch. Vat.*, nr 1631.

(295) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 28.

(296) id., nr 29.

(297) Boek met den Haire, f° 13 v. (Sa. Aalst).

(298) Par. Arch. Haaltert: Daniel de Smet, broeder van Hendrik de Smet, heer in Lede.

(299) *Invent. Anal. des Diversa Cameralia des Arch. Vat.*, nr 659.

(300) Gildeboek van S. Jorisingilde te Aalst.

(301) Par. Arch. Haaltert.

Kapelanen en Onderpastoors te Haaltert vóór 1495.

ARNULPHUS DE MAGNOPONTE, in het bezit van de kapelanie van O.L. Vrouw in 1342 (302).

EGIDIUS DICTUS CAPELLANUS, trad in 1347 op als procurator en zaakwaarnemer van de belangen van de deken (303).

ARNOLD VOS, kapelaan van de graaf van Vlaanderen. bezat ook de kapelanie van Haaltert, in 1353 (304).

JOANNES DE RODE, perpetuus capelanus, in 1369 (305).

GUILLELMUS DE FRIGIDOMONTE (van Kouderberg), perpetuus cap., in 1378 (306).

Voor 1379 worden twee kapelanen JOANNES ANDREE en PETRUS CALLEBOUT genoemd, naast 4 onderpastoors: WILLEM (DE) HONT, NIKOLAAS (DE) HONT, JOANNES ROBBIJNS en EGIDIUS EEBIJNS (307).

In 1438 was de eerste kapelaan JOANNES VLEMINCK, de 2e EGIDIUS DE WOUWE(RE), de 3e JOANNES DE RODE, de 4e JOANNES ANDREE, de 5e ARNOLD DE VOS, in het bezit van de kapelanie van O.L. Vrouw, de 6e PETRUS CALBAUT (308).

HOFSTADE.

J. de Brouwer.

(302) **Suppl. de Clément VI**, nr 24.

(303) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 10bis.

(304) **Suppl. d'Innocent VI**, nr 85.

(305) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(306) **Suppl. de Clément VII**, nrs 303, 1095.

(307) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 16.

(308) A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 164.